

Lehti tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille
www.maaseutututkimus.fi

2/2023

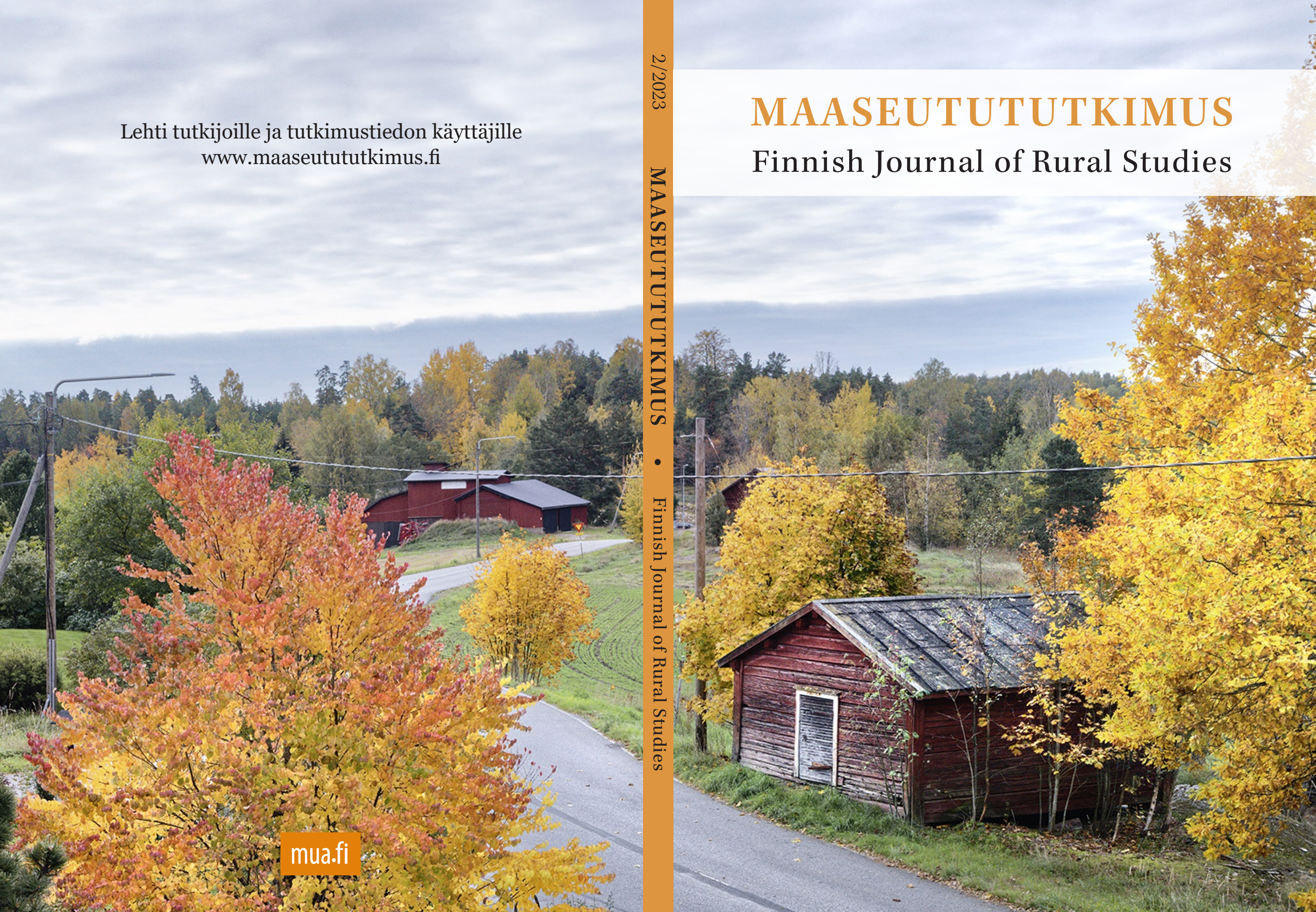
MAASEUTUTUTKIMUS

• Finnish Journal of Rural Studies

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

mua.fi

MAASEUTUTUTKIMUS

Finnish Journal of Rural Studies

2 | 2023 | 31. vuosikerta

Päätoimittaja – Editor in Chief

Torsti Hyyryläinen, Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti, pt@maaseutututkimus.fi

Toimitussihteeri – Production Editor

Heli Ilola, toimitussihteeri@maaseutututkimus.fi

Toimituskunta – Editorial Board

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto; Katri Lassila (maaseutukuva-osion toimittaja), Aalto-yliopisto; Marko Nousiainen, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos; Anni Rannikko (kohtaaminen-osion toimittaja), Itä-Suomen yliopisto; Sulevi Riukulehto (arvio-osion toimittaja), Helsingin yliopisto; Kaisa Schmidt-Thomé, Demos Helsinki; Katriina Soini, Luonnonvarakeskus; Kaarina Tervo-Kankare, Oulun kaupunki; Seija Tuulentie, Luonnonvarakeskus

Julkaisija – Publisher

Maaseudun uusi aika -yhdistys, www.mua.fi

Verkossa – Internet

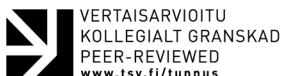
www.maaseutututkimus.fi

ISSN 2670-2347 (painopaikka Grano Oy)

Kannen kuva – Cover photo: Tapani Eskola: Vantaan Voutila on keskiaikainen talonpoikaiskylä ruuhkaisimmassa Suomessa. Etualalla Kuninkaantie, 2021.

Maaseutututkimus on monitieteinen julkaisu tutkijoille ja tutkimustiedon käyttäjille. Julkaisemme erilaisilla teoreettisilla asetelmilla ja metodologisilla lähestymistavoilla tuotettuja tieteellisiä artikkeleita ja tutkimustuloksiin perustuvia katsausartikkeleita sekä puheenvuoroja ja arvioita. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä muutoksista maaseuduilla sekä avata uusia näkökulmia erilaisten maaseutujen kehitykseen ja tulevaisuuteen.

Kirjoitukset voivat käsitellä ihmisiä ja identiteettejä, yhteisöjä ja kulttuuria, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä, merkityksiä sekä maaseutukysymyksiin liittyvää asiantuntijuutta ja politiikkaa.

Artikkelit ovat vertaisarvioituja, ja lehti on akateemisen julkaisuforumiluokituksen tasolla 1.

PÄÄKIRJOITUS

- 3** **Monitieteisen maaseutututkimuksen askeleet kohti tieteidenvälistä ongelmanratkaisua**
Torsti Hyyryläinen

ARTIKKELIT

- 9** **Mäkitornin merkkäama maaseutumaisema – eletty tila ja menneen mielikuva**
Ismo Björn
- 40** **Yli sinisten vaarojen: Affektiivisuus Sotkamaa käsittelevissä novelleissa**
Maarit Sireni

PUHEENVUORO

- 63** **Maaseutuja kaupungissa: Paikkaseksikkyyksi-ilmion relationaalinen tulkinta**
Lectio praecursoria Vaasan yliopistossa 2.6.2023
Tuomas Honkaniemi
- 72** **Maisema ajan ulkopuolella**
Lectio praecursoria Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa 28.4.2023
Katri Lassila
- 80** **Sosiaalisesti oikeudenmukainen maaseutu?**
Aapo Jumppanen, Marja Enbuska, Atte Penttilä ja Toni Rajala
- 89** **Suomalaisen luomutuotannon ja monitieteisen luomututkimuksen tilasta ja tulevaisuudesta**
Sari Iivonen

ARVIO

- 97** **Paikkaseksikkyyttä maaseudulla**
Tuomas Honkaniemi: Maaseutuja kaupungissa – Paikkaseksikkyyksi-ilmion relationaalinen tulkinta
Sulevi Riukulehto
- 101** **Maaseudun tulevaisuus on oikeudenmukaisessa kestävyysmurroksessa. Tuuli Orasmaan kirja rakentaa syylistämiskeskustelun ylittävää siltää maatalouden ympäristökysymysten kohtaamiseen**
Tuuli Orasmaa: Maaseudun tulevaisuus
Juha Helenius

KOHTAAMINEN

- 105** **Maalaisuus on tunne. Taiteilija Iiu Susirajan haastattelu**
Anni Rannikko

MAASEUTUKUVA

- 110** **Takaisin Hämeeseen**
Katri Lassila

TIEDOKSI

- 117** **Maaseutututkimus-lehden päätoimittajaksi!**
- 118** **Kirjoittajakutsu Maaseutututkimuksen TEEMA-julkaisuun 2025**

TORSTI HYYRYLÄINEN

Monitieteisen maaseutututkimuksen askeleet kohti tieteidenvälistä ongelmanratkaisua

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.141602>

Maaseutututkimus (Rural Studies) on määritelty monitieteiseksi tutkimusalaksi, jossa ilmiöiden tarkastelua yhdistää maaseudun näkökulma ja käsite. Käytännössä tämä tarkoittaa, että maaseutuun liittyviä kysymyksiä tutkitaan eri tieteiden (*disciplines*) lähestymistavoilla, teorioilla ja menetelmillä. Tutkimustulokset voidaan koota julkaisufoorumeille siten, että kaikki kiinnostuneet voivat hyödyntää avointa maaseutua koskevaa tutkimustietoa.

Monitieteisyys ei kuitenkaan tee maaseutututkimuksesta erityistä tai poikkeavaa. Asia on jopa päinvastoin. Monitieteinen tutkimus ja julkaiseminen ovat nykyisin melko yleisiä käytänteitä. Monitieteisen julkaisemisen lisääntyminen 2000-luvulla on kansainvälinen ilmiö. Vuonna 2016 julkaistun selvityksen perusteella eri tieteiden rajat ylitettiin tarkastelujaksolla 2000–2011 Suomessa lähes joka toisessa akateemisessa julkaisussa (45 %). Vaihtelu oli toki suurta eri tieteenalojen välillä, mutta koko akateemista maailmaa koskeva trendi on selvä: puheista on siir-

rytty käytäntöön, ja monitieteinen toiminta- ja julkaisukulttuuri on vahvistunut.¹

Monitieteisen julkaisemisen määrällinen kasvu ei kuitenkaan merkitse sitä, että yksittäisten tutkijoiden kompetenssit olisivat vuosikymmenten myötä ratkaisevasti laajentuneet. Todennäköisesti kysymys on siitä, että tutkimusta tehdään ja tuloksia julkaistaan yhä suuremmissa ja monitieteisemmissä kokoonpanoissa ja hankkeissa. Näissä asetelmissä on yleistynyt erityisesti toisiaan lähellä olevien tieteenalojen vuorovaikutus. Luonnontieteiden ja yhteiskuntatieteiden rajat ovat edelleen haastavia ylittää. Tieteenalojen synergisyyden vahvistuminen on kuitenkin yksi akateemisen toimintakulttuurin viime vuosikymmenten suurista murroksista tietoteknisen kehityksen rinnalla.²

Tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden odotetaan edelleen vahvistuvan

Monitieteisen tutkimuksen vahvistumiselle on yhteiskunnalliset syynsä. Tutkimus on ensinnäkin nykyisen tietointensiivisen talouden tärkeitä pääomaa. Siksi yliopistoja on viime vuosikymmeninä kaikkialla maailmassa sekä kannustettu että ohjelmallisesti ohjattu yhteiskunnallisten kysymysten äärelle sekä toimimaan aktiivisemmin yritysten ja yhteisöjen kumppaneina.

Yhteiskunnalliset ongelmat ovat usein niin monitahoisia, etteivät yksittäisen tieteenalan tarkkarajaiset kysymykset ja tulokset riitä ratkaisujen löytämiseen. Tästä ilmeisenä esimerkkinä voi mainita ilmastonmuutoksen, jota otetaan haltuun laajan kansainvälisen tieteellisen yhteistyön ja tieteidenvälisyyden keinoin. Kansainvälinen ilmastopaneeli (IPCC) perustettiin 1988 tuottamaan päätöksentekoa tukevaa tietoa ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Suomessa merkittävä uusi tieteellinen instituutio on Suomen Akatemian yhteyteen 2014 perustettu strategisen tutkimuksen neuvosto (STN). Se rahoittaa tutkimusta, jonka ”avulla etsitään konkreettisia ratkaisuja suuriin ja monitieteistä otetta vaativiin ongelmiin” (STN 2023).

Yhteiskunnallinen tietotilaus akateemisille toimijoille on selvä: tieteellisestä rinnakkaistuotannosta pitää askeltaa tieteidenväliselle yhteis-

1 Muhonen ym. 2016

2 ks. myös Korhonen & Mäkinen 2022

toiminta-alueelle eli synergiseen tutkimustoimintaan, jonka sovellus-alueet ja yhdyspinnat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja kehittämispolitiikkaan ovat laajempia. Tämä kehitys vie myös tiedettä uusiin suuntiin.³ Tieteen yhteiskuntasuhde kehittyy. Nähdäkseni tämä ei ole uhka tieteen vapaudelle, vaan askel suuntaan, joka vahvistaa tieteen asemaa ja yhteiskunnallista oikeutusta, kun tutkimus todentaa radikaalin vaikuttavuutensa uusilla tavoilla.

Monitieteisillä lähestymistavoilla (*multidisciplinarity*) voidaan tavoittaa leveämpi tiedonalue, mutta sitä täydentävällä tieteidenvälisellä (*interdisciplinarity*) otteella päästään käytännössä pidemmälle: tieteidenvälisten yhdyspintojen kautta voidaan löytää uudenlaisia polkuja kiperistä ongelmista toimiviin ratkaisuihin. Merkitykselliseksi tässä nousee päämäärä ja prosessi, jossa myös dialogi muiden sidosryhmien kanssa syvenee. Tällöin voidaan puhua erilaisia tiedonaloja edustavien toimijoiden välisestä jatkuvasta oppimisesta ja ongelmanratkaisusta⁴.

Data siltana tieteidenvälisyydessä, oppimisessa ja yhteiskunnallisessa vaikuttavuudessa

Maaseutututkimus on historiansa aikana kehittynyt erilaisia tieteellisiä lähestymistapoja hyödyntäväksi ja parhaimmillaan niitä syntetisoivaksi tieteelliseksi käytännöksi. Monissa maissa alan kehityksessä on ollut mukana myös maaseutupolitiikan toimijoita hallinnosta sekä maaseudun kehittäjiä. Tässä mielessä maaseutututkimus on hyvin samanluonteinen tieteellisen toiminnan ala kuin esimerkiksi kestävyystiede (*sustainability science*), jossa myös tunnustetaan tärkeinä toimintakulttuurin osina niin monitieteisyys, tieteidenvälisyys kuin eri tiedonalojen vuorovaikutus.⁵

Maaseutututkimuksella on nähdäkseni edellytykset kehittyä monitieteisestä tutkimusalasta aidosti tieteidenväliseksi tutkimuskentäksi, jolla on nykyistä vahvempi yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Tämä edellyttäisi maaseutualan toimijoilta kunnianhimoisempaa tavoitteenasettelua sekä teoreettisen ajattelun ja tieteidenvälisen metodologian kehittämistä.

3 Mauranen 2015

4 ks. Jones 2009

5 Soini 2017

Maaseutukysymyksiä tarkastelevissa tutkimuskonsortioissa olisi mahdollista nykyistä useammin asettaa tavoitteeksi tieteidenvälisen metodologian kehittäminen ja testaaminen. Tässä erinomaisena kannustimena voi toimia yhteisten aineistojen käyttö, sillä hyödyllistä dataa syntyy nykyisin paljon yhteiskunnan toimijoiden normaalissa toiminnassa. Tutkijoiden uudenlaiset datakumppanuudet yhteisöjen ja yritysten kanssa avaavat luontevia yhdyspintoja tiedonalojen väliselle vuorovaikutukselle. Tällaisten data-aineistojen yhteiskäyttö voi toimia yhdistävänä linkkinä myös hyvin erilaisten tieteenalojen välillä; parhaimmillaan datasilta yhdistää maaseututeemassa luonnontieteilijän ja yhteiskuntatieteilijän.

Jotta pystyisimme maaseutututkijoina entistä paremmin vastaamaan yhteiskunnan tiedontarpeisiin ja odotuksiin, tutkija- ja asiantuntijayhteisön olisi asetettava itselleen konkreettisia tieteidenvälisyyttä vahvistavia tavoitteita. Tutkimusta rahoittavat organisaatiot ja tutkimusinstituutit, kuten yliopistot ja tutkimuslaitokset, voivat määrätietoisesti vahvistaa tieteidenvälisyyttä ja tiedonaloja syntetisoivia toimintatapoja, datan yhteishallintaa sekä monitieteisten tutkimuskonsortioiden johtamistaitoja. Näiden tavoitteiden toteuttaminen edellyttää opiskelua ja oppimista kaikilta alan toimijoilta, ja tämän osaamisen tulisi konkretisoida myös alan yliopistollisessa perusopetuksessa ja tutkijakoulutuksessa.

* * *

Maaseutututkimus-lehden toimituksellisena linjana on ollut edistää ja esitellä maaseutututkimuksen monitieteistä ja monialaista luonnetta. Tavoitteena on ollut avata kiinnostavia tapoja ymmärtää ja tulkita erilaisia maaseutuja. Katri Lassilan toimittama osio on perustunut valokuvataiteilijoiden maaseutukuviin. Valokuvataiteessa on nähdäkseni yhtymäkohtia tieteeseen. Yksi tärkeimmistä kiteytyy sanaan *näkökulma*. Kuvaaja valitsee näkökulman, josta kohteena oleva maailma piiryy esiin. Tutkimuksessa näkökulma on yhtä keskeinen. Se rajaa, avaa ja luo todellisuutta. Luovasti valittu näkökulma on kriittisen tärkeä: maailma avautuu totutusta poikkeavalla tavalla, ja voimme nähdä asioiden välillä uusia yhteyksiä.⁶

6 ks. Björklund ym. 2022

Nelivuotinen kauteni *Maaseutututkimus*-lehden päätoimittajana päättyy tähän numeroon. Yleisesti ajanjakso 2020–2023 on ollut odottamatoman pyörteinen ja yllätyksellinen, mutta myös mieliä masentava. Ihmiskunnan viisastumisesta on vaikeata löytää merkkejä tilanteesta, jossa ilmastokriisin ja luontokadon keskellä nopeimmin kasvava teollisuudenala tuottaa välineitä ihmisten ja elinympäristöjen tuhoamiseen. On kuitenkin pakko uskoa parempaan ja etsiä toivoa herättäviä asioita – onneksi niitä on edelleen paljon. Hyvät asiat ovat usein lähellä, ja siksi niihin on rohkeasti tartuttava.

Kiitän Maaseudun uusi aika -yhdistyksen hallitusta sen antamasta tuesta ja luottamuksesta lehden toimitukselle. Painetun julkaisun on mahdollistanut Keskitien säätiön tuen jatkuvuus. Erityinen kiitos yhdessä tekemisestä taitaville toimitussihteereille, Petja Kauppi (-2021) ja Heli Ilola (2022-), joiden ammattitaitoinen kädenjälki on näkynyt jokaisessa lehdessä. Arvostavan kiitoksen ansaitsee toimituskunta, jonka kanssa yhteinen tavoite on pysynyt kirkkaana. Suuri kiitos kuuluu artikkeleita ja muuta materiaalia lehteen tuottaneille ja toimitustyöhön osallistuneille asiantuntijoille. Tärkein kiitokseni kohdistuu lehden tilaajille ja maaseutunäkökulmista kiinnostuneille lukijoille – julkaisun ansaitsema arvo kirkastuu lopulta teidän kauttanne.

Toivotan parhainta menestystä *Maaseutututkimuksen* tulevalle päätoimittajalle hänen tärkeään työhönsä.

Lähteet

- The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Saatavissa: <https://www.ipcc.ch/> [Viitattu 28.11.2023.]
- STN. Strategisen Tutkimuksen neuvosto. Suomen Akatemia. Saatavissa: <https://www.aka.fi/strateginen-tutkimus/> [Viitattu 28.11.2023.]

Kirjallisuus

- Jones, C. 2009. Interdisciplinary approach - Advantages, disadvantages, and the future benefits of interdisciplinary studies. *ESSAI* 7, Article 26, 76–81. <http://dc.cod.edu/essai/vol7/iss1/26>
- Björklund H., K. Hiltunen, J. Purhonen, M. Rainio, N. Sääskilahti & A. Vallius 2022. Monitieteisyys, tiede ja taide. Teoksessa Björklund, H., K. Hiltunen, J. Purhonen, M. Rainio, N. Sääskilahti & A. Vallius (toim.). Luontosuhteiden luonto: Taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 133. 333–360. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9459-4>

- Korhonen, A. & K. Mäkinen 2022. Monitieteisyys kriiseissä. *Tiede & Edistys* 47:1–2, 3–11.
<https://tiedejaedistys.journal.fi/article/view/120080>
- Mauranen, A. 2015. Monitieteisyys yliopiston näkökulmasta. *Tieteessä tapahtuu* 33:4, 39–40. <https://journal.fi/tt/article/view/51176>
- Muhonen R., O. Eskola, Y. Leino & J. Pölönen 2016. Tutkimuksen monitieteisyys ja laatu. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 2016:12.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-397-2>
- Soini, K. 2017. Kestävyystiede – kestävyystutkimuksen uusi paradigma. *Tieteessä tapahtuu* 35:1, 37–42. <https://journal.fi/tt/article/view/60788>

ISMO BJÖRN

FT, erikoistutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Mäkitornin merkkäama maaseutumaisema – eletty tila ja menneen mielikuva

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.137910>

Hyppyrimäki kuului olennaisena osana suomalaiseen kylämaisemaan 1930-luvulta aina 1960-luvun alkuun saakka. Hyppyreiden rakentaminen, niiden olemassaolo ja käyttö sekä niiden lähes yhtäaikainen katoaminen kertovat omalta osaltaan suomalaisen maaseudun muutoksesta. Mäkitorni, yksittäinen ja varsin yksinkertainen rakennelma avaa yllättäviä polkuja maaseudun historialliseen maisemaan ja paljastaa sen kerroksellisuuden. Vaikka monet vanhat mäkitornit ovat jo hävinneet tai häviämässä, voidaan maisemasta niiden sisältämien muistojen kautta lukea kansallisia merkityksenantoja. Mäkitorni oli ja on suomalaisen urheilumenestyksen majakka, mutta hyppyrin kertoo olemassaolollaan tai muistollaan myös aikakautensa yhteiskunnasta, sen rakenteesta ja valtasuhteista. Koska mäkihyppy oli vuosikymmenet osa suomalaiskansallista menestystarinaa, suurta kansallista urheilukertomusta, niin jo pelkkä tieto, että kylässä ja tällä paikalla on ollut joskus mäkitorni, ohjaa näkemään kylämaiseman ei-reaalisena ja suomalaiskansallisena. Maisemassa voi nähdä jotain sellaista, mitä siinä ei enää ole.

Asiasanat: mäkitorni, maaseutumaisema, kylä, kansa, muisti, historia

Mäkitorni, yksittäinen ja yksinkertainen rakennelma, tuo maaseudun maisemaan merkityksen ja eletyn paikan. Se avaa yllättäviä ovia maaseudun menneeseen ja nykyiseen maisemaan, mutta myös maaseudun rakennetun ympäristön historialliseen kerroksellisuuteen. Vaikka vanhat mäkitornit ovat jo hävinneet tai häviämässä, voidaan maaseudun maisemasta mäkitornien sisältämien muistojen kautta lukea suomalaista yhteiskuntahistoriaa ja kansallisia merkityksenantoja. Maisemassa oleva mäkitorni on yhteiskunnallista esittämistä, joka saa merkityksensä katsojansa, kokijansa ja yhteiskunnan jatkuvassa vuorovaikutuksessa (Bairner 2009). Mäkitorni, olemassa oleva, tai pelkkä tieto paikasta, jossa se on ollut, kertoo samalla maaseudun toiminnallisuudesta. Se on elävän yhteisöllisyyden paikka ja muisto. Mäkitornin kautta kerrotaan usein kylän ”kulta-ajasta”.

Suuri mäkihyppyinnostus lävisti Suomen 1930-luvulla. Kyliin ja taajamiin pystytettiin yhdessä vuosikymmenessä satoja puisia mäkitorneja. Sotavuosien jälkeen moni mäki oli sortumavaarassa, mutta 1950-luvun koittaessa Suomen valtasi uusi hyppyinnostus, joten vanhoja mäkitorneja kunnostettiin ja uusia pystytettiin. Koska mäet rakennettiin samoina vuosina, ne myös lahosivat lähes yhtä aikaa 1960-luvulla. Urheilun kyllästävä maaseudun kulttuurimaisema muuttui hyppytornien kadotessa ja alastulorinteen metsittyessä takaisin luonnonmaisemaksi, mutta moneen kylään jäi muisto mäestä, jota ei enää ollut.

Kaikkialta ei mäkiä 1960-luvulla kaadettu, vaan paikoin puisia mäkitorneja korjattiin ja uusiakin rakennettiin. Rakennusaineeksi otettiin myös betoni. Ahveniston, Laajavuoren, Lahden, Kaipolan Pitkävuoren, Kouvolan, Ounasvaaran, Puijon ja Rukan suurmäkien betonitornit hallitsevat yhä maisemaa laajalla alueella. Kaikki mäkitornit eivät ole enää käytössä, mutta torneista on tullut symboleita, joista ei ole haluttu luopua. Rukalla, Ounasvaaralla ja Puijolla kansallista lajia harrastetaan kansallisessa maisemassa. Lahden kolmesta mäestä on muodostunut radiomastojen rinnalle kaupungin symboli. Hämeenlinnan Ahveniston, Kaipolan Pitkävuoren, Kouvolan Palomäen ja Jyväskylän Laajavuoren betonit näkyvät jo kaukaa autolla lähestyessä. Ohikiitävän hetken mäkitorni vilahtaa maaseudun maisemassa eri puolilla Suomea: Härmässä, Joroisilla, Kiteellä, Paimiossa, Taivalkoskella, Vöyrissä, Ypäjällä...

Rakennettu monumentti maisemassa

Tutkin hyppyrimäkien merkkamaa maaseutumaisemaa historiallisena ja merkityksellisenä paikkana. Tarkasteluni kohteena on mäkitornien rajaama maisema osana suomalaisen kansallisvaltion tilallista ja sosiaalista rakentamista ja sen muutosta. Käsittelyni perustuu mäkirakentamisesta kertovien ja niiden rakentamista jaksottavien karttojen ohella ranskalaisen sosiologin Henri Lefebvren ajatteluun maisemasta sosiaalisena, elettyinä tilana, ja tuon tilan käyttäjistä yhteiskunnallisina toimijoina. Lefebvren näkemys siitä, kuinka tilaa tuotetaan, ilmenee selkeiten hänen kirjassaan *La Production de l'Espace* (1974). Kirja julkaistiin englanniksi nimellä *The Production of Space* vuonna 1991. Lefebvrelle maantieteellinen käsite ”tila” ei ole pelkästään fyysinen, vaan se näyttäytyy sosiaalisesti käytettynä ”tilana”, jossa ihmiset ovat toimineet ja kokeneet erilaisia tunteita ja rakentaneet yhteisiä ja henkilökohtaisia muistoja. Tässä tapauksessa ne ovat mäkitorneihin ja mäkihyppyyn liittyviä ja niiden tuottamien elämysten muistoja. Muistot ja mielikuvat kustakin mäkitornista voivat säilyä, vaikka itse torni olisi jo kaadettu ja jopa alastulorinne kasvanut umpeen.

Eletty tila ylläpitää käsitystä tilasta, jota fyysisesti ei välttämättä edes tarvita. Tieto jossain paikassa olleesta mäkitornista riittää. Sen kautta mäkitornin paikka, tieto siitä ja koko maisema elävät kuvien, mielikuvien ja muistojen kautta ja ohjaavat katsetta siitä, miten maisemaa havainnoidaan ja aistitaan. Jokaisen maiseman voi nähdä historiallisesti konstruotuna ja diskursiivisena. Näin myös suomalaisessa mäkitornien maisemassa on kyse vuoropuhelusta diskursiivisen esittämisen, fyysisen ja sosiaalisen tilan sekä eletyn tilan ja paikan välillä. (Häyrynen 2005, 27; Semi 2010, 58.)

Mäkitorni kuuluu maaseutumaiseman rakentamisen kulttuurikerrokseen, joka luonnonmaantieteellisesti ajatellen on vain tilapäinen peite luonnonmaiseman pinnalla. Mäkitornin reaalisesti tai muistoissa hallitsema maisema on sekä konstruoitu että historiallinen. Ihmisen tietoisuus herättää maiseman. (Kalliola 1999, 49; Raivo 1999, 72; Heikkilä 2000, 11; Björn 2003, 617; Vallius 2013, 22–24.) Kansalliset piirteet erottuvat rakennetussa maisemassa kirkkaina, ja kansallinen merkityksenanto on voimakkaimmillaan juuri symbolisissa maisemissa (Häyrynen 2005, 91; Anderson 2017), ja tätä kansallista maisemaa mäkitornit Suomeen ovat rakentaneet. Miroslav Hroch (1996) kirjoitti pienten kansojen nationalismia käsittelevässä tutkimuksessaan eri yhteiskuntaryhmien kiinnittymisestä kansalliseen joukkoliikkeeseen.

Mäkitornien rakentaminen ja ylläpito olivat Suomen itsenäisyyden alkuvuosikymmeninä tärkeä osa Suomen pyrkimystä saada maaseudun eri yhteiskuntakerrokset suomalaiskansalliseen aatteeseen ja maanpuolustustyöhön. Mäkihyppykisat ja mäkitornit symboleina olivat kasvupohja, jota tarvittiin yhä jatkuvassa kansakunnan rakentamisprosessissa. Kylämaisemassa kohoava mäkitorni kisojen aikana liehuvine siniristilippuineen oli 1930-luvulla kansakunnan terveyttä, rohkeutta, periksiantamattomuutta ja puolustustahtoa julistava symboli arkisessa ympäristössä. Tutun maiseman, siinä olevan tornin ja maiseman kokijan välille syntyi kansallisesti viritetty tunnetila, jota vahvistivat maailmalta kantautuneet tiedot suomalaisten menestyksestä ja parhaassa tapauksessa vielä näiden edustushyppääjien vierailut kotikylän mäessä.

Kuva 1. Alastulorinne ja maaston muoto kertovat Kontiolahden Lykynlammen rannalla olleesta hyppyristä. Kuva: Ismo Björn

Koska mäkihyppy oli myös seuraavat vuosikymmenet veikkokankkosiineen ja mattinykäsiineen osa suomalaiskansallista menestystarinaa, suurta kansallista urheilukertomusta, jo pelkkä tieto, että tällä paikalla kylässä on ollut joskus mäkitorni, ohjaa näkemään maisemaa – ei reaalisena, vaan suomalaiskansallisena. Maisemassa voi nähdä jotain sellaista, jota siinä ei enää ole. Se myös saa katsojansa kertomaan samaa tarinaa ja vahvistamaan näin yhteistä kokemusta.

Mäkeen!

Aiemmissä tutkimuksissani olen tutkinut mäkihypyn sosiaalista ja paikallista kiinnittymistä (Björn & Itkonen 2016; Björn ym. 2017). Tässä kohteeni ovat eri aikoina mäkihyppyyn liitetyt yhteiset kokemukset, jotka ovat ohjanneet ja ohjaavat katsetta mäkitornien hallitsemassa maisemassa. Pitkän aikavälin tarkastelussa olen tiivistänyt mäkitornien rakentamisesta keräämäni aineiston perustalta neljään yhteiskuntahistorialliseen ajanjaksoon. Ne ovat:

- 1) Autonomian aika ja kansallistuva Suomi. Tätä kautta luonnehtivat maaseudun luonnonmäet ja kaupunkien rakennetut mäet.
- 2) Itsenäistymisen ajan alku, kansallinen Suomi. Ajanjakson ilmentymä olivat (suojeluskuntien) puiset kylämäet.
- 3) Sodan jälkeinen modernisoituva ja hyvinvointia jakava Suomi. Tällöin rakennettiin suuret betonimäet, jotka olivat edistyskunnallisia myös rakennusteknisesti.
- 4) Kasvukeskuksiin keskittyvä Suomi ja mäkihypyn marginalisoitumisen ja erikoistumisen kausi. Tätä ajanjaksoa leimaavat vahvat alueelliset erot ja hyppyinnostuksen keskittyminen muutamille vahvoille mäkipaikkakunnille.

Jaksotteluni mukailee historia- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tunnusomaista tapaa jakaa ja luokitella pitkä aikajakso erilaisiin kausiin. Tällaisia jakoja ovat esimerkiksi suomalaisen politiikan erittelyt autonomian aikaan, ensimmäisen, toisen ja kolmannen tasavallan kausiin tai vaihtoehtoisesti kansakunnan rakentamisen, hyvinvointivaltion ja kilpailuvalltion kausiin. Kaudet ovat aina tekijöidensä abstraktioita ja menevät limittäin ja päällekkäin, mutta ne kertovat sinällään suurista muutoksista ja helpottavat tulkintaa. Tässä ajatuksenani on osoittaa, kuinka mäkitorni on eri aikoina rakentanut ja kerrostanut suomalaista yhteiskunnallista

kuvastoa, kuinka aiempi tulkinta on hajonnut ja korvautunut uudella samanaikaisesti yhdessä suomalaisen yhteiskunnan muutoksen kanssa. Käyttämäni jaottelun avulla voin osoittaa myös mäkirakentamisen sykli-syyden. (Häyrynen 2005, 26–27.)

Konkretisoin mäkitornien alueellisen rakentamisen leviämisen ja supistu-misen kaudet karttoina. Tässä hyödynnän kulttuurimaantieteilijä Pentti Yli-Jokipiin tanssilavojen alueellista leviämistä koskevat tutkimuksia. (Yli-Jokipii 1996, 25; Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 56–58; Muranen 2011, 1.) Suomalaiseen (kylä)maisemaan katsotaan tavallisesti kuuluvan olennai-sina kansallisina maisemaelementteinä maatalouden tuotantomaiseman ohella muinaisjäännökset, erilaiset maisemanähtävyydet, myllyt ja tiet, mutta myös yhteisöstä kertovat rakennukset, kuten tanssilavat ja erilaiset seuratalot (esim. MAPIO-työryhmä 2010; Vallius 2013, 287–290, 378). Mäkitorneja tai tanssilavoja ei maisemanhoito-oppaissa tai maisemainven-toinneissa huomioda, vaikka tanssilavoja rakennettiin 1900-luvun alussa jokaiseen vähänkin suurempaan kylään vähintään yksi. Seurataloja nousi 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, ja sitten tulivat mäkitornit.

Aineisto

Käyttämäni aineisto koostuu monenlaista lähteistä, ja lähestymistapani on monitieteinen. Sen voi määritellä maantieteellisesti painottuneeksi his-torialliseksi etnografiaksi, jossa Jorma Kalelan (2000, 92–93) sanoin, ”mikä tahansa aineisto käy lähteeksi ja todisteeksi, jos tutkijalla on kon-tekstin tajua, ja hän muistaa lähteen alkuperäisen tehtävän”. Monipuol-lisen aineiston (asiakirjat, havainnot, sanomalehdet, nettiaineisto jne.) ohella keskeistä tässä työskentelytavassa ovat kokonaisvaltaisuus (holisti-suus), erilaisten näkökulmien vaihtelu, tutkijan pitkäaikainen sitoutu-minen tutkimukseen sekä aineiston ja analyysin jatkuva vuoropuhelu. Yksittäinen tutkimuskohde luo pohjaa laajemmalle teoreettiselle ymmär-rykselle. (Truman ym. 2006, 1–2; Hammersley 2017, 4.) Tässä tapauk-sessa mäkihyppytornit avaavat tien maaseudun maiseman kokemukseen.

Aineistona tutkimuksessani olen käyttänyt Kansalliskirjaston digitoitua sanomalehtikokoelmaa, joka tarjoaa mahdollisuuden selvittää mäki-hypyn varhaisvaiheita, mäkirakentamista ja alueellista levinneisyyttä. Kokoelma kattaa kaikki Suomessa ilmestyneet sanomalehdet vuoteen 1929 saakka. Siitä löytyy digitoituna myös osa uudemmissa lehdissä. Kokoelmasta on mahdollista hakea mäkihyppyyn liittyviä uutisia ja muita

juttuja erilaisten mäkihyppyyn liittyvien sanojen avulla, kuten *mäenlasku*, *mäkihyppy*, *hyppyri*, *mäkitorni*, *backhopp*, *backhoppning*. Osumia näillä sanoilla on tuhansia, mutta sisältö koskee suuremmalta osin mäenlaskussa tapahtuneita onnettomuuksia, kisatuloksia tai mäkien konkreettista laskua, siis madaltamista.

Suojeluskuntalehti Hakkapeliitta (1925–1944) esitteli mäkirakentamista tiuhaan etenkin 1930-luvun numeroissaan. Lisäksi olen etsinyt tietoja erilaisista suojeluskuntahistorioista (Hersalo 1962; Raikkala 1964; Pirhonen 1977; Lukkarinen 1981; Pakarinen 1986; Vasara 1997; Selén 2001), mäkihypyn ja hiihdon lajihistorioista (Kirjavainen 1956, Siukonen 1986; Vah-tola 2012), urheiluhistorioista, seurahistoriikeista ja erilaisilta mäkihypypysivustoilta. (Laine ym. 1958; Halila & Sirmeikkö 1960; Heikkinen 1981; Hentilä 1982; Arponen & Parviainen 1985; Arponen 1990; Arponen 1995; Salimäki 2000.)

Saksalaiseen mäkisivustoon (<http://www.skisprungschanzen.com/EN/Ski+Jumps/FIN-Finland/>) on pyritty kokoamaan kaikki maailman mäet, myös Suomen. Sivusto avaa väylää myös suomalaisiin muisteluihin ja valokuviiin. Vaikka sivusto päivittyy tiuhaan, on siinä edelleen suuria puutteita. Kaikista rakennetuista mäkitorneista ei tietoja ole saatavilla. Mäkien nimet ovat eri lähteissä eri tavalla; joskus käytetään paikkakunnan, joskus seuran tai kylän nimeä. Samaan ongelmaan törmäsivät tanssilavojen leviämistä selvittäneet tutkijat. (Hakulinen & Yli-Jokipii 2007, 11.)

Esimerkkinä vajavaisista tiedoista otettakoon Outokumpu, josta mainitaan mäkihyppysivustossa vain Matovaaran mäki, mutta paikkakunnalla on ollut ainakin kolme muuta hyppyrimäkeä torneineen sekä useita luonnonmäkeen rakennettuja hyppyreitä. (Hakola 2012, 160–161). Näistä kaikista ei ole kirjallisia tietoja, ei valokuvia julkisissa arkistoissa eikä paikallisessa museossakaan. Myös muilla paikkakunnilla on pikkumäkien osalta sama tilanne. Koska suurin osa Suomeen rakennetuista mäistä oli juuri näitä pieniä kylämäkiä, joista ei paikallisen muistitiedon lisäksi muita tietoja ole, tarkastelun ulkopuolelle jää melkoisesti hyppyreitä. Yksistään Kemijokisuulla on ollut ainakin viisi mäkeä, Lahden ja Kuopion seuduilla kymmeniä ja niin edelleen. Täydelliseen kattavuuteen ei mäkien suhteen voitane päästä.

Lisätietoja tutkimukseen antavat nykyisin toimivat mäet, jotka on koottu omaksi sivustokseen (https://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Suomen_hyppyrim%C3%A4et). Myös tähän on pyritty keräämään paikkakunnit-

tain tieto jokaisesta hyppyrimäestä. Olen tarkistanut yhä käytössä olevat mäet kuntien ja urheiluseurojen nettisivuilta ja vierailut useilla mäkihyppypaikkakunnilla kuvaamassa niin kadonneita, lahoavia kuin kunnossa olevia hyppyrimäkiä.

Kerättyä muistitietoaineistoa mäkihypystä ja mäkitornien rakentamisesta on saatavilla niukasti. Lahden Hiihtomuseo teki yhdessä Suomen Urheilumuseon kanssa tutkimusta mäkihypystä 1980-luvun alussa. Museoviraston kyselyssä (no 31) vuodelta 1984 oli mukana kuusi kysymystä mäkihypystä (lajin tulo paikkakunnalle, mäkien rakentaminen ja koko, vastaajan oma suhde lajiin, mäkisukset ja suhde muihin lajeihin). Vastauksia tuli koko kyselyyn eri puolilta Suomea, kaikkiaan 600 sivua, mutta valitettavasti mäkihypyn osalta vastaukset jäivät vaisuiksi ja esimerkiksi mäkirakentaminen pelkäsi maininnaksi.

Tilapäisten luonnonmäkien aika

Mäenlaskua, myös erilaisista hyppyreistä, on harjoitettu kaikkialla siellä, missä on hiihdetty. Suksilla tempuilu ja keskinäiset kisailut ovat kuuluneet nuorten poikien talvileikkeihin, ja aina on ollut joukossa jokunen tyttökin. Mäkihyppy nykymuodossaan on pitkälti norjalaisten kehittämä laji, mutta sille on löydettävissä juuria myös kotimaisesta mäenlaskuperinteestä ja sotilasurheilusta. (Loland 1996; Ashburner 2003; Kanerva & Tikander 2012; Björn & Itkonen 2016; Björn ym. 2017.) Hyvä kuvaus sotilaiden mäenlaskusta on ikuistettuna Gunnar Berndtsonin maalauksessa Talviaamu eli Kaartilaisia mäenlaskussa (1891). Tietoja eri puolilla Suomea järjestetyistä mäkiheilpailuista löytyy 1800-luvun lopun sanomalehdistä. Mäenlaskussa kilpailtiin omin paikallisin säännöin. Kilpailuja järjestivät sotilaiden ohella seminaarilaiset ja lyseolaiset sekä varsinaisten urheiluseurojen ohella myös nuorisoseurat, työpaikat ja erilaiset yhdistykset. Mäenlaskuun sopivaan avoimeen rinteeseen rakennettiin risuista, laudoista ja lumesta erikokoisia hyppyreitä.

Lappeenrannassa rakuunarykmentti rakensi Upseeriklubin viereen lumesta ja havuista hyppyrin, josta hypättiin Saimaan jäälle (Itä-Suomen Sanomat 24.3.1900). Savonlinnassa vauhtimäki oli erittäin pitkä. Hyppyri oli rakennettu Haukiveden törmälle, josta hypättiin samoin järven jäälle. (Savonlinna 19.2.1891.) Oulun seudulla mäkiä ei ollut, joten siellä hypättiin Oulujoen törmältä korottamalla törmää ja laittamalla hyppyri törmän alle (Kaiku 1.1.1889). Samoin Kaustisilla hypättiin jokitörmältä

jäälle (Vaasan Sanomat 15.4.1898). Lahden lähellä olevan Pyhäniemen kartanon Kotomäkeen rakennettiin 2,5 metriä korkea hyppyri. Yhden las-
kijan kerrotaan sanoneen mäen nähtyään:

että jos vaikka sidottaisiin metrin paksuiset heinäsäkit molemmille puolille
ruumista, en sittenkään laskisi, vaikka sata markka luvattaisiin. (Lahden Lehti
8.4.1908.)

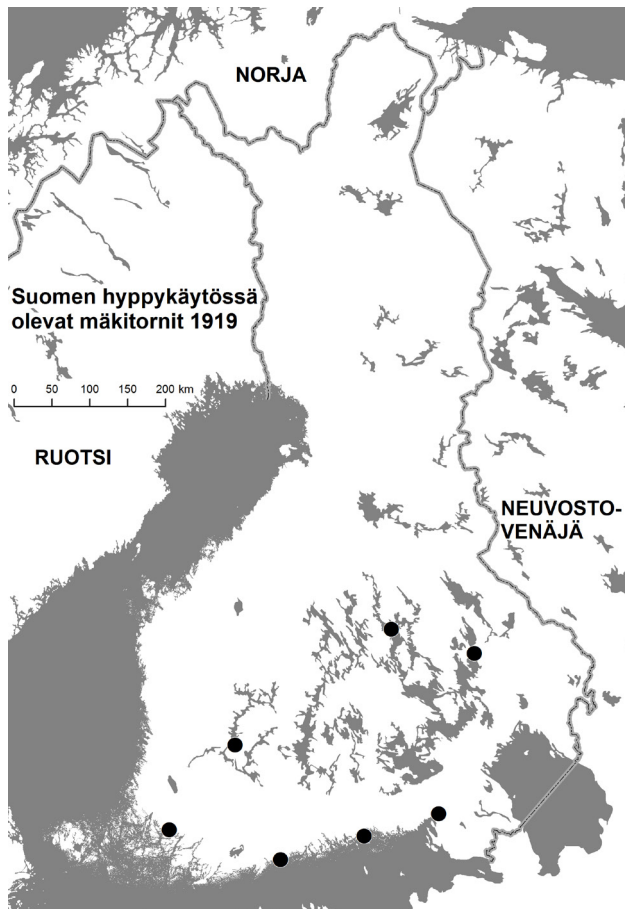
Kisat olivat monesti karnevalistisia, joten tärkeintä ei ollut itse kilpailu,
vaan yhteinen hauskanpito. Kevään tullen mäet sulivat, eikä niistä jälkiä
jäänyt. Seuraavana talvena mäki saatettiin rakentaa samaan paikkaan,
mutta varsin huomaamattomia ne olivat. Hyppyri oli maisemassa vain
väliaikainen elementti.

Helsingin Sporttiklubin 9.3.1886 pidettyjä kilpailuja sanotaan Suomen
ensimmäisiksi oikeiksi mäki- ja kilpailuiksi. Katajanokalle, nykyisen
Uspenskin katedraalin rinteeseen rakennettiin 1,2 metrin korkuinen hyp-
pyri. Kilpailussa arvioitiin ryhti ja taito laskea mäki sekä kyky hypätä
ilman sauva. (Laatokka 16.3.1886; Björn & Itkonen 2016, 179.) Alppilan
mäki rakennettiin 1904. Mäkikisat olivat seurapiiritapahtuma, jossa
säätö-yhteiskunnan rakenne näkyi selkeänä. Mäen kummallekin puolelle
oli rakennettu katsojalavat, joissa istui hienoja, turkiksiin puettuja rouvia
ja neitejä sekä pyttypäisiä herroja. Alempana seisoskeli kaikenlaista kat-
somisintoista kansaa. (Helsingin Sanomat 1.2.1915.) Yleisö kaipasi jatku-
vasti uutta, joten sitä houkuteltiin paikalle ennätys- ja tandemhyppyillä
sekä oheisohjelmilla. Alppilan mäestä tuli erityisesti suomenruotsalaisen
mäkikulttuurin keskus, joka ylläpiti ja tiivisti yhteyttä Skandinaviaan.
(Hufvudstadsbladet 26.2.1906.)

Tampereella mäkihyppy ei saavuttanut samanlaista innostusta kuin Hel-
singissä, ja Pyynikille rakennettu mäki ränsistyi muutamassa vuodessa
(Tampereen Uutiset 4.9.1905; Tampereen Uutiset 4.9.1907). Viipurin
Papulan mäessä pidettiin heti mäen valmistuttua 1909 suuret kansain-
väliset kilpailut. Niihin saatiin osanottajia Norjan ja Ruotsin ohella Venä-
jältä, jonne mäkihyppy oli norjalaisten ja suomalaisten mäkihyppääjien
viemänä levinnyt. (Wiipuri 13.3.1909.) Puijon itäiselle rinteelle talvella
1911 valmistunut Kuopion hiihtomäki oli ensimmäinen kansainväliset
mitat täyttävä mäki Suomessa (Savon Sanomat 7.12.1910). Mäkeä suun-
niteltaessa oli otettu huomioon niin sen tavoitettavuus kuin suojaisuus.
Puijon mäkitornista tuli Puijon tornin ohella kiinteä osa kuopiolaista
maisemaa.

Turun ensimmäinen mäki sijaitsi nykyisellä Yliopistomäellä, joka tunnettiin Ryssänmäkenä. Sen kasarminpuoleisessa rinteessä oli noin puolenmetrin korkuinen hyppyri. (Aura 4.4.1889.) Kotkassa mäkihyppy oli vahvasti sidoksissa Norjaan. Kaupungin sahoilla ja tehtailla oli töissä paljon norjalaisia, jotka olivat kotimaassaan hypänneet mäkeä. Pookinmäen hyppymäki valmistui 1911. (Kymnlaakso 15.11.1911.) Joensuun Niinivaaralle rakennettiin 5 metriä korkea mäkitorni 1913. Sanomalehti Karjalatar kehotti (16.12.1913) lukijoitaan uutta suksimäkeä ihastelemaan ja toisten ”akoille” nauramaan.

Kartassa 1 näkyvät autonomian aikana rakennetut ja hyppykäytössä 1919 olleet mäkitornit.

Kartta 1. Hyppykäytössä vuonna 1919 olleet mäkitornit.

Mäenlasku kiinnitti Suomea osaksi pohjoismaista mäkiperhettä. Norjalainen insinööri Robert Pehrson oli Suomen mäkihypyn ensimmäinen suuri nimi. Hänen suunnitelmiansa mukaan rakennettiin mäet Alppilaan 1905, Tampereelle 1906, Kuopioon 1911, Kotkaan 1911 ja Turkuun 1912, Fiskarsiin 1921 ja Lahteen 1923. Skandinaavista yhteyttä pidettiin Suomessa yllä vielä itsenäistymisen jälkeen. (Vahtola 2012, 34.) Valtionhoitaja, itse valkoinen kenraali Carl Gustaf Emil Mannerheim jakoi palkintoja ja seurasi mäkihisoja (Suupohjan Kaiku 27.2.1919; Iltalehti 8.3.1920). Lahti voitti Suomen Holmenkollenista käydyn kamppailun. Uusia mäki-keskuksia olivat Lappeenranta 1922, Kouvola 1925, Hämeenlinna 1925, Jyväskylä 1925, Porvoo 1925 ja Ounasvaara 1927. Skandinaavinen yhteys kääntyi itsenäisessä Suomessa kansalliseen uhoon ja mäkihypyn sotilaallinen perinne nousi vahvana esille. ”Suomalaiset kunnostautuneet mäenlaskussa Ruotsissa”, uutisoi Savonmaa 3.2.1920. ”Mäenlaskukilpailuissa Suomi tullut ensimmäiseksi. Voittaja Jääskeläinen, Suomi”, kirjoitti Karjalan Aamulehti 3.2.1920.

Mäkitornit osana suomalaista kylämaisemaa

Maaseudulla mäkirakentaminen yleistyi hitaasti, kunnes suojeluskuntajärjestö otti mäkihypyn ja mäkitornien rakentamisen 1920-luvun lopulla ohjelmaansa. Suojeluskuntajärjestö kattoi koko maan ja ulottui myös syrjäisille seuduille. Rakennustoiminta oli suunniteltua ja ylhäältä johdettua. (Hersalo 1962.) Kun suojeluskunnan johto kehotti rakentamaan hyppyreititä, niitä ryhdyttiin tosimelessä rakentamaan. Johdon antamat määräykset ja ohjeet levisivät sotilaallisella käskytyksellä kaikkialle Suomeen. Ensimmäisenä olivat liikkeellä Käpylän, Kangasalan ja Pälkäneen suojeluskunnat, jotka rakensivat mäkensä 1927. Jokaista paikallista suojeluskuntaosastoa kehoitettiin 1929 rakentamaan oma hyppyrämäki, ja lisäksi oli toiveissa mäki kaikkien kyläosastojen alueelle. Mäkien rakentaminen oli samalla osa suojeluskunnan sotilaallista koulutusta. Suojeluskuntapiirien järjestämien pioneerikurssien yhteydessä rakennettiin 1930-luvun lopulla monille paikkakunnille mäkitorni.

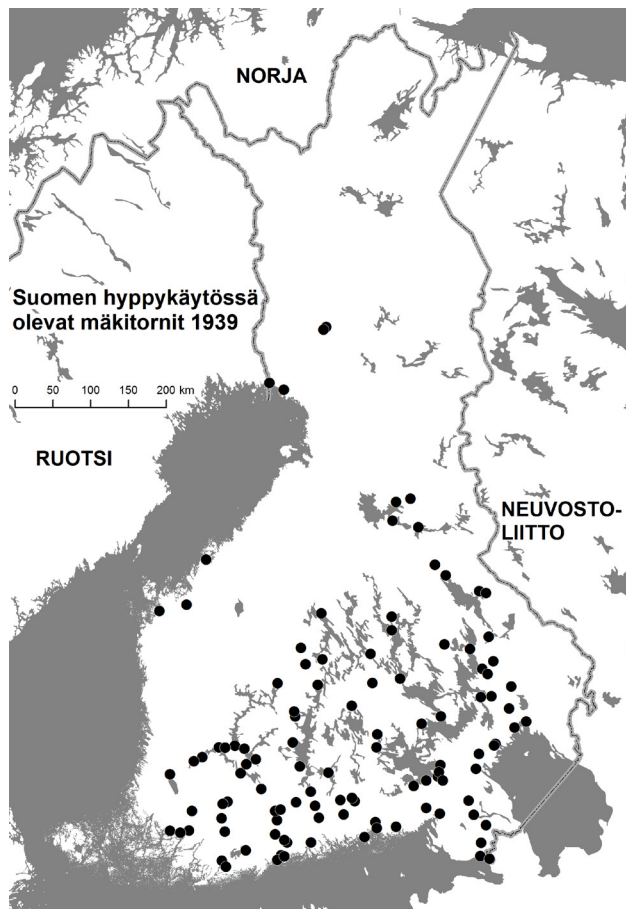
Rakennustarpeet saatiin aina lahjoituksina (Raikkala 1964, 191). Suojeluskuntapioneerien rakentamia olivat esimerkiksi Kangasniemen, Keravan, Forssan, Joutsenon, Nokian, Uuraisten, Keuruun ja muutamat Helsingin mäet. Tornion ja Alatornion suojeluskuntalaiset rakensivat 1931–1932 talkoilla hyppyrämäen Kokkokankaalle kaksi

kilometriä Tornioista etelään. Tukit saatiin lahjoituksena talollisilta ja muu puutavara And. Kurth Oy:ltä Kuusiluodosta. (Loman 1932, 149.) Mäeltä oli erinomainen näkyvyys Tornionjokisuulle ja itse kaupunkiin.

Mäkirakentamisessa yhdistyivät suojeluskuntajärjestön monet tavoitteet, urheilun edistäminen, yhteiskuntasuhteiden hoito sekä sotilaskoulutus. Mäkitornien rakentaminen liittyi vahvasti myös sotilaallisen varustautumiseen. Yleisesikunta antoi ensimmäiset toimeenpanokäskyt ilmavalvonnan järjestelyistä 1931. (Haahti 1979; Pajunen 2008, 4.) Suojeluskuntien toivottiin rakentavan ilmavalvontalavoja ja tähyystorneja, mutta jos alueella oli sopiva torni, kuten mäkitorni, muita torneja ei tarvinnut rakentaa. Näin mäkitornien pystyttämiseksi oli myös selkeä sotilaallinen peruste. Yleisesikunnan urheiluosasto laati oppaan ”Ohjeita hyppymäkien rakentamiseksi pitäjien keskuksiin ja kyliin”. (Pakarinen 1986, 62.). Suojeluskuntien piirilehdet toistivat järjestön ylimmän johdon ohjeet (esim. Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 1/1931, 8). Suojeluskuntain yliesikunta lähetti mallipiirustukset piiriesikunnille, jotka lähettivät ne puolestaan alue- ja paikallispiirille.

Mäki oli sijoittava joko asutuskeskukseen tai mahdollisimman lähelle asutuskeskusta. Urheilullisesti tätä perusteltiin sillä, että hyppyaikaa ei kuluisi kulkemiseen lyhyinä talvipäivinä. Maanpuolustuksellisesti mäkitorni valvoi ja hallitsi maisemaa sekä levitti lippuineen ja kuulutuksineen suojeluskuntien isänmaallista sanomaa. (Nurminen 1948, 5–6; Juurtola 1954, 55–56.) Suojeluskunnissa oli vuosina 1932–1938 vireillä 215 mäkihanketta. (Vasara 1997, 410). Suomessa olivat käynnissä 1930-luvulla todelliset mäkitalkoot, sillä myös SVUL:n hiihtojaosto tehosti propagandaansa hiihtomäkien aikaansaamiseksi.

Kartta 2 osoittaa, kuinka mäkirakentaminen oli levittäytynyt Suomessa vuoteen 1939 mennessä. Torneissa näkyvä painottuminen Lounais-, Keski- ja Itä-Suomeen. Pohjanmaan mäkitornien vähäisyyttä ei selitä yksinomaan mäkihyppyyn soveltuvien alastulorinteiden puute, vaan syytä on etsittävä myös suojeluskuntatyön painottumisesta täällä sotilasesterojen rakentamiseen sekä toisaalta murtomaahiihtoon ja Pohjanmaan vahvaan ”talvilajiin” – painiin. Maanpuolustukselliset näkökohdat mäkien sijoittelussa tulevat selkeinä esille Joensuun uuden mäkitornin paikan valinnassa.

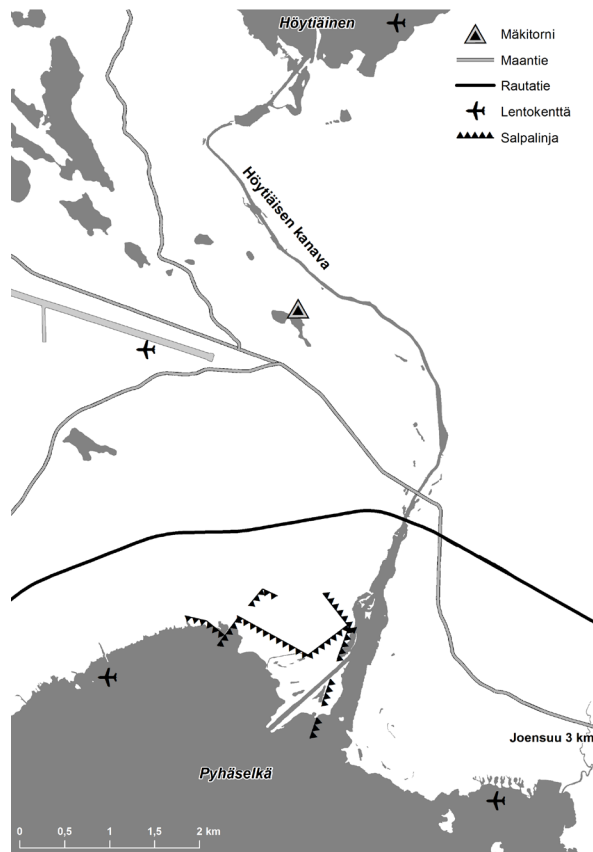

Kartta 2. Hyppykäytössä vuonna 1939 olleet mäkitornit.

Voimistelu- ja urheiluseura Joensuun Kataja suunnitteli mäkeä Lehmonharjulle kaupungin itäpuolelle, mutta sen kilpailijaksi tuli Pohjois-Karjalan Hiihtoseuran, suojeluskunnan, armeijan, rajavartiolaitoksen, Joensuun kaupungin sekä teollisuus- ja liikemiesten muodostama Joensuun Mäki Osakeyhtiö, joka halusi rakentaa mäen Onttolaan Lykynlammen rinteeseen. Tähän vaikutti ennen kaikkea mäen sijainti strategisesti tärkeällä paikalla Höytiäisen ja Pyhäselän kapeikossa. Mäen viereen raivattiin Onttolan lentokenttää, vieressä kulkivat länteen Pieksämäelle ja Outokummun kaivokselle Viinijärvellä haarautuva rautatie ja Kuopion suuntaan kulkeva maantie. (Kauppinen 2005, 36.)

Maa-alue saatiin lähitalollisilta vuokralle, ja liike- ja teollisuusyritykset lahjoittivat rakennusmateriaalit. Itse hyppyrin rakensivat suojeluskunnan

pioneerit harjoitustyönä. (Pohjois-Karjalan Suojeluskuntalainen 7/1938, 196; Jokinen 1976, 90.) Höytiäisen mäki oli valmis marraskuussa 1938, ja se vihittiin maaliskuussa 1939. Kesällä 1939 mäki toimi näkötorlina, sillä sen huipulta oli hyvät näköalat Pyhäselälle, Höytiäiselle ja läheiselle Onttolan lentokentälle. Mäki otettiin sotilaskäyttöön jo lokakuun 1939 alussa, ja sitä ryhdyttiin käyttämään ilmavalvontaan. Mäessä ei kilpailtu myöskään välirauhan aikana, sillä Höytiäisen ja Pyhäselän kapeikkoja linnoitettiin. (Kauppinen 2005, 36.) Jatkosodan aikana mäkitornista valvottiin talvisodan tapaan Onttolan lentokenttää ja myös Höytiäisen ja Pyhäselän jäälle ja rantahietikoille tasoitetuttuja väliaikaisia kiitoratoja. Sodan jälkeen Höytiäisen mäki siirtyi kaupungin haltuun 1945. Yhdistyksille ja seuroille annettiin samalla ”puolueettomat” mahdollisuudet hyppymäen käyttöön. (Kauppinen 2005, 36.)

Kartta 3. Mäkitornin strateginen asema. Höytiäisen mäkitornin huipulta voitiin talvi- ja jatkosodan aikana valvoa Onttolan lentokentän ohella Pyhäselän Aavarannan ja Höytiäisen tilapäisiä sotilaslentokenttiä sekä Höytiäisen ja Pyhäselän kapeikkoja.

Nurmijärven suojeluskunta rakensi mäkitornin kesällä 1937. Ylämäki oli betonijalustalle rakennettu puinen mäki, jonka huippu oli korkeimpien puiden tasalla. Suomen liput näkyivät kirkonkylään, ja mäki myös kuului, sillä kilpailuissa käytettiin kovaäänisiä. (Keski-Uusimaa 24.3.1937; Itkonen 1998, 111, 115.). Mäen vihkiäisiin Marianpäivänä 1937 saapui Suomen mestari Lauri Valonen. Myös Nurmijärven mäessä oli sotavuosina ilmavalvonta-asema. Tieto kuuluisan mäkimiehen tulosta ja kilpailusta mäessä toistuu kymmenien mäkien kohdalla. Maailmankuulu mäkimies oli 1910–1920-luvuilla useimmiten Thure Nieminen, ”Usa” Jääskeläinen tai August Jansson, 1930-luvulla Lauri Valonen tai Paavo Vierto.

Sotavuosien jälkeen mäkiin liittyvissä tarinoissa nousevat esiin kuopiolaiset Pietikäisen veljekset, Eino Kirjonen, Veikko Kankkonen ja nykypäivää lähestyttäessä sitten suomalaisten maailmanmestareiden (erityisesti Matti Nykäsen ja Janne Ahosen) ohella myös ulkomaalaiset mäkimiehet. Nykyisin kerrotaan nimeltä myös mäessä vierailleet naiset, kuten Julia Kykkänen. Aiemmin naiset mainittiin kuriositeetteina. Maankuulut hyppääjät liitävät maisemassa yhä, vaikka itse mäki saattaa olla jo vuosia sitten purettu.

Uuden ajan airut

Mäkiä rakensivat myös suojeluskuntaa tukevat teollisuusyritykset. Enso-Gutzeit rakensi mäen ainakin Ensoon ja Pankakoskelle. Yhtyneet Paperitehtaat rakensi Valkeakosken ja Jämsänkosken mäet. Tainionkosken mäki rakennettiin Tornatorin maalle. Ahlström rakensi Varkauden mäen. Outokummun Martovaaran mäen rakensi Outokumpu Oy 1938 ja lahjoitti sen saman tien suojeluskunnalle. (Outokummun Sanomat 1/1938; Heikkinen 1981, 127–128.) Harlussa Läskelä Oy rakensi hyppyrimäen Palokunnanmäen rinteeseen. Suurten teollisuusyhtiöiden tuki suojeluskunnille oli merkittävä. Enon Kaltimon mäki valmistui keväällä 1936. Oy Kaukas Ab lahjoitti tarvittavan maa-alueen ja hirret. Enso-Gutzeitin Paukkajan saha puolestaan lahjoitti lankut. (Partanen 2012, 354.)

Suurin osa 1930-luvuilla rakennetuista hyppyreistä oli 25–30 metrin mäkiä. Mäkitornit olivat yleensä korkeimpien puiden latvojen tasalla. Esimerkiksi Kiteen Puhoksen mäkitorni oli seitsemän metriä korkea. Suurimmat hyppyrit olivat Metsäkylän (Virolahti) K-53, Lahden K-52, Nokian ja Sotkamon K-50, Puijon K-43,5 ja Ounasvaaran K-43 mäet.

Mäkihyppyharrastus laajeni alueellisesti ja hyppääjämäärin mitattuna. Uusia paikkakuntia hyppääjineen nousi Suomen huipulle. Rovaniemen Pöyliövaaraan rakennettiin uusi suurmäki ja heti 1937 saatiin uusi Suomen ennätys 71 metriä. Sen hyppäsi Timo Murama. Edellisenä vuonna oli itävaltalainen Josef Bradl hypännyt Planicassa 101,5 metriä. Suunta kohti näyttäviä suurmäki oli alkanut myös Suomessa, mutta eniten rakennettiin yhä vaatimattomia pikkumäkiä, joista voitiin hypätä 10–12 metrin loikkia. (Pakarinen 1986 63.) Paltamon mäki oli tyyppillinen pikkumäki. Siitä voitiin hypätä 11 metriä. (Leinonen 2005, 85.)

Radioidut mäki kisat levittivät lajia tehokkaasti. Mäkihyppy oli uuden ajan ilmiö ja hyppääjät uuden ajan nuoria miehiä, jotka erottuivat kylän muista nuorista. Mäkihyppyyn kuului olennaisena osana tyyli. (Valonen & Nuotio 1953, 12–14.) Mäkimies oli tyylikäs ja huoliteltu, mäkihousujen prässi oli moitteeton, kengät puhtipuhkaat ja tukka laitettu. Jotkut tyyliniekat hyppäsivät silkkihuivi kaulassa ja valkoiset hansikkaat käsissään. Lauri Valosella oli villapaidan alla aina valkoinen paita ja solmio. (Karisto & Laaksonen 2011, 152–155.) Hyppääjät edustivat tyyliä myös vapaa-aikanaan. Jos hiihtäjät olivat olemukseltaan luontoperäisiä ja alkuvoimaisia suomalaisia, niin mäkihyppääjät olivat modernin maailman luomuksia. (Karisto & Laaksonen 2011, 24.)

Urheilukilpailut ja etenkin pesäpallo olivat tuoneet suojeluskuntalaiset metsistä ihmisten ilmoille. Urheilukenttä oli suojeluskuntatalon tapaan pysyvä maamerkki maisemassa, mutta sen erotti vain vierellä seisten. Sen sijaan jokainen suojeluskunnan rakentama mäki julisti maisemassa näkyvästi suojeluskunta-aatetta, ja samalla suojeluskunta sitoutti mäkirakentamisella lähialueensa mukaan maanpuolustustyöhön. (Itkonen 1998, 109.)

Mäkihyppy oli siinä mielessä poikkeuksellinen talviurheilulaji, että mäkitornien pystytys ja alastulorinteiden raivaus olivat urheilupaikkarakentamisen ohella samalla osa Suomen sotilaallista varustautumista. Suojeluskuntien urheilupaikkarakentaminen oli 1930-luvulla lähes yksinomaan hyppyreiden ja sotilasotteluratojen rakentamista. (Vasara 1997, 416.) Urheilu- tai esimerkiksi pesäpallokentät eivät suojeluskunnilta rahaa saaneet, sillä niitä raivattiin innokkaasti muutenkin.

Hyppytornit eivät seisseet tyhjänä, vaan mäenlaskijoita todella riitti. Mäkihyppy sai vahvan oikeistolaisen leiman, mutta kokonaan omakseen ei suojeluskunta lajia saanut. Mäkihyppyn 1930-luvulla saamaan suosioon

on löydettävissä suojeluskuntajärjestön voimakkaan tuen lisäksi myös muita selityksiä. Taustalla vaikutti selkeä yhteiskunnallinen muutos, palkkatyön määrän kasvu ja vapaa-ajan lisääntymien. Suomi oli 1930-luvulla edelleen agraarinen, mutta se oli myös teollistuva maa. Kaupungistuminen ja taajamoituminen etenivät 1930-luvulla, ja samalla syntyi tilausta uudelle lajille ja lajikulttuurille. Mäkihyppy ei rajoittunut pelkästään suojeluskuntiin nojaavaan oikeistolaiseen tai maalaisliittolaiseen nuorisoon, vaan laji viehätti nuorisoa laajasti. Se oli uuden aikakauden laji, jossa nuoriso saattoi osoittaa rohkeuttaan. Mäkihyppääjän rentoa itsevarmuutta tavoiteltiin nuorison keskuudessa yleisesti. Työväen urheiluliiton ohjelmaan mäkihyppy oli otettu jo 1923. (Heikkinen 1981, 130.)

Lajin leviämisestä huolimatta suojeluskunnan mäki oli monelle suomalaiselle maisemassa häiritsevä tekijä, sillä se oli ristiriidassa oman arvo maailman kanssa (Kalliola 1999, 48). Mäenlasku liitettiin vahvasti suojeluskunta-aatteeseen, ja monet seurakunnat, joissa mäkihyppyä harrastettiin, olivat oikeistolaisia. Muutamat Suomen kunnat tarjosivat puolueettomia mäkiä sellaisille, joita ei maanpuolustusaate innostanut. Näihin ”kunnanmäkiin” hyppääjillä oli poliittisesta taustasta riippumaton vapaa pääsy.

Jatkosodan aikana mäkien rakentaminen eteni armeijan mukana miehitettyyn Karjalaan. Mäkitornit muokkaisivat maisemaa suomalaisille tutuksi. Suomalaiset rakensivat Äänislinnaan (Petroskoi) 30 metrin mäen. Jos olivat mäet suomalaisille tuttuja, niin miehitetyn alueen asukkaille mäkitornit olivat vieraan vallan symboleita, sillä niitä käytettiin varsinaisen tehtävänsä lisäksi desanttien tähystykseen ja muuhun vartiointiin. Karhumäestä suunniteltiin Itä-Karjalan hiihtokeskusta. Mäet rakennettiin myös Inkerin Lempaalaan ja Viaan. (Vahtola 2012, 90–91.)

Sotavuosien aikana mäkihypyn isänmaallinen ja saksalaisuhteita painottava lajikulttuuri näkyi siinä, että poikkeuksellisen monet suomalaiset mäkimiehet liittyivät Saksan SS-joukkoihin. Kuuluisin mäkeä hyppäävästä SS-miehistä oli Paavo Vierto, vuoden 1936 Suomen mestari ja vuoden 1941 Cortinan kisojen maailmanmestari. Vierto kuoli Ukrainassa 1941, hetki ennen kuin hänen oli määrä aloittaa Saksan maajoukkueen valmentajana. Suomalaiset mäkimiehet edustivat saksalaisille tervettä ja rotupuhdasta suomalaisuutta. Lauri Valosen kuva koristi Garmisch-Partenkirchenin olympiakirjaa 1936. Saksalaiset raivasivat Ounasvaaran rinteeseen pujotteluradan, mutta saksalaisjoukkojen päällikkö kenraaliversti Eduard Dietl seurasi myös Pöyliövaaran suurmäen mäki- ja kiskokisoja.

Mäkitorneja käytettiin myös varsinaisissa sotatoimissa. Suomalaisen tykistön tulenjohto käytti Kemin hyppyrimäkeä saksalaisia vastaan Lapin sodassa 10.8.1944 Kemin valtauksen aikana. Mäessä oli tykistön tulenjohton radioasema. Taistelujen aikana ja ilmahälytyksissä mäkitornit olivat vaarallisia. Mäkitorneja havutettiin muistuttamaan metsää.

Mäkitornien kolmas aalto – majakat kansallisessa urheilumaisemassa

Toisen maailmansodan loppuminen merkitsi sotilaallisen suoje-luskunta- aatteen häivyttämistä. Sotavuosina moni suoje-luskunnan rakentama puumäki oli rappeutunut. Ne kunnostettiin ja rakennettiin uusia, poliittisesti neutraaleja mäkiä. Samalla nousivat mäkeen uudenlaiset pojat ja miehet. Mäkihyppääjän olemuksessa oli 1950-luvulle tultaessa yhtä aikaa urheilijaa ja lättähattua.

Kuopion merkitys mäki-keskuksena kasvoi, kun Puijon rinteelle rakennettiin uusi mäki 1948. ”Puijon hyppyrimäki on mittasuhteiltaan niin valtava, että jo pelkkä sen katseleminen herättää pelon tunteita tavallisessa ihmisessä. Mäenlaskijan on selvittävä siitä suksineen, vieläpä akatta. Muista vaan, jos aiot joksikin tulla, se vaatii lujaa harjoitusta sekä säännöllistä, raitista elämäntapaa,” muistutti Otto Räsänen (1949, 88) nuoria lukijoitaan Raittiuden ystävien Koitto-lehdessä.

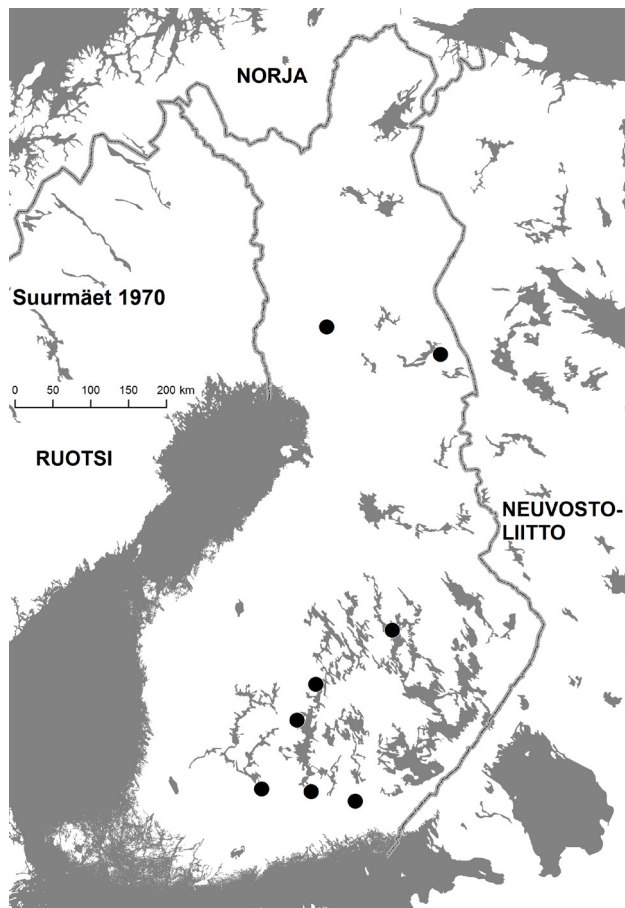
Puijon kisoissa 1949 Kuopion oma poika Matti Pietikäinen hyppäsi 86 metriä ja Suomen mäkihyppy kohosi kansainväliselle tasolle. Falunin MM-kisat 1954 olivat suomalaisen mäkihyppyn juhlaa, ja voiton vei nimenomaan Matti Pietikäinen, joka veljiensä Lassin ja Aaton kanssa edusti uutta mäkihyppääjä-sukupolvea. Kuopion Pietikäisen veljessarja tunnettiin niin kilpailuissa kuin kapakoissa, muistelee Martti Silvennoinen (2003, 202–203).

Uusia mäkiä avattiin eri puolille Suomea. Aavasaksan, Vihdin ja Paimion mäet olivat yli 50 metrin mäkiä. Siilinjärven, Utin, Liedon, Pellon, Jämi-järven, Hausjärven, Myllykosken, Virolahden ja Harjavallan mäistä voitiin hypätä yli 40 metriä.

Vihdin Jokikunnan mäet valmistuivat 1961 ja 1962. Avajaiset pidettiin 1962, ja kisat voitti Kalevi Kärkinen, Innsbruckin ja Salpausselän voittaja, Yhdysvaltain ja Kanadan mestari. Vihdissä vierailivat kaikki Suomen huiput: Eino

Kirjonen, Esa Klinga, Veikko Kankkonen ja Niilo Halonen. Kun Veikko Kankkonen hyppäsi mäkiennätyksen 54 metriä, oli paikalla 2 000 katsojaa.

Mäkihypyn uutuus olivat 1960-luvun suuret betoniset mäet. Rukalle vuonna 1964 valmistunut suurmäki oli viidenneksi suurin maailmassa. Norjalainen Torgeir Brandtzæg hyppäsi mäkiennätykseksi 112,5 metriä. Näyttävien betonirakenteiden takaa on muistettava, että vaikka samaan aikaan Suomen maaseudulle rakennettiin muutamia uusia puumäkiä, niin kymmeniä puumäkiä kaadettiin tai ne saivat lahota pystyyn 1960-luvun alussa. Lajin harrastuspohja kapeni, mutta kiinnostus mäkihypyyn kohtaan kasvoi edelleen, sillä laji sopi erinomaisesti uuteen joukkoviestintävälineeseen – televisioon. Karttaan 4 on merkitty 1960-luvulla rakennetut isot betonimäet.

Kartta 4. Suurmäet vuonna 1970.

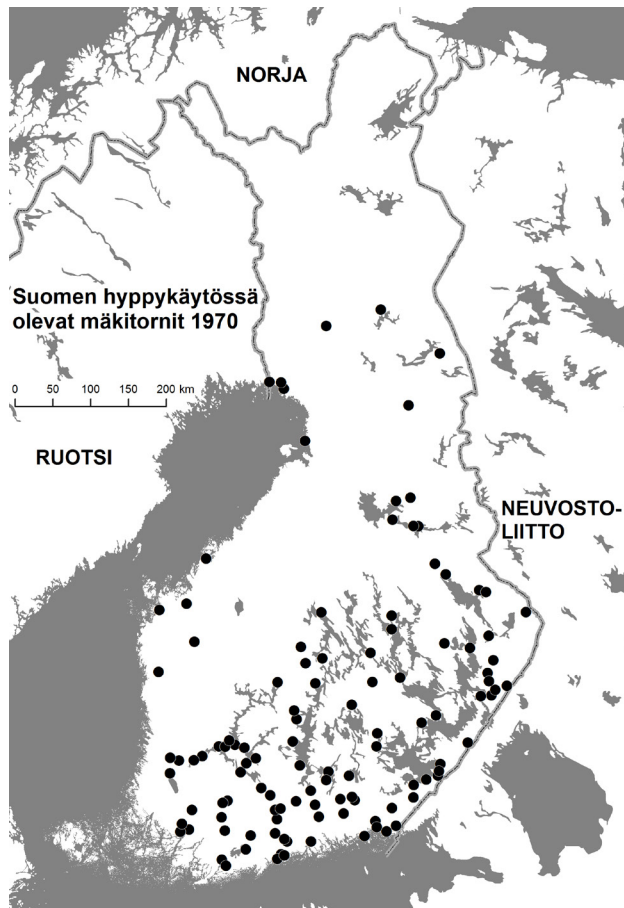
Maisemassa yhä selkeästi näkyvät 1960-luvun suuret betonimäet kertovat suomalaisen mäkihypyn noususta maailman huipulle, mutta ne ovat samalla merkkejä maan vaurastumisesta sekä kasvavasta taloudesta ja kansalaisille jaettavasta hyvinvoinnista. Paras esimerkki näistä on laajaa jämsänjokilaaksolaista viljelymaisemaa hallitseva Kaipolan Pitkävuori. Yhtyneiden Paperitehtaiden Kaipolan tehtaot ovat osa suomalaista menestystarinaa, ja tätä tarinaa kuvastaa tehtaiden viereen noussut Kaipolan suurmäki. Se kertoo Yhtyneiden Paperitehtaiden ja sen vahvan miehen Juuso Waldenin tarinaa, mutta se kertoo myös Suomen modernisoitumisesta, joka kosketti yhtä lailla maaseutua kuin kaupunkialueita.

Suomi menestyi metsäteollisuuden myötä, ja suomalaiset menestyivät taloudellisesti ja mäessä. He toivat kansainvälisiin kisoihin aivan uuden tyylin, joka mullisti mäenlaskun. Se merkitsi rohkeaa etunojaa, kädet siirtyivät sivulle ja esteettisyys kasvoi entisestään. Uuden tekniikan takana oli kouvolalainen mäkimies Lasse Johansson. Hän kehitti myös kesämäen, josta hypättiin alkujaan veteen. Suomalaisten voitot seurasivat toisiaan. Eino Kirjonen hyppäsi paljain päin, vuoden 1964 olympialaisten suomalaissankari Veikko Kankkonen pipossaan, mutta kädet housun saumalla ja tyyllillä.

Karttaan 5 on merkitty vuonna 1970 hyppykäytössä olevat mäet. Mäkiharrastus ei ole saavuttanut Keski-Pohjanmaata eikä Suomenselkää, vaan tornit painottuvat maan itäosiin.

Suomalaisten menestys maailman parhaina mäkimiehinä katkesi 1970-luvun alussa. Innsbruckin kisat 1976 oli murros. Mäkihyppy tieteellistyi ja teknistyi. Mukaan tulivat hyppyhaalarit ja kypärät ja uudentyypiset, linnunluiset hyppääjät. Suomalaisten raikulipoikien aika näytti olevan ohi.

Mäkien koko maailmalla kasvoi, ja lentomäkiä rakennettiin eri puolille Eurooppaa. Suomessa sellaista haviteltiin Aavasaksalle, Tahkolle ja Sallaan. Suomalaisen mäkihypyn uusi nousu alkoi Matti Pullin johdolla. Pulli tuli tunnetuksi ennen muuta Matti Nykäsen valmentajana ja henkisenä isänä. Matti Nykänen oli maailman paras, mutta ei sattumalta. Takana oli Suomen ja Jyväskylän mäkiperinne, Laajavuoren suurmäki ja hiihtohissi. Kuopiolainen Matti Pietikäinen oli ehtinyt kiivetä työpäivän jälkeen Puijon mäkeen vain muutaman kerran illassa, mutta Matti nousi hissillä ja hyppyjä kertyi. Kun vielä kyseessä oli todellinen lahjakkuus ja harjoitteluhullu, niin tulos oli selvä: Matti on Matti. Matti oli niin hyvä, että muut suomalaiset huippuhyppääjät jäivät huomaamatta.

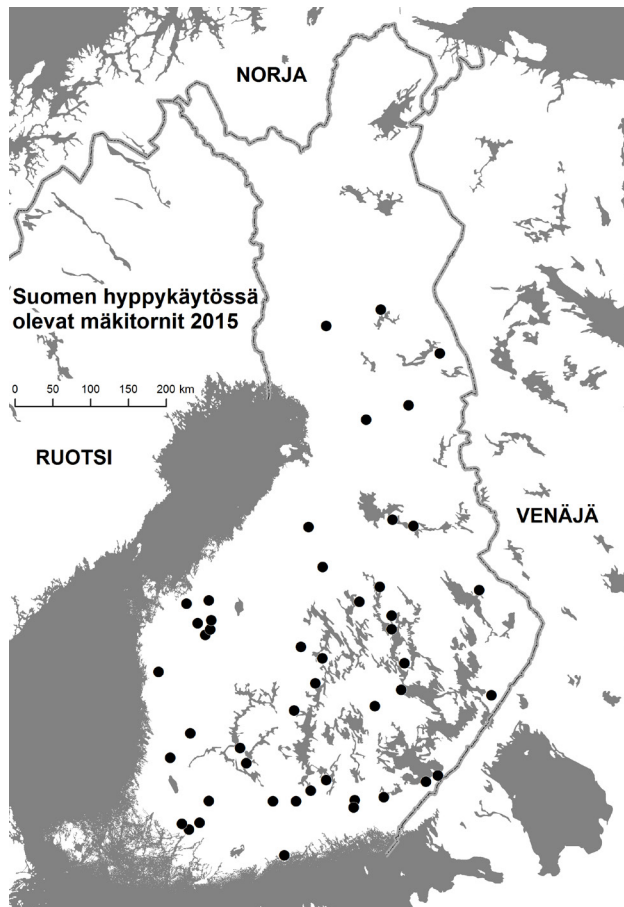

Kartta 5. Hyppykäytössä vuonna 1970 olleet mäkitornit.

V-tyyli merkitsi mäkihypyn seuraavaa murrosta. Jälleen oli edessä uuden hyppytyylin etsiminen. Toni Nieminen oppi ”Jällivaaran leijan” Jan Bök-lövin tyylin ja räpäytti Albertvillessä 1992. Samaan aikaan mäenlaskuharrastus keskittyi Suomessa yhä selvemmin muutamille paikkakunnille, joissa oli erikokoisia mäkiä. Suomalainen yhteiskunta oli muuttunut. Maaseudulta väkeä muutti kuntakeskuksiin ja kaupunkeihin. Suomalaisiin lähiöihin yritettiin iskostaa mäkiä, mutta huonolla menestyksellä. Tampereen Hervantaan rakennettiin kolme mäkeä rinnan. (Itkonen 1996.) Joensuulaiseen Rantakylän lähiöön rakennettu mäki joutui pian valmistumisensa jälkeen ilkeiden kohteeksi. Nuoriso löysi uusia lajeja, joissa temppuilla ja rakentaa omia suorituspaikkoja. Ilmaston muutoksen vaikutukset, lumettomat talvet ja hyppykauden lyheneminen

vaikuttivat myös lajin suosioon. Laji ei silti kuollut. Mäkihyppy sai uusia harrastajia tytöistä.

Kartassa 6 näkyvät kaikki paikkakunnat, joissa oli hyppykunnossa oleva mäki 2015. Hyppymäkiä on vähemmän kuin ennen, mutta ne ovat jakautuneet tasaisemmin kuin koskaan aiemmin. Joukossa on myös mäkiä, joista kukaan ei ole hypännyt vuosiin. Näitä mäkiä on pidetty yllä talkoovoimin (esim. Paimio) ja silkasta rakkaudesta lajiin. Joissain mäissä (esim. Kemijärvi) käy satunnaisia hyppääjiä, mutta paljon on paikkakuntia, joissa mäkihyppy on suosittu laji niin kesällä kuin talvella. Tällaisia ovat esimerkiksi Vöyri, Härmä ja Kitee. Pohjanmaan mäkiharrastuksen kasvun selitykseksi ei riitä yksittäisen mäkimiehen ”Hirvos-Vännin” muutto Pohjanmaalle, vaan myös paikallisten ala-talkkareiden

Kartta 6. Hyppykunnossa vuonna 2015 olleet mäkitornit.

ja romppaispaavojen palava innostus, maansiirtokoneet sekä vahva talkoohenki ja uho. Kun yksi kylä rakentaa mäen, toinen rakentaa useamman. Pohjanmaan hyppyintoa edesauttaa myös se, että mäet ovat harrastajille sopivia, ja se, että mäkeen ovat nousseet tytöt. Naiset ovat hypänneet mäkeä kautta aikain ja muutamain paikoin (erityisesti Fiskars) jopa ohjatusti jo 1920-luvulta alkaen. Nykyään tytöt hyppäävät monilla paikkakunnilla ja naisten mäkihypyn saama näkyvyys lisää edelleen kiinnostusta lajiin.

Maiseman ja urheilun suhde

Maisemaa hallitseva mäkitorni tuo esiin ympäristöä hallitsevat suhteet. Mäkitornit rakentavat kollektiivisen symbolimaiseman, jossa on ajallisia tasoja. Mäkimaisema on kansallinen, mutta myös sukupolvikokemus. Autonomian ajan mäet edustivat vanhaa maaseudun luonnonmäkiperinnettä sekä Skandinaviaan suuntautuvaa ja modernisoituvaa kaupunkimaisemaa. 1930-luvulla mäkitornien maisema oli osa sotilaallista, sotaan varustautuvaa Suomea, mutta se kuvasti myös terveyttä ja eteenpäin pyrkivää kansallista Suomea.

Päinvastaisesta pyrkimyksestään huolimatta mäkitornien maisema jakoi 1930-luvulla kansaa kahteen poliittiseen ryhmään, joista toisella ei ollut mahdollisuutta päästä mäkeen eikä halua samaistua mäkitornien julistamaan tarinaan. Mäkihyppy oli maailmansotien välisessä Suomessa nimenomaan valkoisen Suomen laji. Suojeluskunnan myötä lajin sotilaallinen perinne vahvistui ja nousi esiin kansanomaisen hauskanpidon ja skandinaavisen veljeyden takaa. Sota-aika vahvisti mäenlaskun asemaa urheiden ja pelottomien nuorukaisten lajina. Vasta toisen maailman sodan jälkeisessä Suomessa mäkitorni saattoi julistaa koko kansan tarinaa urheilun suurvallasta.

Suomen taloudellinen nousu, hyvinvointivaltion rakentaminen ja kansakunnan yhteinen eteenpäinmeno näkyivät voimantunnossa ja rakentamisessa. Lefebvreläisittäin tulkittuna jokainen mäkitorni jäsentää suhdetta sitä ympäröivään yhteiskuntaan ja aikakautensa yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Olemassaolollaan mäkitorni rajaa maisemaa, mutta samalla ohjaa sen näkemistä. Mäkitorni määrittelee, kuinka maisemaa luetaan, mutta se myös määrittelee, kuinka ihmisen oletetaan käyttäytyvän ja kuinka mäkitornin maisemasta kerrotaan. (Bairner 2009, 223–239; Semi 2010, 63.)

Muistojen mäkitorni ja todellinen mäkitorni ovat rakennuksia, joiden avulla tuotetaan maisemaan yhteistä tilaa. Mäkitorni on samalla symbolinen paikka, joka toimii kollektiivisen samaistumisen kohteena ja alueellisenä kiinnekohtana. Mäkitorni kertoo olemassaolollaan tai muistollaan aikakautensa yhteiskunnasta, sen rakenteesta ja valtasuhteista.

Kaipolan mäki ja muut rapistuvat ja autiot suurmäet voidaan tänään nähdä maiseman onttona kulisseina, jotka kertovat suomalaisen mäkihypyn alhosta menestysvuosien jälkeen, mutta ne voi nähdä myös hyvinvointivaltion alasajon ja kaupallisuuden symboleina. Uutena kerrostutmana Kaipolan mäen tarinaa jatkavat mäessä kuvatut automerkki Audin mainokset. Ränsistynvä torni jatkaa dialogia kokijan ja maiseman, eletyn ja koetun paikan välillä.

Suurmäkiä ei ole haluttu kaataa, vaan mäet seisovat muistuttamassa menneestä suuruuden ajasta ja kollektiivisena koetusta ja muistetusta innostuksesta. Eri puolilla Suomea on pystyssä mäkiä, jotka kertovat menneestä loistosta ja samalla talkoista ja yhteisöllisyydestä kylän historiassa. Mäet toimivat muistin paikkoina. Ne kertovat, mitä halutaan muistaa. Ne ovat osa kansakunnan urheilumaisemaan ikuistettua kollektiivista muistia. (Raivo 1999, 83.) Mäkimaisema on tässä ja nyt, mutta siihen liittyvä menneisyys tulkitaan nykyisyydestä käsin. Mäkimaisemaan

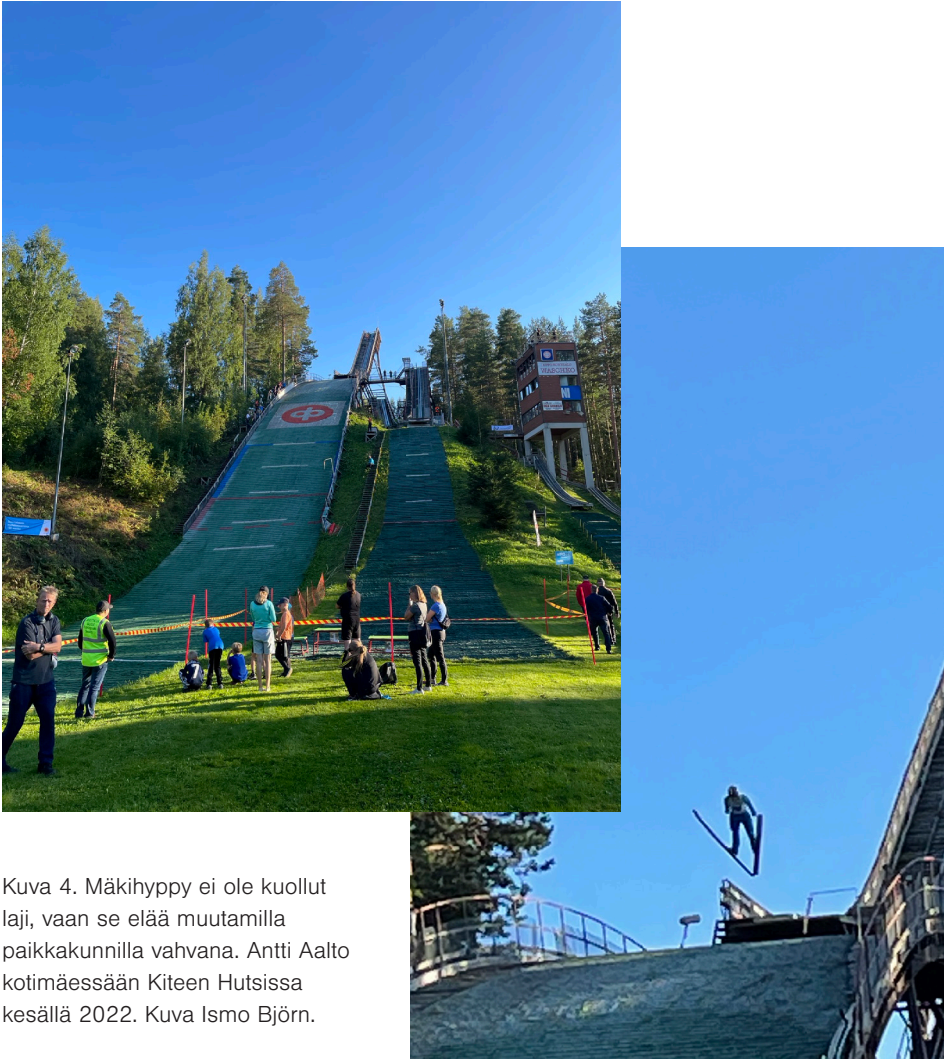
Kuva 2. Mäkitornin betonijalustat kestävät aikaa, vaikka puurakenteet ovat kadonneet. Höytiäisen mäkitornin jäänteet Lykynlammella. Kuva: Ismo Björn.

Kuva 3. Kaipolan Pitkävuoren hyppyrimäen jäänteet hallitsevat Jämsänjokilaakson maisemaa.
Kuva: Ismo Björn.

liittyy vahvasti myös nostalginen ulottuvuus, kaipuu maaseudun kadotettuun aikaan, jolloin mäkiä rakennettiin ja ylläpidettiin talkoilla, aikaan, jolloin omalla paikkakunnalla vierailivat aikakauden sankarit ja heitä ihaileva kansa täytti mäki katsomot.

Lehdistön, television ja sosiaalisen median esille nostamat ja levittämät tornien räjäytykset (esim. Kyöpelinvuori 1998, Kaustinen 2006, Nokia 2011, Hyvinkää 2012, Harjavalta 2019) loivat kuvaa kuolevasta lajista. Kajaanin Vimpelinvaaran mäen kaadon ajoittaminen Lahden MM-kisojen 2017 alle kärjisti ja alleviivasi Suomen mäkihypyn ahdinkoa. Alho on vain osa totuutta, sillä mäkihypy elää ja voi hyvin monella paikkakunnalla.

Kuva 4. Mäkihyppy ei ole kuollut laji, vaan se elää muutamilla paikkakunnilla vahvana. Antti Aalto kotimäessään Kiteen Hutsissa kesällä 2022. Kuva Ismo Björn.

Poikkeuksellisen vahvaa mäkihyppy on Pohjanmaalla. Avarassa maisemassa oleva mäkitorni yllättää muulta Suomesta tulevan kokijansa. Mäkitornit ovat ikään kuin väärässä maisemassa, sillä ne sijaitsevat maakunnassa, jota symboloi lakeus ja jonka lajien tulisi olla paini ja pesäpallo.

Mäkitornien rakentaminen, niiden kukoistuskausi, suurten tornien rakentaminen ja muutokset ylipäätään voidaan rinnastaa tanssilavoihin, jotka nekin tehtiin talkoilla, joita ylläpidettiin yhdessä ja jotka elivät yhteiskunnan muutoksissa. Avolavoista siirryttiin katettujen tanssi-

lavojen aikaan. Tanssilavojen määrä oli suurimmillaan 1960-luvulla. Muuttoliike ja maaseudun rakennemuutokset, televisio ja uudet vapaa-ajanviettotavat tyhjensivät pikkulavoja, mutta samaan aikaan rakennettiin muutamia suurlavoja, jotka keräsivät väkeä laajoilta alueilta. (Yli-Jokipii 1996; Muranen 2011.)

Suomalaisessa maaseudun kylämaisemassa korostetaan luonnon monimuotoisuutta, maatalouden tuotantomaisemaa, talonpoikaista arkkitehtuuria ja maiseman historiallisiin piirteisiin liittyviä arvoja (Luostarinen & Yli-Viikari 1997; Raivo 1999, 84; Heikkilä 2000). Maaseudun elinkeinorakenteen muutos, viljelyekosysteemien köyhtyminen ja rakennuskannan muutokset herättivät niin ympäristöhallinnon kuin kotiseutuaktiivit jo 1980-luvulla toimiin perinteiseksi mielletyn maaseutumaiseman muutoksen hallitsemiseksi.

Ympäristöministeriön asettama maisema-alue työryhmä määritteli raamit maisemansuojelulle, ja Suomeen kehitettiin maisemanhoitotöiden rahoitus 1990-luvulla. Kohteina olivat niin sanotut perinteisessä asussa säilyneet, luonnonarvoiltaan ja kulttuuriympäristöltään monipuoliset viljelymaisemat. Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet vahvistettiin 1995. Ympäristöministeriön asettaman maisema-alue työryhmän (MAPIO-työryhmä 2010) ohjeistamana alueelliset ELY-keskukset inventoivat valtakunnallisesti merkittäviksi katsottuja maaseudun kulttuurimaisemia 2010-luvun alussa. (Esim. Kuoppala ym. 2013; Alatalo & Nyman 2014; Koski 2014; myös Uusi-Seppä 2012.) Huomio kiinnittyi maaseudun perinteiseen tuotantomaisemaan, historiallisesti arvokkaisiin nähtävyyksiin, asuinrakennuksiin, myllyihin, siltoihin ja tiestöön. Mäkitorneja näissä selvityksissä ei ole kuten ei tanssilavojakaan, eikä niitä edes jäljitetty.

Lähteet

Hakkapeliitta 1925–1944.

Kansalliskirjasto. Digitoidut sanomalehdet vuoteen 1929. Saatavissa: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/etusivu> [Viitattu 29.9.2023.]

Kenttätyöt mäkihyppypaikkakunnilla vuosina 2012–2022.

Pohjois-Karjalan suojeluskuntalainen 1924–1939.

Ski Jumping Hill Archive. Saatavissa: <http://www.skisprungschanzen.com/EN/Ski+Jumps/FIN-Finland/> [Viitattu 21.2.2023.]

Urheilumuseo. Museoviraston kysely 31 (1984) Mäkihyppy.

Wikipedia. Luokka: Suomen hyppyrimäet. Saatavissa: https://fi.wikipedia.org/wiki/Luokka:Suomen_hyppyrim%C3%A4et [Viitattu 21.2.2023.]

Kirjallisuus

- Alatalo, J. & M. Nyman 2014. Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet: Ehdotus Satakunnan ja Varsinais-Suomen arvokkaiksi maisema-alueiksi 2014. Varsinais-Suomen ELY-keskus. Raportteja 75. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-314-104-9>
- Anderson, B. 1983/2017. Kuvitellut yhteisöt. Vastapaino, Tampere.
- Arponen, A. O. 1990. Puijon mäestä maailmalla: 75 talvea talvikisoja 1916–1990, 60 talvea PHS:n toimintaa. Kuopio.
- Arponen, A. O. 1995. Luovutetun Karjalan urheilu. Suomen urheilumuseosäätiön julkaisu nro 13. Helsinki.
- Arponen, A. O & M. Parviainen 1995. Pohjois-Savon urheilua 80 vuotta. Suomen valtakunnan urheiluliitto, Helsinki.
- Ashburner, T. 2003. The history of skijumping. Quiller Press, Shrewsbury.
- Bairner, A. 2009. National sports and national landscapes: In defense of primordialism. *National Identities* 11:3, 223–239. <https://doi.org/10.1080/14608940903081101>
- Björn, I. 2003. Muuttuva maalaismaisema. Teoksessa Rasila, E., E. Jutikkala & A. Mäkelä-Alitalo (toim.). Suomen maatalouden historia I: Perinteisen maatalouden aika. Esihistoriasta 1870-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 599–619.
- Björn, I. & H. Itkonen 2016. Suomalaisen mäkihypyn laajeneminen, sosiaalinen kiinnittyminen ja tavoitteellisuus. Teoksessa Roiko-Jokela, P. & E. Sironen (toim.). Lastuja. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2016. 173–202.
- Björn, I., H. Itkonen & A.-L. Salmikangas 2017. Pioneers and marketers of sports: The first decades of the Finnish ski jump. Teoksessa Roiko-Jokela, H. & P. Pöyhönen (toim.). The many faces of snow sports: Ski Congress 2017. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2017. 209–226.
- Hahti, U. S. 1979. Väestönsuojelu. Teoksessa Talvisodan historia 4: Sodasta rauhaan, puolustushaarat ja eräät erityisalut. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva. 99–111.
- Hakola, A. 2012. Kaivoksen kainalosta maailman kilpakentille: Outokummun Partio 100 vuotta. Outokummun kaivosmuseon julkaisu, Outokumpu.
- Hakulinen, K. & P. Ylijokipii 2007. Tanssilavakirja: Tanssista, lavoista ja lavojen tansseista. AtlasArt, Helsinki.
- Haila, A. & P. Sirmeikkö 1960. Suomen voimistelu- ja urheiluliitto 1900–1960. SVUL, Helsinki.
- Hammersley, M. 2017. What is ethnography? Can it survive? Should it? *Ethnography and Education* 13:1, 1–17. <https://doi.org/10.1080/17457823.2017.1298458>
- Heikkilä, T. 2000. Suomalainen kulttuurimaisema. Tammi, Helsinki.
- Heikkinen, A. 1981. Kansallisurheilun suuri nousu: Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu no 82, Helsinki.
- Hentilä, S. 1982. Suomen työläisurheilun historia 1. Karisto, Hämeenlinna.
- Hersalo, N. V. 1962. Suojeluskuntain historia II: Puolustuskelpoinen kansa: Hätävarasta välttämättömyys. Hata, Vaasa.
- Hroch, M. 1996. From national movement to the fully-formed nation: The nation-building process in Europe. Teoksessa Balakrishnan, G. (ed.). Mapping the nation. Verso, New York & London. 78–97.

- Häyrynen, M. 2005. Kuvitettu maa: Suomen kansallisten maisemakuvavastojen rakentuminen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Itkonen, H. 1996. Kenttien kutsu: Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Gaudeamus, Helsinki.
- Itkonen, P. 1998. Kylää ja kyläläisiä: Muistitietoa Nurmijärven kirkonkylästä 1920-luvulta 1950-luvulle. Omakustanne, Helsinki.
- Juurtola, T. 1954. Hiihto, mäenlasku, pujottelu: Suorituspaikat ja peruskoulutus. Suomen Hiihtoliiton toimeksiannosta laadittu opetusteos. Karisto, Hämeenlinna.
- Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki.
- Kalliola, R. 1999. Luonnon kasvat, Suomen kasvat. Teoksessa Löytynen, M. & L. Kolbe (toim.). Suomi: Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 34–54.
- Kanerva, J. & J. Tikander 2012. Urheilulajien synty. Teos, Helsinki.
- Karisto, A. & P. Laaksonen 2011. Punapaidat: Lahtelainen mäkilegenda. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tieto, Helsinki.
- Kauppinen, P. 2005. Mäkihyppyä yhtiön voimin. Teoksessa Kauppinen, P. & A. Nevala (toim.). Liikunnan monet kasvat: Kirjoituksia ihanteista, kilpailemisesta ja urheiluviihteestä. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 11, Joensuu. 31–36.
- Kirjavainen, J. 1956. Mäenlaskun kehitys ennen vuosisatamme vaihdetta. Teoksessa Swaljung, P. & A. Kotkaniemi (toim.). Hiihtäjä. Suomen hiihtoliiton vuosikirja 1956. Helsinki. 113–125.
- Koski, K. 2014. Pirkanmaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi: Ehdotus valtakunnallisiksi maisema-alueiksi 2013–2014. Pirkanmaan ELY-keskus. Raportteja 48. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-314-046-2>
- Kuoppala, A., R. Asunmaa & H. Purola 2013. Maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet: Ehdotukset Pohjanmaan, Etelä- ja Keski-Pohjanmaan valtakunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi 2013. Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. Raportteja 83. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-257-855-6>
- Laine, A., E. Komulainen & E. Reponen 1958. Karjalan urheilu: SVUL:n Etelä-Karjalan piiri vv. 1906-1956. SVUL:n Etelä-Karjalan piiri ry, Lappeenranta.
- Lefebvre, H. 1974/1991. The production of space. Blackwell, Oxford. [Alkuperäisteos *Le Productuion de l'espace*. Anthropos, Paris.]
- Leinonen, T. 2005. Suojelusuntahiihtoa Kainuussa 1919–1939. Teoksessa Kauppinen, P. & A. Nevala (toim.). Liikunnan monet kasvat: Kirjoituksia ihanteista, kilpailemisesta ja urheiluviihteestä. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 11, Joensuu. 71–88.
- Loland, S. 1996. "Ski jumping". Teoksessa III Encylopededia of world sport: From anciet times to the present. ABC-Clio, Oxford. 902–922.
- Loman, A. 1932. Vauhtimäki lakeuksien maan pojille. Hakkapeliitta 1932:5, 149.
- Lukkarinen, V. 1981. Suomen lotat: Lotta Svärd -järjestön historia. Suomen naisten huoltosäätiö. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva.
- Luostarinen, M. & A. Yli-Viikari (toim.) 1997. Maaseudun kulttuurimaisemat: Rural Landscapes in Finland. Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus. Helsinki.

- MAPIO-työryhmä 2010. Inventointiohje: Valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnit – maaseudun kulttuurimaisemat ja maisemanähtävyydet. Ympäristöministeriö. Saatavissa http://www.maaseutumaisemat.fi/wp-content/uploads/2011/09/inventointiohje_fi_300910.pdf [Viitattu 12.9.2023.]
- Muranen, P. 2011. Tanssilavat vapaa-ajan näyttämönä: Tutkielma tanssilavakulttuurin merkityksistä ja sukupuolisesta toimijuudesta tanssilavalla. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu.
- Nurminen, R. 1948. Hyppyrimäkien rakentaminen. Valtion urheilulautakunta, Helsinki.
- Pajunen, J. 2008. Suomen ilmavalvonta talvisodassa: Toiminta ja kokemukset. Pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu, Kadettikurssi 91, Ilmatorjuntalinja, Helsinki.
- Pakarinen, P. 1986. Kenttiä, kursseja ja kilpailuja: Suojeluskunnan urheilutoiminta Pohjois-Karjalassa vuosina 1920–1939. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, historian ja maantieteiden laitos, Joensuu.
- Partanen, J. 2012. Isänmaa ja raja: Suojeluskunnat Pohjois-Karjalassa 1917–1944. Pohjois-Karjalan Sotilaspoikien Perinneilta, Joensuu.
- Pirhonen, P. 1977. Suomalaisia sotilaspoikia: Oravakomppanioista IT-pattereille. Karisto, Hämeenlinna.
- Raikkala, H. 1964. Suojeluskuntain historia III: Kamppaileva kansa: Määrätietoista rakennustyötä rauhanvuosina 1930–1939 sekä sotavuodet 1930–1944. Hata, Vaasa.
- Raivo, P. 1999. Maisema ja mielikuvat. Teoksessa Löytönen, M. & L. Kolbe (toim.). Suomi: Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 70–87.
- Räsänen, O. 1949. Terveyden sanoma. Koitto 1949, 88–89.
- Salimäki, H. 2000. Isänmaan ja urheilu-uskon mies: Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana. Bibliotheca Historica 62. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Selén, K. 2001. Sarkatakien maa: Suojeluskuntajärjestö ja yhteiskunta 1918–1944. WSOY, Helsinki.
- Semi, J. 2010. Sisäiset sijainnit: Tutkimus sukupolvien paikkakokemuksista. Dissertations in Social Sciensis and Business Studies No 2. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Silvennoinen, M. 2003. Mäki-Matit juhlasta arkeen. Teoksessa Roiko-Jokela H. & E. Sironen (toim.). Kynäniekkoja, kivinyrkkejä, mäki-matteja. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2002, 202-210.
- Siukonen, M. 1986. Mäkihyppymme sata vuotta. Teoksessa Tiitta, A. (toim.). Mitä missä milloin 1987: Kansalaisen vuosikirja. Otava, Helsinki. 446–449.
- Truman, G., T. Gordon, B. Jeffrey & G. Walford 2006. Editorial. Ethnography & Education 1:1, 1–2. <https://doi.org/10.1080/17457820500512671>
- Uusi-Seppä, N. (toim.) 2012. Satakunnan kulttuuriympäristöt: Eilen, tänään, huomenna. Satakunnan museon julkaisuja 19, Pori.
- Vahtola, J. 2012. Suomen mäkihyppyn historia: Helsingin ”Urheista” Matti Nykäseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vallius, A. 2013. Kuvien maaseutu: Maaseutumaisemakuvaston luomat mielikuvat suomalaisesta maaseutukulttuurista. Jyväskylä Studies in Humanities 203. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5188-7>
- Valonen L. & P. Nuotio 1953. Mäenlaskun opas. Lahti.

- Vasara, E. 1997. Valkoisen Suomen urheilevat soturit: Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939. *Bibliotheca Historica* 23. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Yli-Jokipii, P. 1996. Tanssilavat maaseudun kehityksen kuvastajana. *Maaseudun Uusi Aika* 1996:2, 19–28.
- Yli-Jokipii, P. 1999. Paikallisyhteisöjen muutos Suomessa kesäisten tanssilavojen kuvastamana. Teoksessa Löytönen, M. & L. Kolbe, (toim.). Suomi: Maa, kansa, kulttuurit. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 235–253.

MAARIT SIRENI

YTT, dosentti, yliopistotutkija

Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos

Yli sinisten vaarojen: Affektiivisuus Sotkamoä käsittelevissä novelleissa

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.130741>

Artikkelissa tarkastellaan paikkaan liitetyjä tunteita ihmismaantieteen ja affektien tutkimuksen käsitteiden avulla. Tavoitteena on ymmärtää, mitkä kokemukset ja aistimukset tuottavat paikan tunnun, vaikuttavat yksilöiden käsityksiin itsestään paikkakuntalaisina ja vahvistavat paikkatunnetta. Tutkimuksessa tunnistetaan eri tavoin ilmaistuja tunnekokemuksia kiinnittäen huomiota sekä nimettyihin tunteisiin että kehollisiin tunnetiloihin eli affekteihin. Aineisto koostuu Sotkamo 375 vuotta -novellikirjoituskilpailun teksteistä. Analyysimenetelmänä käytetään sisällönanalyysiä. Nimettyjä tunnesanoja teksteissä ovat kaipaus, ylpeys, rakkaus, ikävä ja rauha. Keholliset tunnekokemukset kytkeytyvät Sotkamon maisemiin ja luonnon-elementteihin sekä myös paikkakunnan historiaan ja suulliseen perinteeseen.

Asiasanat: paikkatunne, tunteet, affektit, maaseutumaantiede, Sotkamo

Ihmisen suhdetta paikkaan kuvataan maantieteessä käsitteellä paikkatunne (*sense of place*) (Cresswell 2015). Sen muodostumiseen vaikuttavat fyysiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, jotka tekevät paikasta henkilökohtaisesti merkityksellisen. Paikkatunne rakentuu subjektiivisten kokemusten perusteella, mutta siihen voivat vaikuttaa myös paikasta tuotetut mielikuvat ja diskurssit. Voimakkaimmillaan paikkatunne tarkoittaa sitä, että yksilö kokee olevansa osa paikkaa; se on hänen identiteettinsä osa. Tämä tunne ei kuitenkaan ole aina myönteinen, ja paikka voidaan kokea eri tavoin eri elämäntilanteissa.

Paikkatunnetta on analysoitu yleensä fenomenologisesta ja konstruktivistisesta näkökulmasta (Mendoza & Morén-Alegret 2013; Seamon 2013). Fenomenologisen tradition pohjalta on virinnyt 2000-luvulla myös tutkimusta, joka kohdistuu erityisesti tiloihin ja paikkoihin liittyviin tunteisiin (Pile 2010). Yhtäältä on keskitytty tunteisiin, joilla on kulttuurisesti jaetut merkityssisällöt (Bondi 2005; Davidson ym. 2005) ja toisaalta on tarkasteltu affekteja, jotka eivät perustu kieleen ja kognitioon (Anderson 2006; Thrift 2008). Tosin kaikki tutkijat eivät korosta affektin ja tunteen välistä eroa, vaan tarkoittavat affektilla tunnetilaa (Edensor 2012). Yhteistä eri koulukunnille on kehollisuuden merkityksen korostaminen tunnetilojen analyysissä. Affektiivisissa kokemuksissa kehon tila muuttuu, ja muutos tapahtuu suhteessa johonkin, joka vaikuttaa. Affektin käsitteellä viitataan myös kykyyn vaikuttaa (Anderson 2006; Pile 2010).

Paikkatunten analyysissä kiinnostus kehollisuutta, aineellisuutta ja tunteellista vaikuttamista kohtaan tarkoittaa huomion kohdistamista kotiseutuun liittyvien esineiden merkitykseen paikan muistamisessa (Tolia-Kelly 2004). Diasporassa asuvan yksilön paikkasuhde voi vahvistua sekä kielen välityksellä että arkisissa rutiineissa, kuten esimerkiksi ruuanlaitossa, jossa hyödynnetään kotiseudulle ominaisia raaka-aineita. Aineelliset tekijät voidaan siten ymmärtää aktiivisina osapuolina arjen tapahtumissa (Bennet 2010). Niillä on voimaa vaikuttaa ja tuottaa tunnetiloja, jotka eivät tosin ole aina selkeästi jäsentyneitä. Esineet voivat itsessään olla affekteja, jotka vahvistavat yksilön käsitystä itsestään tietyn alueen asukkaana tai etnisen ryhmän jäsenenä (Tolia-Kelly ym. 2016).

Analysoin tässä artikkelissa suomalaisen maaseutumaiseen paikkaan liitettyjä tunteita. Tutkimuskohteeni on Sotkamo ja sotkamolaisuus. Käytän aineistona vuonna 2022 järjestetyn Sotkamo 375 vuotta -novellikirjoituskilpailun tekstejä, joissa kirjoittajat muistelevat tai kuvaavat Sotkamo. Tutkin kirjoittajien nimeämiä tunteita, ja pyrin myös erottamaan

tunnetiloja, joita ei sanallisteta tunteita kuvaavilla käsitteillä, vaan tunteita ilmaistaan kuvaamalla kokemuksia ja aistimuksia. Pyrin siis analysoimaan eri tavoin ilmaistuja tunnekokemuksia. Tavoitteenani on samalla tunnistaa tekijöitä, joihin sisältyy affektiivista voimaa ja jotka vaikuttavat siten, että kokijan paikkatunne ja käsitys itsestä paikkakuntalaisena vahvistuvat.

Maaseutumaantiede konstruktivismin jälkeen

Pyrkimykset palauttaa materiaalisuus maaseutumaantieteeseen ja tehdä representaatiot ylittävää (*more-than-representational*) tai ei-representaationaalista (*non-representational*) tutkimusta liittyvät maaseutumaantieteen keskeisen paradigman eli konstruktivismin kritiikkiin (Clope 2006; Carolan 2008; Woods 2010b). Konstruktivismin merkittävänä heikkoutena on pidetty sitä, että se jättää maaseututilan rakentumiseen vaikuttavat sosiaaliset prosessit ja materiaaliset tekijät huomiotta (Woods 2009). Keskittyminen kielelliskäsitteelliseen analyysiin sivuuttaa myös kehollisessa toiminnassa tuotetun ja eletyn maaseudun ja maaseutumaisuuden (Edensor 2006; Woods 2010b).

Esimerkiksi Keith Halfacreen (2006) paljon siteeratussa kolmikantaisessa maaseudun määritelmässä korostetaan maaseututilan hybridistä olemusta. Se on kokonaisuus, joka koostuu paitsi kielen välityksellä maaseudusta tuotetuista esityksistä myös materiaalisesta tilasta, johon nämä kielelliset esitykset ankkuroituvat, sekä tilaan sijoittuvista kokemuksista, käytännöistä ja toiminnasta. Nämä toisiinsa kietoutuvat ulottuvuudet tuottavat jatkuvasti muuttuvaa maaseututilaa.

Maaseutumaantieteen piirissä on virinnyt 2000-luvulla uusiin teoreettisiin keskusteluihin perustuvaa ei-inhimillisen (*non-human*) tai enemmän kuin inhimillisen (*more-than-human*) maaseudun tutkimusta. Uusmaterialistiset vaikutteet näkyvät siten myös maaseutumaantieteessä (Dolphijn & van der Tuin 2012; Fox & Alldred 2017). Tätä perinnettä edustavat esimerkiksi eläintutkimus (Buller & Morris 2003), luonto-kulttuuri-kahtiajaon purkamiseen keskittyvät pohdinnat (Whatmore 2002) sekä toimijaverkkoteoriaan perustuvat tutkimukset, joissa analysoidaan, miten inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat (kasvit, eläimet, sade, joet) vaikuttavat toisiinsa ja muovaavat yhdessä maaseutua (Murdoch 2003).

Konstruktivistisesta tutkimusotteesta irrottautuvissa tutkimuksissa on analysoitu myös sitä, miten maaseutua koetaan ja tuotetaan kehon

välityksellä. Tällöin maaseutu ymmärretään tunteita ja tuntemuksia herättävänä aistittuna tilana. Tutkimuskohteena on ollut esimerkiksi se, miten maaseutumaisuutta ja maalaisuutta esitetään matkailukohteissa ja turisteille suunnatuissa tapahtumissa (Edensor 2006; Woods 2010a, 200–230). Näissä performansseissa materia eli rakennukset, eläimet, esineet, vaatetus ja ruoka ovat aktiivisia osapuolia maaseudun tunnun tuottamisessa. Näin materia katsotaan osallistuvan sosiaalisten ja kulttuuristen prosessien tuottamiseen ja muokkaamiseen.

Maaseutu ja affektit

Maaseutututkimuksen näkökulmasta on hedelmällistä pohtia, mitä merkitystä tunteilla on ihmisen paikkasuhteeseen sekä päätökseen asettua paikkakunnalle (Halfacree & Rivera 2011). Tarkastelemalla maaseututilaa koskevia aistimuksia ja siihen liittyviä käyttömahdollisuuksia päästään kiinni tekijöihin, joiden kanssa vuorovaikutuksessa yksilön arki maaseudulla rakentuu merkitykselliseksi (Halfacree & Rivera 2011). Suomalaisista tutkijoista Ville Pöysä (2022) on analysoinut syrjäisellä maaseudulla aikuistuvien poikien elämän ja toimijuuden kietoutumista aineelliseen maaseututilaan ja esineisiin. Hän on havainnut, että vuorovaikutus materia kanssa jäsentää poikien maaseudulle asettumista tai sieltä lähtemistä.

Kotimaisessa maaseutututkimuksessa ei ole juurikaan tarkasteltu sitä, miten tunteet vaikuttavat sosiaaliseen ja tilalliseen toimintaan. Tunteita ei yleensä analysoida maallemuuttoa koskevissa tutkimuksissa, joissa huomio kohdistuu muuttajien ominaisuuksiin, motiiveihin ja maaseudun vetovoimatekijöihin (Nivalainen 2002; Kytö & Aatola 2006). Myöskään kotiseutua ja maaseudulla sijaitsevaa kotia koskevissa tutkimuksissa, joissa on tarkasteltu kokemuksellisuutta, painopiste ei ole ollut tunteissa tai affekteissa (Suutari & Rinne-Koski 2015; Riukulehto & Rinne-Koski 2018).

Kuten edellä totesin, koulukuntaeroja on siinä, ovatko tunteet ja affektit eri asioita vai eivät (Pile 2010; Edensor 2012). Eräät tutkijat korostavat sitä, että tunteet ovat refleктоituja ja niiden merkityssisällöt ovat kulttuurisesti kehittyneitä, kun sen sijaan affektit ovat kognitiivisista prosesseista riippumattomia kehollisia reaktioita (Thrift 2008; Pile 2010). Toiset puolestaan eivät pidä affekteja irrallisina kognitiivisista prosesseista, vaan korostavat affektiivisten kokemusten yhteyttä kokijoidensa elämänhistoriaan (Tolia-Kelly 2006; Rose ym. 2010; Edensor 2012). Tarkasteltaessa paikkasuhdetta affektiiviset kokemukset ymmärretään ihmisen ja paikan

välisiksi kasautuviksi vuorovaikutusprosesseiksi (Kobayashi ym. 2011). Tällöin yksilöllä on esiyymmärrys paikasta, ja hän osaa ennakoida, mistä hän vaikuttuu. Esimerkiksi tunnekokemusta suurista rakennuksista määrittävät aiemmat vastaavat kokemukset (Rose ym. 2010).

Sovellan käsillä olevassa tutkimuksessa tulkintaa, jonka mukaan affekti on kehollinen tunnekokemus, joka ei ole irrallinen kognitiivisista prosesseista (Ahmed 2004; Wetherell 2012). Tarkastellessani kirjoittajien kuvauksia Sotkamosta ja sotkamolaisuudesta oletan, että tunnekokemukset yhdistyvät heidän henkilöhistoriaansa, jonka pohjalta he toimivat, aistivat ja luovat merkityksiä (Wetherell 2012). Heidän voidaan olettaa olevan tietoisia myös siitä, mitä maaseudusta esitetään tiedotusvälineissä ja mitkä maaseudun asiat ja ilmiöt tuottavat tunnekokemuksia. Jaan siten eräiden maaseutututkijoiden esittämän näkemyksen, ettei kielelliskäsitteellisistä maaseutujäsennyksistä ole mahdollista irrottautua kokonaan (Carolan 2008). Affektiiviseksi koettu hidas elämä on eräs esimerkki tunnekokemusten ja maaseutudiskurssien välisestä yhteydestä (Halfacree & Rivera 2011). Hidastaminen kuuluu monissa länsimaissa tunnustettuun idylliseen maaseutukuvastoon, jossa maaseutu edustaa menneen ajan elämäntapaa (Little & Austin 1996; Baylina & Berg 2010).

Suomalainen maaseutukuvasto sisältää ristiriitaisia aineksia (Hyyryläinen & Rynänen 2018). Sanomalehdissä maaseutu merkitsi 2000-luvun alussa tyypillisesti kaupungin vastakohtaa, maa- ja metsätalousaluetta ja luonnonmaisemaa, jotka kytkettiin menneeseen aikaan (Alasuutari 2011). Sittemmin luonnon ja menneen ajan merkitys on vahvistunut kaupungistumiskehityksen myötä (Alasuutari 2011). Nykyisin maaseutu esitetään sanomalehdissä ensisijaisesti kaupunkilaisten vapaa-ajan vieton paikkana (Leinamo & Voutilainen 2017).

Kirjoituskilpailutekstien analyysi

Sotkamo 375 vuotta

Käytän aineistona Tero Liukkosen (2022) toimittamassa ja Sotkamon kunnan kustantamassa teoksessa *Yli sinisten vaarojen. Sotkamo 375 vuotta -novelliantologia* julkaistuja tekstejä. Ne on laadittu Sotkamon kunnan järjestämään avoimeen kirjoituskilpailuun, jonka aiheena oli Sotkamo tai sotkamolaisuus. Kirjan takakannen mukaan novellit ovat

”kertomuksia niistä, jotka asuvat Sotkamossa, jotka kaipaavat sinne takaisin tai tuntevat sinne outoa vetoa”. Kilpailuun pyydettyjen tekstien ohjepituus oli enintään 8 000 sanaa. Kirjassa on 41 novellia, joista noin puolet on ensimmäisessä persoonassa kirjoitettuja muistelutekstejä. Muutamissa käsitellään omakohtaisia kokemuksia nykyajassa. Muut on kirjoitettu fiktion muotoon.

Noin 10 000 asukkaan Sotkamo on kirkonkylää ja sen ympäristöä lukuun ottamatta harvaan asuttua maaseutua. Taajamien ulkopuolella asuu noin 40 prosenttia kunnan asukkaista. Matkailu on merkittävä elinkeino, jolla on pitkät perinteet. Vuokatin vaarat, jotka houkuttelivat erityisesti hiihtomatkailijoita, olivat tunnettuja kohteita jo 1900-luvun alussa. Alueen vetoimatekijä oli koskematon erämaaluonto. Nykyisin Vuokatti on Suomen suurimpia urheilu- ja virkistyskeskuksia, ja sen urheiluopisto on kansainvälisesti tunnettu. Muita matkailukohteita ovat esimerkiksi kylpylähotelli Katinkulta sekä Hiidenpuiston ja Tiilikkajärven kansallispuistot, joista jälkimmäinen sijoittuu osittain Rautavaaran kunnan alueelle.

Sotkamon imagossa luonto ja matkailu ovat keskeisiä. Kunnan vaakuna esittää sinistä vaaraa, ja Vuokatin siniset vaarat toistuvat myös Kainuun matkailumainonnassa ja imagotyössä (Korhonen 2000). Sotkamon ikonisia symboleja ovat kirjailija Veikko Huovinen ja hänen luomansa henkilöahmo Konsta Pylkkänen, joka haluaa ajatella sinisiä ajatuksia. Ne ovat sellaisia ”kuin taivas on tulipalopakkasella” (Sotkamo... 1964, 238). Erityisen sotkamolaista on pesäpallo ja Sotkamon Jymy (Urheileva Kainuu 1986). Sotkamossa on myös kaivosteollisuutta. Terrafamen kaivos on saanut paljon negatiivista julkisuutta ympäristöongelmien vuoksi (Sairinen ym. 2017).

Sisällönanalyysi

Kirjoituskilpailutekstit ovat affektien tutkimuksessa erityinen lähdeaineisto, sillä niiden avulla ei voi tavoittaa tutkittavien välitöntä kokemusta paikasta samalla tavalla kuin esimerkiksi haastattelemalla ja havainnoimalla (*walk-along*) (ks. Tolia-Kelly 2004; Rose ym. 2010). Vastaavaa tekstiaineistoa ovat kuitenkin käyttäneet esimerkiksi Jenni Rinne ja Pia Olsson (2020), jotka ovat tutkineet muistelutekstiaineiston avulla, millaisia affekteja Helsinki herättää. Heidän mukaansa kirjoituksia voidaan tulkita kokemuskerrontana, jonka pohjana ovat kokemukset kaupungista (emt.: 314). Sotkamoä käsittelevät tekstit pohjautunevat niin ikään kirjoittajien kokemuksiin, vaikka osa novelleista on fiktiivisiä.

Fiktiivinen kuvaus paikasta avaa kirjoittajille ylimääräisen mahdollisuuden rikastaa omia kokemuksia jaetuilla merkityksillä.

Kirjoituskutsun muoto oli neutraali, mutta Sotkamon juhlavuosi vaikutti todennäköisesti tekstien sisältöön. Novelleissa ei juuri puhuta työnteosta, kuten maa- ja metsätaloudesta (vrt. Alasuutari 2011), eikä niissä käsitellä myöskään muita arjen realiteetteja, kuten palveluja ja infrastruktuuria. Matkailukin mainitaan vain ohimennen. Tekeminen sijoittuu useimmiten vapaa-aikaan. Paikoista eniten esillä ovat luonnonympäristöt, mutta muisteluksteissa vierailaan myös entisten aikojen kylissä ja pihapiireissä.

Vertailukohtana käyttämässäni Helsinkiä koskeneessa tutkimuksessa kirjoittajia ohjattiin keskittymään merkittävinä pidettyihin puoliin Helsingistä. Muistelijat kokivatkin Helsingin positiivisesti omaa elämänhistoriaansa määrittäväksi tekijäksi ja käsittelivät kirjoituksissaan myönteisiä tunteita (Rinne & Olsson 2020, 316–317). Affektit voivat olla myös negatiivisia, ja negatiiviset tunteet voivat myönteisten tunteiden tapaan rakentaa paikan merkityksiä ja asemoida kertojaa ympäristöönsä (Rinne & Olsson 2020, 341). Helsinkiä käsittelevässä tutkimuksessa negatiivisia tunteita edustivat suru ja kaipaus, jota kirjoittajat kokivat muistelllessaan kotikaupunkiaan nostalgisesti.

Käytän analyysimenetelmänä laadullista sisällönanalyysiä, jossa aineistoa tarkastellaan systemaattisesti keskittyen siihen, mistä aiheista ja teemoista se kertoo. Tarkastelun painopiste on siis sisällöissä (Tuomi & Sarajärvi 2018). Käytännössä aineisto koodataan ja järjestetään tiiviiseen muotoon hyödyntäen esimerkiksi teemakarttoja ja taulukoita (Tuomi & Sarajärvi 2018). Tämän jälkeen tiivistettyä aineistoa analysoidaan ja tulkitaan ja siitä muodostetaan johtopäätöksiä.

Koska kehollisuudella on keskeinen rooli tunnekokemuksissa (Pile 2010; Rinne ym. 2020), koodasin aineiston ensimmäisessä analyysivaiheessa sen mukaan, millaista fyysistä tekemistä teksteissä käsitellään. Tiivistin toiminnan neljään pääkategoriaan. Novelleissa 1) koetaan ja aistitaan sotkamolaista korpi- ja vaaramaisemaa metsässä ja vaaroilla liikkuen, 2) harrastetaan ja toimitaan luonnossa, 3) palataan Sotkamoon, kotiudutaan sinne tai vierailaan siellä sekä 4) eletään uudelleen lapsuuden tai nuoruuden paikkoja ja tekemisiä (taulukko 1). Jotkut novellit olisi voinut sijoittaa kahteen kategoriaan, sillä esimerkiksi maisemaa kuvaavissa teksteissä voidaan samalla uneksia paluusta Sotkamoon. Tunnistenumerot 1–41 viittaavat novellien järjestykseen teoksessa (Liukkonen 2022).

Taulukko 1. Toiminta ja tekeminen Sotkamoä käsittelevissä novelleissa. Koodattu aineisto ja siitä muodostetut pääkategoriat.

Pääkategoriat	Toiminta ja tekeminen novelleissa 1–41, koodattu aineisto
Maisemaa kokemassa: metsässä kävelemässä tai lentämässä mielikuvituksen siivin	1. vaellus metsässä, polku kotiin, 11. toive paluusta kotiin, korprien kaipuu, 14. kävely Vuokatin rinteellä, vierailu menneessä ajassa, 27. kalasääksenä Sotkamon yllä, 28. unessa matkalla menneisyydessä, vainolaista paossa metsässä, 37. kävely ja lentäminen metsässä, ystävän kohtaaminen ja käynti Katinkullassa
Luonnossa tekemässä: metsästy, kalastus, hiihto, melominen, luontokuvaus, luonnonsuojelu, puun kaataminen	4. jäniksen metsästy, 9. kalastus, 13. kotiseudun luonnonsuojelu aseini, 18. männyn oksan sahaaminen, ikääntyminen, kuolema, 20. luonnonsuojelun valokuvaaminen, 22. melomassa, tervanpolton jäljillä, 24. metsästy, kalastus, hiihto, pyöräily, 32. naakkoja ja muita lintuja tarkkailemassa
Kotiin palaamassa, kotiutumassa, Sotkamossa käymässä: paluu, muutto, vierailu, matka	5. treffeillä Sotkamossa, Veikko Huovisen patsasta katsomassa, 6. koulupäivä ja kotiinpaluu Helsingistä aikuisena, 7. kotiinpaluu Helsingistä aikuisena, 8. matkalla Sotkamoon, tapaaminen mielikuvitusolennon kanssa, 10. juurtuminen ja sopeutuminen Sotkamoon, 12. vierailu Sotkamossa, kirjakaupassa, 19. vierailu pesäpallo-ottelussa, haudalla, 23. vierailu Sotkamossa, kävely metsässä, mielikuvitusolento, muutos ja muutto, 26. Veikko Huovisen luona kylässä, matkalla pesäpallo-otteluun, 29. perheen paluumuutto Vantaalta, 31. kohtaaminen Veikko Huovisen kanssa, paluumuutto Ranskasta, 33. Sotkamoon muutto vaimon perässä ja kotiutuminen
Lapsuuden paikkoja muistelemassa: lapsuuden tai nuoruuden kesätekemiset ja paikat	2. kauppa-autossa, lapsuuden kesätekemiset, 3. matka hakemaan kättilöä, 15. tutuissa paikoissa lapsena kirkonkylällä, 16. bussilla mummon ja ukin luo, 17. lapsuuden tekemiset, 21. lättähatulla Naapurinvaaraan, mopolla takaisin, 25. koulun päättymispäivä Hiukan rannalla, 30. lapsuuden maiseman muutos, 34. kaupassa, jossa Kekkonenkin kävi, 35. armeijassa, 36. pikkupiikana, työura matkailun palveluksessa, 38. nostalgiamatkalla sukuseuran kokouksessa, lapsuuden leikit, 39. muistojen siivin lapsuuden kesäisissä paikoissa Sotkamossa, 40. pikkutyttöä Partasen suvussa, 41. lapsuuden leikit ja paikat Tuliaketunmäellä

Toiseksi kokosin kirjoittajien Sotkamosta käyttämät tunnesanat, joita ei kuitenkaan sisällynyt kaikkiin teksteihin. Useamman kuin yhden kerran mainittuja nimettyjä tunteita olivat kaipaus ja ylpeys (taulukko 2). Muita nimettyjä tunteita ovat esimerkiksi ikävä, onnistuminen, kotiseuturakkaus, rauha, painava tunne, tyyneys, kotoisuus, liikuttuneisuus, haikeus ja helpotus. Tunnetta ilmaistaan myös toteamalla, että Sotkamo on erottamaton osa omaa identiteettiä.

Kolmanneksi kokosin kirjoittajien kuvaamat Sotkamon maisemissa toimimiseen kytkeytyvät aistimukset, joihin tulkitsin liittyvän tunnekokemuksia tai joilla kuvattiin tunnetta ja tunnelmia. Kokosin samalla sellaisia tekijöitä, joiden tulkitsin vaikuttavan kertojiin ja muuttavan heissä jotakin, kuten vahvistavan heidän kokemustaan itsestään sotkamolaisena tai sotkamolaistaustaisena (taulukko 2).

Taulukko 2. Tunnesanat ja ilmaisut sekä aistikokemukset Sotkamoä käsittelevissä novelleissa jaoteltuina tekemiskategorioiden mukaan.

Tekemis-kategoriat	Tunneilmaisuja, novellit 1–41	Aistikokemuksia, novellit 1–41
1. Maisemaa kokemassa	1. selittämätön kaipuu, rikkumaton rauha, hämmäntävä ikävätunne, onnistumisen tunne, 11. kotiseutu-rakkaus, kaipaus, 14. turva, rauha, 28. rauha	1. helppo hengittää, pehmeä kävellä, jylhä vaarajono, rannan silkkinen hiekkapohja, kuikan kutsu, massiivisten puiden juuret, suopursun tuoksu, korpin hohtavat sulat, tuttujen ihmisten keskelle, 11. murre, erämaan kallioiden kumina, sormien välistä valuva hiekka, vaarat, sininen vesi, lanttukukon ja suolaisen makean rönttösen maku, hyllyvä lakkasuo, ikaikojen männikkö, 14. vaarat, autereinen avaruus, sinertävät kukkulat, 27. Terrafamen altaiden tuoksahtus, Hiukan keltaiset rinteet, tervalta tuoksuva paanukatto, 28. lanttukukko, lämmin hiekka, hiekan mukana veteen sortuvat puut, 37. eroosion syömät vaarat, sinisilmäinen lampi, vilpoisa kuusikko, ystävyys, murre
2. Luonnossa tekemässä	9. ylpeys, 13. painava tunne	4. teeret kimpoavat siivilleen, koiran haukku, jää ritisee, 9. alkukesän tuoksu, kuovin kaihoisa laulu, muikkuverkkojen soutaminen, 13. pahka, mäntyjen ryydittämä ilma, mäntymä humina, keväinen jänis, 18. vahvaoksaainen petäjä, yksinäisyys, 22. kävyt ja juurenmuhkurat telttapatjan alla, pesäpallo-ottelun melu, 24. hiihto, lakat ja sienet, 31. lintujen äänet, naakan häijy ilme
3. Kotiin palaamassa, kotiutumassa, käymässä	6. tyyneys, 7. rakkaus, 8. kotoisuus, 10. turvallisuus, 23. liikuttuneisuus, 29. haikeus, 31. helpotus, vapaus	5. mies pitkospuilla, 6. lakkasoilta tuoksuva syksy, pakkasessa paukkuvat männyt, kodiilta tuoksuvat lakanat, junan kuulutus, 7. joulukuusi punaisen talon edessä, 10. ohrarieska, suon huumaava tuoksu, vaarajono sinisine sävyineen, 12. käppyrämännyt, valkoinen maisema josta nousee vaaroja, värittömät kukkulat, 14. kirkaat vedet, sinertävät kukkulat, juurakkoinen maa, 19. sinertävät vaarat, männyt, kullankeltainen hiekka, punamultaiset seinät, jäkäläinen harju, juustoleipä ja rieska, 20. kurki, 23. vankat mäntymetsät, piipputupakan haju, 31. männyntuoksuiset metsät, avoimet hengenedot, 33. luminen talvi
4. Lapsuuden paikkoja muistele-massa	2. kaipuu, 3. ylpeys, 38. Sotkamo ei lähde minusta, 39. tuntisin Sotkamon, vaikka silmät ummessa, 41. vielä vuosikymmenten päästä muistaisin tämän juuriipaikan	2. vadelmat nitisevät juustoleivän päällä, kirvelevä tanssi sänkipellolla, sääskenpistot iholla, suopursun tuoksu, lapsuuden kieli, 3. ohrantähkien tuoksu, louhikkoiset vaarojen rinteet, 15. mänty ikkunan edessä, sirkuksen apinat karkaavat, 16. lihapullat, mummon pehmeä käsi, hauki sätkii vastaan, lettujen tuoksu, 17. made jään alla, revontulet, saarnamies ahdistelee, 21. nimismiehenkiharat, haavikaspotut ja lintukastike, 25. pehmeä hiekka, sininen vaarajono, Wunderbaum ja tupakka, 30. punamullattu talo, perunakellari, siniset vaarat, 34. banaanit, 35. potero pehmeässä hiekkassa, sääsket, 36. saksalaiset sotilaat, 38. nukkeleikit pihalla, Hiukan ohut hiekka jalkapohjissa, ruisleipä, uuden nahan tuoksu, Aapisen kuvat, 39. kieli, talkkunapuuro, hillasuon tuoksu, juustoleipä, 40. körttiläisyys, synkät virret, 41. mäntykangas tuoksuu lämmöltä, paljain jaloin neulasten ja käpyjen päällä, juuret, mäntymä punertava valo, jalkaterät uppoavat hiekkaan, sokeriton puolukkamehu, noidan talo, jumalan talo

Analysoin seuraavaksi eri tekemiskategorioissa esiintyviä tunnesanoja ja aistikokemuksia. Tarkastelen myös kirjoituksissa kuvattuja aineellisia ja aineettomia tekijöitä, joiden voi päätellä tuottavan kirjoittajissa Sotkamoon liittyviä tunnekokemuksia. Pysin siten tunnistamaan tekijöitä, joiden katseleminen, koskettaminen tai muu aistiminen tuottaa Sotkamoon tunnun tai vaikuttaa yksilön käsitykseen itsestään sotkamolaisena.

Maisemaa kokemassa

Ensimmäiseen tekemiskategoriaan kuuluvissa novelleissa uneksitaan Sotkamosta, jonka järviä, metsiä ja vaaramaisemia koetaan maasta ja ilmasta käsin. Osa teksteistä on kirjoitettu fiktion muotoon. Novelleissa ilmaistaan tunteita sanoilla hämmentävä ikävääntunne ja selittämätön kaipuu, jotka houkuttelevat ja pakottavat jatkamaan matkaa kotia kohden (1). Sotkamoon kutsuvat myös rinnassa rummuttava kotiseuturakkaus (11) sekä luonnosta löytyvä rikkumaton rauha ja turva (14, 28). Luonnossa ihminen ei ole yksin, sillä hän on osa luontoa (1). Kun matka päättyy ja kertoja löytää kotiin, kaipuu ja painavuus putoavat sydämen päältä:

Räme tuoksui huumaavalta. Suopursun ja kostean sammalen kirpeys antoivat hänelle voimaa jatkaa eteenpäin. Kummallinen hämmentävä ikävääntunne painoi rinnassa hetki hetkeltä pahemmin. – – Eteenpäin jatkaessaan hän huomasi kuivan ja kovan maan vaihtuvan tieksi ja paksujen puiden muurin muuttuvan talojen seiniksi. Hän näki ihmiset istumassa keskellä aukeaa. Kun he huomasivat hänet, he viittoivat häntä tulemaan luokseen. Hänet toivotettiin tervetulleeksi kuin vanha tuttu, ja kaikki kaipuu ja painavuus katosi sydämen päältä heti. Siinä hän oli: ryvetyneenä kolmentoista vaaran kupeesta, lehdosta korven kautta ihmisten joukkoon rämpineenä. Ja hän oli kotona. (1)

Kirjoittajat kuvaavat monipuolisesti luontoaistimuksia, jotka liittyvät Sotkamoon tuntuun; kulkijat näkevät siniset vaarat, kuulevat kuikan kutsun, haistavat suon ja suopursun huumaavan tuoksun, tuntevat silkisen hiekan sormien välissä tai järven pohjan hiekan uurteet jalkapohjissa, ja maistavat suolaisenmakean rönttösen, kainuulaisen marjapiirakan (taulukko 2). Ilmasta käsin Sotkamo on tarkkaileva, kotipesälleen palannut kalasääksi aistii myös kirkon tervalle tuoksuvan paanukaton sekä Terrafamen altaiden epämiellyttävän hajun (27). Nikkelijärvet ja akkukemikaalitehdas arveluttavat lintua.

Aikamatkalla 1600–1700-lukujen Sotkamossa liikkuvien äänimaiseman täyttävät kasakoiden ja Simo Hurtan joukkojen huudot ja hevosten korskunta (14, 28). Kirjoittajat viittaavat sarkasotaan ja isovihaan sekä veronvuokraaja Simon Affleckin joukkoihin, jotka keräsivät ylisuuria veroja peräkkäisistä hallavuosista piittaamatta (Kokkonen 2002). Sotiin ja vainoon liittyvässä perinnetiedossa Vuokatti on kotiseudun puolustajien vartiopaikka, jonka Sissiluola oli tuttu muun muassa Eino Leinolle (Sotkamo... 1964, 11–13). Vuokatti on myös tarujen ja uskomusten pyhä paikka. Menneisyydestä ammentavissa novelleissa Vuokatin vaarat merkitsevät turvapaikkaa, jonne on kautta aikojen paettu vainoa ja väkivaltaa. Vaaramaisemassa koettua turvallisuutta ilmaistaan sekä eksplisiittisesti että ilman nimettyjä tunnesanoja:

Sydämeni takoo rinnassa moukarin lailla, kun kuuntelen äänen suuntaa. Kuluu hetki, ennen kuin tajuan missä olen: metsäluolassa, vaaran kätköissä, paossa vainolaista. – – Minä ja mieheni tunnemme nämä vaaran rinteet ja niihin kätkeytyvät luolat, joten piilouduimme tänne kuullessamme vainolaisten taas tulevan. (28)

Menneessä ajassa liikkuville luonto on suojaisa ja lempeä, mutta ulkopuolisille se on arvaamaton ja armoton. Vaaran rinteet ja sen laella sijaitsevan soiden ympäröimän lammen tumma vesi eivät ole passiivista maisemaa tapahtumien taustalla, vaan nämä materiaaliset tekijät kuvataan tapahtumien kulkuun aktiivisesti vaikuttavina toimijoina. Vesi kannattelee pakenijaa mutta ei vainoajia, jotka uppoavat lammen syvyyteen (14).

Edellisten tekstien kirjoittajat hyödyntävät Sotkamon ja sotkamolaisuuden kuvauksessa paikkakunnan historiaa ja kaunokirjallisuutta. Kuvauksessa lammesta viitattaneen kareliaanisia merkityksiä saaneeseen Rutimon rotkoon, josta Eino Leino kirjoittaa Helkavirsiin kuuluvassa Kouta-balladissaan verraten sitä Manalaan (Sotkamo... 1964, 11). Historian hyödyntäminen on yhtäältä kirjoittamisen tehokeino, jota käytetään fiktiivisissä Sotkamoä käsittelevissä aikamatkailuteksteissä. On kuitenkin mahdollista, että myös niissä kuvataan omia tunnekokemuksia, sillä omien ja toisten kokemusten sekoittuminen kuuluu affektien luonteeseen (Edensor 2012; Wetherell 2012; Rinne & Olsson 2020). Ne ovat ”kuvioita”, joihin vaikuttavat kokemusten lisäksi yhteiskunnalliset diskurssit, jaetut narratiivit ja kokijan tausta (Rinne & Olsson 2020).

Vaarojen vaikuttavuudesta kirjoittavat novellistit tuntevat myös Veikko Huovisen siniset ajatukset. Ne ovat erilaisia kuin esimerkiksi vihreät ajatukset, jotka ovat ”kuin mädännyt hauki rantakivikossa” (Sotkamo...

1964, 238). Siniset ajatukset vaativat syntyäkseen vaaran laella seisomisen tai siintävät järvenselät. Ne ovat ”avarille aloille avautuvia hyviä ajatuksia”, jotka valtaavat kertojien kehon ja mielen vaaran päällä:

Kuljen läpi uuteen elämään heränneen metsän, ohi louhikkojen, yli kallioiden. Ennen kuin lähden, haluan vielä kerran käydä huipulla, missä allani avautuu autereinen avaruus. Näen kaukaisuudessa kimmeltävät vedet, sinertävät kukkulat ja viheriöivät rannat. Olen tätä maisemaa ihaillut, joskus muinoin lumoutunut siitä, mutta nyt on kuin näkisin kaiken ensimmäistä kertaa. Olen vaarojen saartama, ympärilläni hehkuva maa. (14)

Edellä siteeratussa novellissa kuvataan samalla, miten ymmärrys sinisten vaarojen vaikuttavuudesta muuttuu elämänhistorian myötä. Kertoja on ihaillut maisemaa ennenkin ja tietää, että se lumoa. Hänen tunnekokemustaan määrittävät aiemmat vastaavat kokemukset (Rose ym. 2010). Vaaran laella seisominen muodostuu siihenastisen elämän taitekohdaksi. Vaaramaisema on affekti, joka saa yksilön arvioimaan tavoitteitaan, valintojaan ja omaa ihmisyytään uusin silmin. Se vaikuttaa niin, että yksilö löytää itsensä ja paikkansa maailmassa (14, 23). Siten vaaroilla on toimijuus (Bennet 2010). Esimerkiksi Helsinkiä käsittelevässä tutkimuksessa tämä rooli on joillakin keskeisillä rakennuksilla, kuten kansallismuseolla, jolla on helsinkiläisten mielestä vastaansanomaton voimaa (Rinne & Olsson 2020, 337).

Luonnossa tekemässä

Sotkamon luonnossa metsästetään, kalastetaan, hiihdetään, suojellaan luontoa, sienestetään ja marjastetaan, melotaan entisaikojen Sotkamon ja Oulun välistä tervankuljetusreittiä (Sotkamo... 1964, 222), valokuvataan ja seurataan lintuja. Tähän kategoriaan kuuluvissa novelleissa puhutaan ylpeydestä, jota tunnetaan omista juurista ja kauniista kotiseudusta. Huoli luonnon tilasta, metsien käytöstä ja kaivoksista, tuntuu kuitenkin painavana (13).

Kalastuksesta kirjoitettava novellisti muistelee Sotkamo nostalgiaisesti mutta ei nimeä tunnettaan eksplisiittisesti (9). Nostalgia on yleismaailmallinen mutta kuitenkin henkilökohtainen tunne (Williams 1975, 12). Se sisältää haikeaa pakenemista omiin tai kollektiivisesti jaettuihin muistoihin. Omaa nuoruutta, mennyttä kulttuuria ja yhteiskuntaa sekä menetettyä luonnonympäristöä tai rakennettua ympäristöä voidaan muistella yliromanttisesti, mutta toisinaan nostalgia on tulevaisuuteen

suuntautunutta ja toimintaa edistävää (Blunt 2003; 2005). Nostalginen muistaminen, joka aktivoituu aistiärsykkeistä tai esimerkiksi koetuista tulevaisuuteen liittyvistä uhkista, voi vahvistaa yksilön kiintymystä paikkaan ja aktivoida hänet toimimaan entisen kotikaupunkinsa puolesta (Bonnet & Alexander 2013). Ympäristönostalgia voi konkretisoitua rahalahjoituksina entiselle kotiseudulle (Hyryläinen & Santalahti 2018).

Kalastusta muistelevan novellistin nostalgia paikantuu Kiimasjärvelle, jolla hän on oppinut rakastamaan ja kunnioittamaan luontoa. Hän tietää, millaista on lähteä verkoille kevätaamuna kuovien laulaessa surumielisesti ja miten verkkoja uitetaan talvella jään alle. Kirjoittaja muistaa myös, miten muikkuverkot soudetaan tuulessa. Hänelle on kertynyt kalastuksesta toiminnassa karttuvaa hiljaista tietoa (Polanyi 1966/1983), jota ei ole helppo kuvata kielen välityksellä. Mikäli kirjoittaja vielä kalastaisi, tietämys näkyisi hänen toiminnassaan kehollisina tuntemuksina ja automatisoituneina rutiineina. Tätä taitoa ei kuitenkaan tarvita, sillä entisaikojen maisemaa ja elämäntapaa ei enää ole. Kirjoittaja asemoi itsensä haikeasti ja surumielisesti vanhaksi ihmiseksi, joka toivoo tulevansa haudatuksi Sotkamoon. Tässä tapauksessa nostalgisointi on käytäntö, joka tässä affektiivisessä kuviossa merkityksellistää kirjoittajan elämää ja ympäristöä (Rinne & Olsson 2020):

Nuo saaret ja niemet ovat tuttuja. Takkuahonniemi, missä olen istunut rantakalliolla, kun oltiin marjassa. Taavetinlahti, minne joskus laskettiin verkoja. Karhunpää, missä oltiin mattopyykillä. Karhunpääniemessä käytiin uimassa ja rantakallio tuntui hurjan jyrkältä. Saijanniemeen menttiin marjaan aikana, jolloin sinne ei ollut vielä tietä. Mutta nyt ihmisten ahneus on pyyhkinyt nämä koskemattomat maisemat vain muistoihin. – – Minä olen syntynyt Sotkamossa ja nuorena lähtenyt maailmalle, mutta aina olen palannut käymään ja aina olen ollut ylpeä juuristani ja kauniista kotiseudustani. Toivomus on, että viimeinen lepopaikkani olisi Sotkamossa. (9)

Luonnonympäristöt voivat liittyä luonnossa tekemisen myötä monenlaisiin myönteisiin tunteisiin, kuten rauhoittumiseen (Belanche ym. 2021). Sotkamoä käsittelevissä novelleissa kuvattu tunteita herättävä luonnossa tekeminen on useissa tapauksissa luonnon kanssa rinnakkain elämistä. Luontoa ei toisin sanoen kuvata resurssina ja kulutuksen kohteena, eikä sillä tarkoiteta länsimaisen maaseutuidyllin rentouttavaa luonnonläheisyyttä, vaan ihminen on pikemminkin osa luontoa. Ihminen voi yrittää hallita luontoa, mutta se on lopulta ihmistä voimakkaampi.

Eräässä novellissa mies sahaa riidan päätteeksi vaimoltaan lupaa kysymättä oksan pihamännystään. Mies ei arvosta ikivanhaa, vääntynyttä, kieron kasvanutta, harottavaoksaista puunkuvatusta, jota vaimo pitää kauniina. Käy niin, ettei vaimo koskaan näe sahattua puuta, vaan hän kuolee kauppamatkalla. Mies katuu kiivauttaan ja katselee ikkunasta pihkaantunutta arpea kilpikaarnaisen petäjän kyljessä. Aineellinen ja ei-inhimillinen puu ei kuitenkaan ole vain passiivista taustaa kertojan elämässä. Puu on aktiivinen toimija, elävä olento, kanssaeläjä, joka ojentaa kuihtuvaa kättään yksinäistä miestä kohden. Mies ja puu vanhenevat yhdessä:

Kaapo istahti katsomaa ikkunastaan pihapuuta. Kelottuminen oli jatkunut, ja hän pani merkille, että yhden pitkän oksan ääreishaaratkin olivat nyt kuolleita, vailla neulasia, ja ne ojentautuivat taloa kohti kuin koura. (18)

Vakavien teemojen lisäksi luontokeskeistä sotkamolaisuutta käsitellään myös kuvaamalla tunteita herättäviä vapaa-ajan harrastuksia, kuten intohimoista, lähes pakkomielleistä, marjastamista ja sienestämistä. Erityisesti hiihtämiseen suhtaudutaan suurella tunteen palolla. Hiihtäminen on keskeinen puheenaihe ja ikuinen pohdintojen kohde. Sitä harrastetaan ympäri vuoden, kaikissa olosuhteissa ja erilaisilla suksilla ja voiteilla (24).

Kotiin palaamassa, kotiutumassa, kotona käymässä

Sotkamaan muuttavat ja siellä käymässä olevat kertojat käyttävät tunnesanoja tyyneys, rakkaus, kotoisuus, rauha, vapaus, turvallisuus, liikuttuneisuus, haikeus ja helpotus. Paluumuuttajat päätyvät Sotkamaan kaupungista, jossa on ollut aluksi hyvä asua ja työskennellä. Eräs kertoja kuvaa, miten hän nuorena halusi kauas tutuista ympyröistä ja kasvoista (6). Paluumuuttajien ajatukset ovat kuitenkin muuttuneet. Kaupungissa olo on irrallinen ja turvaton, ihmiset erilaisia ja etäisiä ja työ merkityksentöntä.

Paluumuuttajat etsivät aitoja ihmisiä, jotka ovat ehkä juroja mutta sydämetään lämpimiä (6), yksinkertaisempaa elämää (7), mielekästä työtä ja elämänsisältöä (29) sekä vapautta ja tilaa hengittää (31), eli toisin sanoen maaseutututkimuksessa kuvattua stereotyyppistä maalaisidylliä, joka vetoaa matkailijoihin ja elämäntyylihakuisiin maallimuuttajiin (Little & Austin 1996; Baylina & Berg 2010; Alasuutari 2011). Vaikka maalaisidylli tiedetään kliseeksi, myynti-ilmoituksen valokuva mummonmökistä

vaikuttaa ja tuottaa pakottavan tunteen elämänmuutoksen välttämättömyydestä. Mökin kuva on affekti, joka saa kertojan aistimaan kylmiä väreitä ja pakkaamaan vaatekaapissa säilyttämänsä muuttolaatikat jo ennen kuin talokaupasta on sovittu. Hän katsoo perillä Sotkamossa kotimökkinsä ikkunasta joulukorttimaisemaa ja kokee olevansa oikeassa paikassa:

Miten kliseisen mutta onnellisen hetken onnistuinkaan itselleni luomaan. Tiesin, että muuttoon olisi vielä aikaa, enkä ollut vielä edes jättänyt tarjousta löytämästäni mökistä. – – Se tunne, joka täyttää sinut arjessa, on se tunne, joka värittää elämäsi. Jos se tunne ei ole hyvä, jotakin on muutettava. – – Lähdin etsimään rakkautta ja tavallaan löysin sen: rakkauden omaan kotiseutuuni ja varmuuden, että olen juuri oikeassa paikassa. Siltä minusta tällä hetkellä tuntuu, kun katselen ikkunasta kylän kauneinta joulukuusta jouluvaloissaan. (7)

Sotkamoon kotiutuneelle muuttajalle paikka on ollut aluksi vieras, ja ikkunasta on näkynyt vain tummaa metsää ja yötaivasta. Vähitellen hän on juurtunut turvalliseen ja karuun maahan. Kertoja vaikuttuu vaarajonosta kaikkine sinisen sävyineen, horsmanpunaisina hohtavista rinteistä ja suon huumaavasta tuoksusta. Hän vaikuttuu myös korpiseudun vaatimattomien ihmisten pienistä ystävällisistä eleistä. Ajan myötä hänet otetaan yhteisön jäseneksi:

Mutta kun Tipasojalla vanha emäntä kääri hellästi hänen mukaansa ohrarieskan ja perunakukon palan voipaperiin, hän taisi kiitokseksi niata. Tuntui niin hyvältä. Mutta se, että jotkut vanhat ihmiset hänelle niiasivat, hämmästytti ja ujostutti häntä. Pikkuhiljaa hän sopeutui, oppi tuntemaan seudun asukkaita ja heidän vaatimatonta elämäntapaansa. Arkailen ja ystävällisesti kylien ihmiset häntä lähestyivät. – – Häneen opittiin luottamaan. Kuin korpi olisi ottanut hänet syliinsä, sen asujat ystäväkseen. (10)

Sotkamolaistaustainen kävijä viipyilee tutuilla paikoilla ja käy tietenkin pesäpallo-ottelussa (19). Itsensä ei-sotkamolaiseksi kokeva vierailija sen sijaan istuu samana iltana Helsingin junaan ja kääntää päänsä menosuuntaan. Hän ei tunnista sinisten vaarojen lumoa vaan näkee ne värittöminä kukkuloina, joihin ei liity tunteita (12). Voi kuitenkin käydä myös niin, että viikonloppuvierailu Sotkamossa saa jäämään sinne. Kävijöitä puhuttelevat luonnon lisäksi ihmiset, joiden luonteenlaadussa on Havukka-ahon ajattelijan omanarvontuntoa, itsellisyyttä ja omintakeista järkeilyä. Eräät tapaavat itse Veikko Huovisen (26) tai kohtaavat matkallaan arvoituksellisen piippua polttelevan mieshahmon (8, 23), joka ilmestyy kuin tyhjästä ja lumoa puheillaan:

Salaperäinen mies oli sytyttänyt piippunsa ja alkoi puhua. Ensin ikään kuin kohdetta kierrellen ja jaaritellen mutta sitten innostuttuaan tarinoitaan eleillä ja ilmeillä värittäen ja erikoisia äänenpainoja vaihdellen. Backlund kuunteli ensin ihmeissään ja sitten täysin lumoutuneena ukon tarinoita. Paljon oli tämä sankari nähnyt ja kokenut. Ja oppia hakenut, sillä kaikkeen tuntui löytyvän teoria, oli kyse sitten atomin rakenteesta tai avaruuden laajuudesta. Viisas mies oli tämä kulkija. Tavallaan kuin filosofi, vaikkei sitä päältä päin olisi arvannut. (23)

Kertojien kohtaaman mieshahmon puheenparren vaikuttavuus ei liity pelkästään murteeseen, joka mainitaan useassa novellissa. Murre on osa Sotkamon äänimaisemaa, ja se on tärkeä tekijä paikkakuntaan samaistuttaessa samaan tapaan kuin Helsingin slangi on vanhemman polven helsinkiläisille (Rinne & Olsson 2020). Kertojia puhuttelee Sotkamon ääni. Vaaran laella sinisiä ajatuksia lausuva korpifilosofi saa kertojan näkemään siihenastisen työuransa, motiivinsa ja tavoitteensa uudessa valossa ja muuttamaan elämänsä suunnan.

Lapsuuden paikkoja muistelemassa

Muistelukirjoitusten muotoon laadituissa teksteissä kerrotaan kaipauksen ja ylpeyden tunteista kaunista kotiseutua kohtaan (2, 3). Novelleissa muistellaan nostalgisesti mennyttä aikaa ja maisemia, joita ei enää ole. Kertajat kuvaavat myös entisen kotipaikkansa läpikotaisin tuntemista (39). Sotkamo ei lähde heistä (38), vaan he muistavat tärkeät paikat vuosikymmeniä myöhemmin (39, 41). Aistikokemuksia kuvataan vivahteikkaasti. Kertojia koskettavat vaaramaisemat, suopursun ja lämpimän mäntykankaan tuoksut, talkkunan, juustoleivän ja vadelmien maut, lapsuuden kielellä eli Sotkamon murteella lausutut vanhat sanonnat sekä hiekan, neulasten ja männynkäpyjen tuntu jalkapohjissa:

Rannan hiekka on pehmeää, niin pehmeää, että jalkaterät uppoavat hiekkaan kokonaan, kuin pumpulissa tarpoisi. Hiukan rannasta näkee Vuokatin, ja se onkin jo toinen maailma. Tässä on minun ympyräni: Tuliketunmäki, soramonttu, Jumalan talo ja muut talot Urheilukadun varrella. Minun juuripaikkani. En tiedä sitä vielä, mutta neljäkymmenen vuoden päästä aivan toisessa paikassa pystyisin palauttamaan mieleeni jokaisen tuntoaistimuksen, jokaisen näyn ja sanomisen, jokaisen tunteen, kuin lapsuuteni olisi siinä vieressä, juuri elettynä. Lapsuudessa sitä elää niin voimakkaasti, joka hetki, ja kulkee vain, neulasista välittämättä. (41)

Askel askeleelta tuttuja reittejä muisteleva kirjoittaja huomaa matkallaan aina samat kivet, kannot ja hiekkateiden rahinan jalkojensa alla (39). Hän

kuulee rakkaiden ihmisten murteellisen puheen ja lempisanonnat, haistaa lämpiävän pihasaunan tuoksun ja maistaa mustikkamaidon, talkkunan, juustoleivän ja rönttöset. Sotkamo palautuu hänen mieleensä hajuina, makuina ja sanoina, jotka sytyttävät hänen minuutensa liekin ja määrittelevät edelleen sitä, kuka hän on ihmisenä. Kirjoittaja kuvaa syvää paikatunnetta, jossa hän kokee olevansa osa paikkaa, ja paikka on osa hänen identiteettiään (Cresswell 2015):

Jokainen aistini aukeaa muistoista ja kaikki tunteeni syttyvät sieltä syvältä, minne elämä on muistot kätkenyt. Vaikken enää muistaisi, siellä vanhat asiat yhä ovat näkymättömissä ja tiukasti määräälemässä miten suhtaudun itseeni, ihmisiin ja kaikkeen minkä elämässäni kohtaan. Hajut, maut, sanat, kuvat... Niistä roihahtaa minuuden liekki, jollaista muilla ei koskaan voi olla. – – Aika hapertaa totuudet ja muistot hiutuvat kuin vanha kangas. Kirkkaat kuviot eivät loista kuin ennen, mutta siellä muistin sopukoissa ne ovat hyvässä tallessa, valmiina suureen roihuun heti kun aistini sytyttävät kipinän. (39)

Lapsuuden kieli on kirjaimellisesti joidenkin kertojien äidinkieli, jota kuvataan äidin puhumana. Nykyhetkessä kuultu Sotkamon murre on affekti, joka tuottaa tuttuuden tunteen ja kytkee nykyajan menneisyyteen. Äidin sanat muistuvat mieleen vuosikymmenten takaa. Kertojat eivät kuitenkaan muistele pelkästään murretta vaan myös sanontoja ja puhetapaa:

Älähän porkkavu liian kauas. Tuut pian kipiäks, kun variksensaappaissa kylmissä vesissä huijot! Sulle kun puhuu on kun ahventa takaperin nielisi.
– – Miksi sinä änskittelet ja ovea paeskot. Lakkaa riehnittämästä! (17)

Onnellisten kesien muisteluihin sisältyy muutamia synkkiä ja pelottavia tuntemuksia. Ne liittyvät sisarusten ja vanhemman kuolemaan, uskonnollisuuteen ja saarnaajiin (17, 40). Eräs muistelijä kirjoittaa lestadiolais-saarnaajista, jotka juurruttivat 1950-luvulla sotkamolaisiin Herran uskoa (17). Hiestä märän ja huitovan saarnaajan julistus sai lapsen hätäntymään. Kertoja kuvaa, miten saarnaa seuranneena yönä revontulet räiskyivät taivaalla ja vahtikoira ulvoi. Kun hän katsoi ikkunasta, hän näki pihalla saarnamiehen, joka tuijotti taloa. Kaiken kaikkiaan aineistossa kuvataan vähän epämiellyttäviä tunnekokemuksia; nostalgisen surumielisen kaipuun ohella edellinen episodi on eräs harvoista poikkeuksista. Siinä pelko ja ahdistus liittyvät epäsuorasti Sotkamoon, jossa lapsuuden koti ja äiti ovat turvallisia. Myös useissa muissa lapsuuden paikkoja käsittelevissä teksteissä kuvataan turvallisuutta, mutta tunnetta ei nimetä eksplisiittisesti (16, 21, 38):

Ilma oli jäähtymässä. Mopon vauhti kiihtyi ja ajoviima tuntui poskipäissä. Valokiila hyppi soratien pinnassa nimismiehen kiharoiden tärisyttäessä mopoa. Kotipihaan kääntyessä näin, kuinka pirttiin syttyivät valot. Ukko ja muori olivat tulleet navetalta. ”Jäläki-istunnossako olit?” ukko kysyi. ”Olin. Huomenna en mäne kouluun. Pakkasoamu tulloo, mänen teeriä käyttämään Roatosuolle.” ”Mäne vaen, johan tuota melkein viikon oot koulussa väekylöeny.” Kävin tallissa antamassa hevoselle koulun ruokalasta päivällä taskuuni työntämät leivät. Poltin tallista palatessani verannon oven edessä tupakan. Muori kävi päästämässä kissan ulos. (21)

Kuten edellisessä novellissa, lapset ja nuoret liikkuvat omilla retkillään, mutta palaavat illaksi kotiin. Pirttiin syttyvät valot ja vanhemmat ottavat lempeästi vastaan tulijan, jota odottaa ruoka. Novelleissa kotiseudun turvallisuus on kodin lämpöä ja omien ihmisten keskellä olemista, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Johtopäätökset

Tunteet ovat toistaiseksi melko vähän tutkittu teema maaseutututkimuksessa. Niiden merkitys on kuitenkin tärkeä tunnistaa, sillä ne tekevät maailmasta sellaisen, jollaisena me sen tunnemme ja jossa me elämme (Anderson & Smith 2001). Tunteet kietoutuvat niin materiaaliseen, representoituun kuin myös elettyyn maaseutuun (Halfacree 2006). Ne vaikuttavat ensinnäkin eletyn arjen tasolla sosiaaliseen ja tilalliseen toimintaan ja sitä kautta materiaalisen maaseututilan rakentumiseen. Esimerkiksi kotiseuturakkaus voi kannustaa toimimaan alueen hyväksi. Hyvä esimerkki tästä ovat Japanin kotiseutulahjoitukset eli vapaaehtoiset rahalahjoitukset, joiden keskeinen motiivi on kotipaikkatunne (Hyyryläinen & Santalahti 2018). Suomessa ja useissa muissa maissa sitoutuneisuus paikkakuntaan motivoi kuluttajia muun muassa ostamaan paikallista ruokaa, mikä luo edellytyksiä paikalliselle tuotannolle (Sireni 2023).

Toiseksi tunteilla muokataan maaseutua koskevia käsityksiä, ja tunteet kietoutuvat myös maaseutua koskeviin diskursseihin, joissa paikkakuntien asemaa suhteessa toisiinsa määritetään. Representoitu maaseutu viittaa vakiintuneiksi ja formaaleiksi muodostuviin maaseutua koskeviin esityksiin, joita tuottavat esimerkiksi asutosijoittajat, kaupunkien palkkaamat konsultit, suunnittelijat ja tutkijat (Halfacree 2006). Myös tiedotusvälineet tuottavat maaseutua koskevia, vakiintuneiksi muodostuvia esityksiä. Media hyödyntää viestinnässään tunteita ja muokkaa yleisönsä

tunteita, joten tämä olisi tärkeä tunnistaa ja tuoda esille tutkimuksen keinoin.

Analysoin tässä artikkelissa Sotkamoon liitettyjä tunteita. Kaikissa aineistoon kuuluvissa novelleissa ei esiinny nimettyjä tunnesanoja. Käytetyillä tunnesanoilla ilmaistaan yleensä myönteisiä tunteita. Kirjoittajat puhuvat rakkaudesta, ylpeydestä, rauhasta ja turvallisuudesta. Negatiivisista tunteista esiin nousee nostalginen, surumielinen ikävä ja kaipaus. Myönteisten tunteiden painottumiseen voi vaikuttaa se, että novellit koottiin Sotkamon juhlavuonna julkaistuun teokseen. Tämä konteksti voi selittää myös maaseudun arjen realiteettien kuvausten ja poliittisten kannanottojen puuttumista. Kirjoittajia ei kuitenkaan suoraan ohjattu kirjoittamaan Sotkamon tärkeistä ja merkittävistä paikoista ja ominaisuuksista kuten vertailukohtana käyttämässäni Helsinkiä koskeneessa tutkimuksessa (Rinne & Olsson 2020, 316–317).

Tunnesanat eivät aina ole riittäviä ilmaisemaan paikkaan liittyviä tunnekokemuksia. Esimerkiksi sanat rakkaus ja ylpeys eivät kuvaa tapahtumia, tekemistä, aistimuksia ja vaikuttajia, jotka vahvistavat paikkatunnetta tai kokemusta itsestä paikkakuntalaisena. Tästä syystä analysoin nimettyjen tunnesanojen lisäksi kehollisen toiminnan ja aistimusten kuvausten avulla ilmaistuja Sotkamoon liittyviä tunnekokemuksia. Pyrin myös tunnistamaan Sotkamon tuntua ja sotkamolaisuuden kokemusta aktivoivia inhimillisiä ja ei-inhimillisiä tekijöitä.

Kirjoituskilpailuteksteissä kuvatut keholliset kokemukset ja aistimukset kytkeytyvät vahvasti Sotkamon luonnonympäristöihin, maisemiin ja luonnonelementteihin, jotka ovat aiempien tutkimusten mukaan keskeisiä maaseudulla asuvien ihmisten paikkatunteen ja paikkaidentiteetin rakentumisessa (Belanche ym. 2021). Sinisävyiset vaaramaisemat ja vaaran laelta avautuvat avarat näkymät ovat aineistossa toistuvasti mainittuja affekteja, jotka saavat kertojan tarkastelemaan itseään ja siihenastista elämäänsä uudesta perspektiivistä. Myös monet muut ei-inhimilliset luonnon elementit, kuten inhimilliseltä vaikuttava kilpikaarnainen mänty ja syksyinen aallokko, näyttäytyvät aktiivisina toimijoina kertojien kehollisissa tunnekokemuksissa (Wetherell 2012).

Kaiken kaikkiaan metsiin, soihin, vaaroihin ja järviin sisältyy käyttömahdollisuuksia, jotka tekevät kertojien arjesta mielekäästä ja merkityksellistä (vrt. Halfacree & Rivera 2011; Pöysä 2022). Sen sijaan kuuluisat julkiset rakennukset sekä historiallinen rakennuskanta ja sen estetiikka, joista

helsinkiläiset kokevat suurta ylpeyttä ja joilla on heidän mielestään voimaa vaikuttaa (Rinne & Olsson 2020), enimmäkseen puuttuvat tästä aineistosta. Katinkullan lomakeskus ja Veikko Huovisen patsas kyllä mainitaan, mutta niihin ei liitetä tunteita.

Vaikka Sotkamossa ei ole kansallismuseon ja eduskuntatalon kaltaisia rakennuksia ja toimintoja, jotka tarjoavat ilmeisiä aineksia positiivisen paikkaidentiteetin vahvistumiselle (Rinne & Olsson 2020), siellä on omia samaistumisen kohteita ja ylpeyden aiheita. Ne eivät ole valtakunnallisesti tunnettuja, sillä niitä ei käsitellä esimerkiksi yleisessä kouluopetuksessa eikä niiden tuntemista pidetä samalla tavalla itsestään selvyytenä kuin Helsingin paikkojen, toimintojen ja historiallisten rakennusten tuntemusta. Sotkamosta kirjoittavat tuntevat ja käyttävät teksteissään paikkakunnan historiaa ja suullista perinnettä, jota on koottu esimerkiksi kouluissa käytettyyn kotiseutua käsittelevään teokseen (Sotkamo... 1964).

Historian ja kirjallisuuden sekoittaminen tunteiden ja tunnelmien kuvaamiseen kuuluu affektiivisten kokemusten luonteeseen (Edensor 2012; Wetherell 2012; Rinne & Olsson 2020). Myöskään paikkatunne ei perustu pelkästään subjektiivisiin kokemuksiin. Kollektiivisesti jaetut paikkakuntaa koskevat kertomukset voivat vahvistaa paikkatunnetta yksilöiden keskuudessa (Cresswell 2015). Sotkamossa ne liittyvät Vuokatin vaarojen kareliaanisiin maisemiin, historiallisiin tapahtumiin ja suulliseen perinteeseen sekä Veikko Huoviseen ja hänen tuottamaansa Sotkamon ja sotkamolaisuuden kuvastoon.

Kiitokset

Kiitos ystävälleni Jonna Ihanaiselle novellista, joka inspiroi kirjoittamaan tämän artikkelin.

Kirjallisuus

- Ahmed, S. 2004. *The cultural politics of emotion*. Routledge, London.
- Anderson, B. 2006. Becoming and being hopeful: Towards a theory of affect. *Environment and Planning D: Society and Space* 24:5, 733–752. <https://doi.org/10.1068/d393t>
- Anderson, K. & S. Smith 2001. Editorial: Emotional geographies. *Transactions of the Institute of British Geographers* 26:1, 7–10. <https://doi.org/10.1111/1475-5661.00002>
- Alasuutari, P. 2011. Mielikuvien muutos ja pysyvyys: Maaseutukäsite suomalaislehdissä 2000-luvulla. *Maaseudun uusi aika* 19:1, 17–32.

- Baylina, M. & N. G. Berg 2010. Selling the countryside: Representations of rurality in Norway and Spain. *European Urban and Regional Studies* 17:3, 277–349. <https://doi.org/10.1177/0969776409356215>
- Belanche, D., L. V. Casalo & M. Á. Rubio 2021. Local place identity: A comparison between residents of rural and urban communities. *Journal of Rural Studies* 82, 242–252. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.01.003>
- Bennet, J. 2010. *Vibrant matter: A political ecology of things*. Duke University Press, Durham & London. <https://doi.org/10.1215/9780822391623>
- Blunt, A. 2003. Collective memory and productive nostalgia: Anglo-Indian homemaking at McCluskieganj. *Environment and Planning D: Society and Space* 23, 717–38. <https://doi.org/10.1068/d327>
- Blunt, A. 2005. *Domicile and diaspora: Anglo-Indian women and the spatial politics of home*. Wiley-Blackwell, London. <https://doi.org/10.1002/9780470712740>
- Bondi, L. 2005. Making connections and thinking through emotions: Between geography and psychotherapy. *Transactions of the Institute of British Geographers* 30:4, 433–448. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2005.00183.x>
- Bonnet, A. & C. Alexander 2013. Mobile nostalgias: Connecting visions of the urban past, present and future amongst ex-residents. *Transactions of the Institute of British Geographers* 38, 391–402. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2012.00531.x>
- Buller, H. & C. Morris 2003. Farm animal welfare: A new repertoire of nature-society relations or modernism re-embedded? *Sociologia Ruralis* 42:3, 1–22. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00242>
- Carolan, M. S. 2008. More-than-representational knowledge/s of the countryside: How we think as bodies? *Sociologia Ruralis* 48:4, 408–422. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00458.x>
- Cloke, P. 2006. Conceptualizing rurality. Teoksessa Cloke, P., T. Marsden & P. Mooney (eds.). *Handbook of rural studies*. Sage, London. 18–28. <https://doi.org/10.4135/9781848608016.n2>
- Cresswell, T. 2015. *Place: An introduction*. 2nd edition. John Wiley & Sons, Chichester.
- Davidson, J., L. Bondi & M. Smith 2005. *Emotional geographies*. Ashgate, Aldershot.
- Dolphijn, R. & I. van der Tuin 2012. *New materialism: Interviews & cartographies*. Open Humanities Press, University of Michigan Library, Ann Arbor. <https://doi.org/10.3998/ohp.11515701.0001.001>
- Edensor, T. 2006. Performing rurality. Teoksessa Cloke, P., T. Marsden & P. Mooney (eds.). *Handbook of rural studies*. Sage, London. 484–495. <https://doi.org/10.4135/9781848608016.n35>
- Edensor, T. 2012. Illuminated atmospheres: Anticipating and reproducing the flow of affective experience in Blackpool. *Environment and Planning: Society and Space* 30:6, 1103–1122. <https://doi.org/10.1068/d12211>
- Fox, N. J. & P. Alldred 2017. *Sociology and the new materialism: Theory, research, action*. Sage, Thousand Oaks, CA. <https://doi.org/10.4135/9781526401915>
- Halfacree, K. 2006. Rural space: Constructing a three-fold architecture. Teoksessa Cloke, P., T. Marsden & P. Mooney (eds.). *Handbook of rural studies*. Sage, London. 44–62. <https://doi.org/10.4135/9781848608016.n4>
- Halfacree, K. & M. J. Rivera 2011. Moving to the countryside ... and staying: Lives beyond Representations. *Sociologia Ruralis* 52:1, 92–114. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2011.00556.x>

- Hyyryläinen, T. & T. Rynnänen 2018. Maaseutukuvat ja -mielikuvat maaseudun kehittämisesssä. *Maaseudun uusi aika* 26:2–3, 24–38.
- Hyyryläinen, T. & S. Santalahti 2018. Japanin kotiseutulahoitus – furusato noozei – kaupunkien ja maaseutujen toimijoiden vuorovaikutuksena. *Maaseudun uusi aika* 26:1, 19–34.
- Kokkonen, J. 2002. Rajaseutu liikkeessä: Kainuun ja Pielisen-Karjalan asukkaiden kontaktit Venäjän Karjalaan kreivin ajasta sarkasotaan (1650–1712). *Bibliotheca historica*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kobayashi, A., V. Preston & A. M. Murnaghan 2011. Place, affect, and transnationalism through the voices of Hong Kong immigrants to Canada. *Social and Cultural Geography* 12:8, 871–888. <https://doi.org/10.1080/14649365.2011.624191>
- Korhonen, S. 2000. Siniset hetket ja siintävät vaarat: Kainuun maakuntakuvatutkimus 2000: Kainuu, rikas luonnostaan. Kainuun liitto, Kajaani.
- Kytö, H. & L. Aatola 2006. Muuttuva maallemuuttaja: Maallemuuttajien elämäntavat ja maallemuuton mukanaan tuomat muutokset. *Julkaisuja 3/2006*. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- Leinamo, K. & O. Voutilainen 2017. Maaseutu sanomalehdistössä: Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien maaseutukuva vuosina 1994 ja 2015. *Levón-instituutin julkaisuja* 142. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Little, J. & P. Austin 1996. Women and the rural idyll. *Journal of Rural Studies* 12:2, 101–111. [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(96\)00004-6](https://doi.org/10.1016/0743-0167(96)00004-6)
- Liukkonen, T. toim., 2022. Yli sinisten vaarojen: Sotkamo 375 vuotta -novellantologia. Sotkamon kunta, Sotkamo.
- Mendoza, C. & R. Morén-Alegret 2013. Exploring methods and techniques for the analysis of senses of place and migration. *Progress in Human Geography* 37:6. <https://doi.org/10.1177/0309132512473867>
- Murdoch, J. 2003. Co-constructing the countryside: Hybrid networks and the extensive self. Teoksessa Cloke, P. (ed.). *Country visions*. Pearson, Harlow. 263–282.
- Nivalainen, S. 2002. Maallemuuttajat – millaisia he ovat? Työpapereita n:o 59. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Pile, S. 2010. Emotions and affects in recent human geography. *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 35, 5–20. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2009.00368.x>
- Polanyi, M. 1966/1983. *The tacit dimension*. Doubleday & Company, Garden City, New York.
- Pöysä, V. 2022. Syrjäseudun pojat – tutkimus paikasta, materiasta ja maskuliinisuudesta aikuistuvien poikien elämässä. *Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies*, 279. University of Eastern Finland, Joensuu.
- Rinne, J., A. Kajanpää & R. Haanpää 2020. Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa Rinne, J., A. Kajanpää & R. Haanpää (toim.). *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos, Helsinki. 5–30.
- Rinne, J. & P. Olsson 2020. Täällä on minun kotini: Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämisesssä. Teoksessa Rinne, J., A. Kajanpää & R. Haanpää (toim.). *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Ethnos, Helsinki. 308–346.
- Riukulehto, S. & K. Rinne-Koski. 2018. Maaseudun muuttuva asumiskokemus: Kodin tila ja aika. *Maaseudun uusi aika* 26:2–3, 39–54.

- Rose, G., M. Degen & B. Basdas 2010. More on “big things”: Building events and feelings. *Transactions of the Institute of British Geographers* 35:3, 334–349. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5661.2010.00388.x>
- Sairinen, R., H. Tiainen & T. Mononen 2017. Talvivaara mine and water pollution: An analysis of mining conflict in Finland. *The Extractive Industries and Society* 4:3, 640–651. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2017.05.001>
- Seamon, D. 2013. Place attachment and phenomenology. Teoksessa Manzo, L. C. & P. Devine-Wright (eds.). *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*. Routledge, New York. 11–22.
- Sireni, M. 2023. Paikallista ruokaa paikkaan sitoutuneille. *Alue ja ympäristö* 52:1, 151–153. <https://doi.org/10.30663/ay.127394>
- Sotkamo... 1964. *Sotkamo: Vuokatin vaarojen pitäjä*. Otava, Helsinki.
- Suutari, T. & K. Rinne-Koski 2015. Kotiseutututkimus kokemuksellisuutta tavoittamassa. *Maaseudun uusi aika* 23:3, 54–64.
- Thrift, N. 2008. *Non-representational theory: Space, politics, affect*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203946565>
- Tolia-Kelly, D. 2004. Materializing post-colonial geographies: Examining the textual landscapes of migration in the South Asian home. *Geoforum* 35:6, 675–688. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2004.02.006>
- Tolia-Kelly, D. 2006. Affect: An ethnocentric encounter? Exploring the ‘Universalist’ imperative of emotional/affectual geographies. *Area* 38:2, 213–217. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4762.2006.00682.x>
- Tolia-Kelly, D., E. Waterton & S. Watson (eds.) 2016. *Heritage, affect and emotion: Politics, practices and infrastructures*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781315586656>
- Tuomi, J. & A. Sarajärvi 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Urheilleva Kainuu 1986. *SVUL:n Kainuun piiri*, Kajaani.
- Wetherell, M. 2012. *Affect and emotions: A new social understanding*. Sage, London. <https://doi.org/10.4135/9781446250945>
- Williams, R. 1975. *The country and the city*. Oxford University Press, Oxford.
- Whatmore, S. 2002. *Hybrid geographies: Natures, cultures, spaces*. Sage, London. <https://doi.org/10.4135/9781446219713>
- Woods, M. 2009. Rural geography: Blurring boundaries and making connections. *Progress in Human Geography* 33:6, 849–858. <https://doi.org/10.1177/0309132508105001>
- Woods, M. 2010a. *Rural*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9780203844304>
- Woods, M. 2010b. Performing rurality and practicing rural geography. *Progress in Human Geography* 34:6, 835–846. <https://doi.org/10.1177/0309132509357356>

TUOMAS HONKANIEMI

HTT, yliopisto-opettaja

Vaasan yliopisto, Johtamisen yksikkö, Aluetiede

Maaseutuja kaupungissa: Paikkaseksikkyys-ilmion relationaalinen tulkinta

Lectio praecursoria Vaasan yliopistossa 2.6.2023

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.137164>

Maaseutu on arkielämäämme syvälle juurtunut maantieteellinen idea. Meillä kaikilla on jonkinlainen käsitys ja mielikuva siitä, mitä maaseutu on ja mitä se ei ole. Useimmilla meistä on myös eletyn arjen kautta muistoja ja omakohtaisia kokemuksia maaseudusta. Nykyään onkin helppoa ajatella, että maaseutu on samalla tuttu, mutta tuntematon – eikä kaupungistumisen kasvukipujen Suomessa välttämättä se kaikista mediaseksikkäin tutkimusaihe.

Arkipuheessa ja etenkin mediassa maaseudusta puhutaan usein hieman yksipuolisesti ja stereotyyppisesti, mutta myös yllättävänkin ristiriitaisesti. Näistä keskusteluista on mahdollista tunnistaa kaksi keskenään erilaista maaseudun kuvaamisen tapaa. Niistä ensimmäinen korostaa maaseudun myönteisiä piirteitä, esimerkiksi rauhallisuutta, yhteisöllisyyttä ja luonnonläheisyyttä sekä edullisempää ja stressittömämpää elämäntyyliä.

Toinen puhetapa maaseudusta ei ole yhtä mairitteleva: maaseudusta puhutaan tyhjenevänä, taantuvana tai jopa takapajuisena, eikä siihen välttämättä suhtauduta riittävän vakavasti. Tämän etenkin arkipuheessa vaikuttavan narratiivin perusteella voisi helposti uskoa, että kaikki

kiinnostava löytyy kaupungeista, ja etenkin nuoremmille ja urbaaneille sukupolville maaseutu voi näyttäytyä vieraana. Nämä ovat tietysti kärjistettyjä näkemyksiä, jotka korostavat maaseudun kielteisesti tulkittuja ominaisuuksia, ja niiden totuudellisuuden arviointi riippuu tulkitsijan tai kertojan arvovalinnoista.

Viimeaikaiset muutokset työn tekemisen tavoissa ovat muokanneet maaseudun asemaa osana yhteiskuntaa. Monipaikkaisen asumisen yleistäminen on tuonut tunnetuksi maaseudun tarjoamaa tilaa ja rauhaa. Yhteiskunnan digitalisoituminen ja tietoverkkoyhteyksien kehittyminen ovat tarjonneet maaseudulle mahdollisuuksia erityisesti paikkaan sitoutumattoman työn muodossa. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat osa yhteiskunnan perusinfrastruktuuria, jotka väitöskirjani kontekstissa toimivat perustana vaikutteiden, ajatusten ja ideoiden leviämiseksi. Ihmisten mahdollisuus liikkua vapaasti erilaisten paikkojen välillä edesauttaa työllistymismahdollisuuksia sekä laajemmin henkilökohtaisten valintojen tekemistä – ja luo näin edellytykset esimerkiksi asumisen ja yhteisöllisyyden näkökulmasta laadukkaammalle elämälle.

Etenkin vapaa-ajan asuminen kuvaa maaseutua verkostomaisesti, sillä se yhdistää konkreettisesti maaseutua ja kaupunkia toisiinsa. Ilmiö on Suomesta tuttu kesäisin, kun kaupungeista saavutaan vapaa-ajan asunnoille sankoin joukoin. Kiinnitin tähän eräänä kesänä huomiota Etelä-Pohjanmaalla, mökkikunnallani Lappajärvellä, joka saa kesäisin kaupunkimaisia vaikutteita. Konkreettinen esimerkki tästä on paikallisen kaupan valikoiman ”kaupunkilaistuminen” sekä erilaisten vapaa-ajan harrastusten määrän lisääntyminen ja monipuolistuminen. Tällöin maaseututila sekoittuu urbaanin elämäntavan kanssa, saa virikkeitä ja antaa itsestään siellä vieraileville ja siellä eläville.

Myös media värittää maaseutumaisuuden urbaaneja kokemuksia. Maaseutuelämää myönteiseen sävyyn kuvaavissa televisio-ohjelmissa sekä blogeissa ja lukuisilla sosiaalisen median tileillä maaseutumaiset ja kaupunkimaiset piirteet sekoittuvat sujuvasti. Ne tuovat samalla esiin kulttuuriseen pääomaan kytköksissä olevaa maaseudun urbaanimpaa puolta.

Viimeaikaisista positiivisista kehityskuluista huolimatta maaseutua on Suomessa lähestytty valitettavan usein yksipuolisesti esimerkiksi luonnonläheisyyden näkökulmasta tai kuvaamalla tilastoja ja muuttoliikettä. Myös maatalouden ja muun alkutuotannon rooli maaseutua koskevissa keskusteluissa on hallitseva ilmastonmuutoksen torjumisen, eläinten

oikeuksien ja EU:n roolin vuoksi. Tämä on johtanut siihen, että maaseudun erilaisia toimintaympäristöjä monipuolisemmin huomioivat kuvaukset eivät ole tulleet täysin tunnistetuiksi. Alkutuotantoon ja ilmastomuutokseen liittyvissä teemoissa maaseutuun näyttää kohdistuvan vaateita, jotka usein syyllistävät etenkin maa- ja metsätalouden harjoittajia. Epävarmoina aikoina alkutuotannon rooli on kuitenkin tärkeä osa huoltovarmuutta ja alueiden muutoskestävyyttä.

Osittain näiden keskusteluiden vaikutukset näkyvät esimerkiksi viimeisimmässä vaalituloksessa, jossa niin sanottu alueiden kosto muistuttaa itsestään oikeistopopulismien nousuna. Tämä ei ole mielestäni maaseudun kannalta toivottava kehityssuunta, sillä maaseudun tulevaisuuden rakentamisen tulisi perustua ennen kaikkea avoimuuteen – yhdistäviin, verkostomaisiin sekä yhteistyötä ja ymmärrystä luoviin lähtökohtiin – ei sulkeutumiseen ja katkeroitumiseen.

Suomalaisen maaseudun tarinaa ei lukuisista tarinankertojista huolimatta ole vielä kirjoitettu loppuun. Vaikka tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa tunnistetaankin ainakin osittain myös vaihtoehtoisia tapoja tarkastella maaseutua, ei maaseudun pinnan alla piilevää potentiaalia ole mielestäni kyetty tunnistamaan riittävän tarkasti. Tämä näkyy yhteiskunnallisessa keskustelussa esimerkiksi siten, että suomalaisesta kollektiivisesta maaseutukäsityksestä ovat jääneet uupumaan maaseutupaikkojen verkostomaista ja kulttuurista luonnetta painottavat näkemykset.

Maaseudun kuvaamisen jälkeen on luontevaa sanoa muutama sana väitöskirjani toisesta ydinteemasta, paikasta. Ihmiskunta on pohtinut paikkoihin liittyviä ilmiöitä pitkään; jo muinaiset roomalaiset pohtivat tahoillaan paikan henkeä (*genius loci*) ja sen olemusta. Olemassaolomme sijainnillisuus on monelle meistä ajatuksena ja tapana ymmärtää maailmaa itsestään selvä. Meistä jokainen asuu, elää ja toimii jossakin, ja jokaisella on muistoja ja historiansa liittyen tiettyihin paikkoihin. Nämä subjektiiviset tekijät tekevät paikasta mielenkiintoisen mutta myös vaikeasti lähestyttävän tutkimuskohteen.

Akateemisissa keskusteluissa paikka määritellään usein eletyksi, historialliseksi ja merkityksiä sisältäväksi kokonaisuudeksi. Se voidaan nähdä myös verkostona, jossa sosiaaliset sekä tilalliset ja ajalliset merkitykset yhdistyvät. Paikan käsitteellä on kulttuurisessa maantieteessä vuosikymmeniä pitkät tutkimukselliset perinteet, joten yhdessä väitöskirjassa

tähän keskusteluun voi tietysti osallistua vain rajallisesti. Voidaan kuitenkin perustellusti väittää, että ihmisillä on tarve kiinnittyä paikkoihin, eikä esimerkiksi globalisaatiokehitys ole vähentänyt paikallisuuden merkitystä – se on vain tuonut siihen verkostojen kautta uusia sävyjä.

Tutkimukseni keskeisenä lähtökohtana on relationaalisesti ymmärretty ja lähestytty paikan käsite. Relationaalisuus viittaa paikkoihin siten, että ne ovat pysyvyyden ja paikallaanolon sijasta yhteyksissä toisiinsa niin kulttuurisesti, merkityksellisesti, taloudellisesti kuin toiminnallisestikin. Erityisesti brittiläisen maantieteilijän Doreen Maseyn ajatukset edistykseisen paikan hengestä ovat toimineet väitöskirjani paikkaa koskevien ajatusten taustalla. Maseyn keskeisenä argumenttina on, että paikat muodostuvat yhtä paljon niiden ”ulkopuolelta” kuin ”sisäpuolelta”. Olen linkittänyt tämän ajatuksen suomalaisten maaseutupaikkojen jäsentymiseen suhteessa urbaaniin elämään ja kulutuskäytäntöihin.

Näistä lähtökohdista aloin hahmotella väitöskirjani keskeistä sisältöä. Tutkimuksen alkuvaiheessa huomioni kiinnittyi maaseudulla toimiviin yrityksiin, joiden visuaalinen ilme leikittelee paikallisuuden, maaseutumaisuuden ja kaupunkimaisuuden merkitysten sekoittumisilla. Näiden yritysten toimintaa ohjaa ensisijaisesti pyrkimys korostaa ympäristöä, josta ne ovat kotoisin. Paikallisuuden lisäksi yritykset tukeutuvat toiminnassaan myös ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten ekologisuuteen, kaupungistumiseen ja eri sosiaalisten medioiden taidokkaaseen käyttöön.

Yritysten harkitut ja rohkeiksikin tulkittavat visuaaliset ilmeet pohjautuvat maaseudun perinteisesti tunnistettuihin vahvuuksiin ja perinteisiin, esimerkiksi yhteisöllisyyteen sekä luontoon ja rauhallisuuteen. Yritysten visuaalinen ilme on rakennettu niin, että se puhuttelee myös kaupunkilaisia, erityisesti nuorempia ja kulttuurisesti orientoituneita ja tiedostavia kuluttajia. Asetelma tuntui minusta kiinnostavalta ja perinteistä maaseutunarratiivia rikkovalta, sillä se käänsi pääläelleen mielikuvan maaseudusta altavastaajana. Maaseutu olikin nyt ehkä hieman yllättäen luomassa rohkeita ja kiinnostavia merkityksiä kaupunkilaisille kuluttajille. Havaitsin tutkimuksen kannalta mielenkiintoisiksi niin kutsutut urbaanit ja kulttuurisesti orientoituneet nuoret aikuiset, joita tutkimuksissa ja populaareissa kuvauksissa kutsutaan usein hipstereiksi. Hipsterit liitetään tutkimuskirjallisuudessa yleensä kulttuuriseen pääomaan, isompien kaupunkien keskiluokkaistuneisiin asuinalueisiin,

trendikkyyteen sekä ”harvinaisten” – joidenkin mielestä jopa elitististen – tuotteiden ja kulttuuri-ilmioiden kulutukseen.

Edellä mainittuun keskusteluun nojautuen kutsun maaseudusta ja paikan relationaalisesta tulkinnasta ammentavaa ilmiötä väitöskirjassani maaseudun paikkaseksikkyydeksi. Maaseudun paikkaseksikkyyks on teoreettisesti tarkasteltuna johdettu jo 1990-luvulla kehitetystä neolokalismien käsitteestä, josta seuraavaksi muutama sana.

Neolokalismi viittaa laajasti määriteltynä paikallisuutta korostavaan sosiaaliseen yhtenäisyyden muotoon. Neolokalismien keskiössä on paikan, paikallisuuden sekä paikallisten tuotteiden suosiminen. Erityisesti monien pienpanimoiden on huomattu korostavan toiminnassaan paikallisuutta, mikä näkyy konkreettisesti ja visuaalisesti muun muassa tuotteiden nimissä ja pullojen etiketeissä. Pienuus ja paikallisuus myös selvästi kiinnostavat kuluttajia, sillä viime vuosina etenkin eri olutmerkkien ja pienpanimoiden tuotteiden määrän kasvun voi huomata lähes minkä tahansa lähikaupan juomaosastolla.

Vaikka pienpanimot ovat lähtökohtaisesti neolokalismien keskiössä, vaikuttaa ilmiön taustalla laajemminkin halu päästä eroon homogeenisyydestä. Tämä liittyy ajatukseen paikan ja paikallisuuden merkityksestä ihmisen identiteetin muodostumisessa. Neolokalismi on etenkin Yhdysvalloissa nimetty tietynlaiseksi vastavoimaksi niin sanotun ”mcdonaldisaation” viitoittamalle paikattomuudelle, jossa suuryritykset ovat toiminnallaan muokanneet kaupunkien ja kylien kulttuurimaisemista keskenään samanlaisia. Ilmiö on tuttu myös suomalaiselta maaseudulta. Vilkkaimpien valtatien varsilla ABC:t ja muut suuryksiköt ketjumyymälöineen ovat jo muutamia vuosikymmeniä hallinneet visuaalista maisemaa, ihmisten kulutusta ja sosiaalista kanssakäymistä.

Maaseudun paikkaseksikkyydestä kertovat eri aloilla toimivat paikka-orientoituneet yritykset, jotka toimivat olemassa olevista maaseutupaikoista käsin. Paikkaorientoituneisuus viittaa tutkimuksessani siihen, että yritys yhdistää brändiinsä esimerkiksi sijaintia, kotipaikkaa tai raaka-aineiden hankintaa lähiseudulta. Ulospäin tämä näkyy muun muassa visuaalisena kuvastona ja tarinoina. Siinä missä neolokalismi pohjautuu enemmän paikan historian, tarinoiden ja perinteiden korostamiseen, korostuvat maaseudun paikkaseksikkyydessä näiden neolokalismien ominaisuuksien lisäksi erityisesti Y-sukupolven (millenniaaleihin) eli noin vuosien 1980 ja 1995 välillä syntyneisiin liittyvä sukupolvi-kohtaisuus,

rohkea, stereotyyppioita rikkova ja urbaaneja kuluttajia puhutteleva visuaalisuus sekä maaseudun uudenlainen mielikuvallistaminen urbaaniin elämäntyyliin sidottuna.

Perustelen ilmiö-käsitteen käyttöä tutkimuksessani siten, että maaseudun paikkaseksikkyys muodostuu aisteilla havaittavien tekijöiden summista, kuten esimerkiksi paikallisuuden, ekologisuuden ja lähi- ja kasvisruoan arvostuksen lisääntymisestä. Sen taustalla vaikuttavat myös erilaiset ajankohtaiset tekijät, kuten yritysten mainonnassaan hyödyntämä, rohkeaksikin tulkittava visuaalinen estetiikka, sekä kulttuurista pääomaa ja urbaanien elämäntyylien merkitystä painottavat teemat. Myös elämäntyylin hidastaminen sekä maaseudun arvostus yrittämisen ja asumisen ympäristönä voidaan lukea tällaisten tekijöiden joukkoon.

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten relationaalista paikkakäsitystä voidaan hyödyntää maaseutujen ja kaupunkien keskinäisten suhteiden muodostumisessa ja miten maaseudun paikkaseksikkyys tekee nämä suhteet näkyviksi. Väitöskirjani koostuu neljästä tutkimusartikkelista ja yhteenveto-osuudesta.

Näistä lähtökohdista vastaan väitöskirjassani kahteen tutkimuskysymykseen, joista ensimmäinen on: Kuinka relationaalinen käsitys paikasta selittää maaseudun ja kaupungin välisiä tilallisia prosesseja? Tarkastelin tätä teemaa erityisesti väitöskirjani ensimmäisessä artikkelissa, joka käsittelee digitalisaation ja verkostojen merkityksiä maaseudun kehittämisessä. Artikkelin teemana oli tarkastella yhteisöllisen sosiaalisen pääoman roolia ja sen ilmenemistä haja-asutusalueiden valokuitu-osuuskuntien toiminnassa. Lisäksi perehdyin tähän kysymykseen kaikissa väitöskirjan artikkeleissa paikan relationaalisuuteen ja verkostomaiseen luonteeseen pureutuvan teorian näkökulmasta.

Väitöskirjani toinen tutkimuskysymys on: Miten maaseudun paikkaseksikkyys ilmentää maaseutumaisuudelle annettavia merkityksiä? Tähän kysymykseen vastaan maaseudun ja kaupungin välisten tilallisten suhteiden muotoutumista kuvaavan maaseudun paikkaseksikkyiden kautta väitöskirjan artikkeleissa 2, 3 ja 4.

Tutkimukseni metodologia perustuu laadulliseen menetelmäsuuntaukseen. Käyttämäni aineistonkeruumenetelmät ovat teemahaastattelu, visuaaliset menetelmät sekä fokusryhmähaastattelu. Haastattelut suunnattiin yhdeksälle yritykselle, 28 valokuitutoimijalle ja neljälle kuluttaja-

ryhmälle. Visuaalisen kuva-aineiston analyysin aineistona olivat Kyrö Distilleryn verkkosivut.

Tutkimukseni tieteenfilosofisena lähestymistapana on jälkistrukturalismi. Jälkistrukturalismin mukaan yhteiskunnasta ei ole löydettävissä sitä ylläpitäviä yksiselitteisiä rakenteita, vaan keskeiset rakenteet ovat aina sosiaalisesti, hallinnollisesti, kielellisesti ja kulttuurillisesti tuotettuja. Jälkistrukturalistisen ajattelun rooli tutkimuksessani on osoittaa vallan kytkeytyminen maaseutumaisten merkitysten rakentumiseen. Maaseudun paikkaseksikkäät yritykset eivät anna tyhjentävää kuvaa suomalaisesta maaseudusta. Ne myös tekevät omaa kaupallisuuteen perustuvaa tulkintaansa siitä maaseutupaikasta, jossa toimivat. Yritykset ja kuluttajat ovat tästä kaupallisesta puolesta huolimatta osa maaseutua ja paikallisuutta.

On tärkeää tunnistaa, että myös me tutkijat osana tutkijayhteisöjä määrittelemme tutkimuksillamme maaseututilaa, sen rajoja ja merkitysten kuvauksia. Jälkistrukturalistisesti ajateltuna myös yksipuolinen kuva maaseudusta – takaperoisena, junttina, taantuvana tai kuolevana – on tiettyjen valtarakenteiden ja määritelmien luoma. Jälkistrukturalismi korostaa eri toimijuuksien välisissä verkostoissa toteutuvaa kulttuurista määrittelyvaltaa, ja myös tästä on ollut kysymys väitöstutkimukseni keskeisissä argumenteissa.

Maaseudulla toimivat ja tutkimukseni kohteena olevat yritykset ovat vahvasti luomassa haluttavia maaseutumielikuvia tuotteillaan ja brändeillään. Konkreettisen sijaintinsa lisäksi yritykset toimivat kulttuureja sekoittavina tilallisina paikantumina, kuten tapahtumina, tuotteina, tarinoina ja mielikuvina.

Maaseutumaisuuden tilallisilla paikantumilla tarkoitan sitä, että maaseutu tulee eläväksi ja näkyväksi kaupungeissa tietyissä urbaaneissa sijainneissa, jotka voivat olla konkreettisia paikkoja tai laajempia tunnetiloja. Nämä paikantumet näyttäytyvät esimerkiksi mainoskyltin muodossa tai aistillisesti jopa tuoksuna tai makuna. Kyse on tietyssä paikassa ja hetkessä tapahtuvasta kulttuurillisesti merkityksellisestä maaseudun aistillisesta kokemuksesta kaupunkiympäristössä. Kiinnitin tähän huomiota muutama vuosi sitten Helsingissä Hernesaassa saunaravintola Löylyn terassilla, missä eteläpohjalainen maaseutu tuli eläväksi osaksi kaupunkiympäristöä Kyrö Distilleryn myyntitiskin visuaalisena osana.

Tilallisia paikantumia voidaan kuitenkin tulkita kaksisuuntaisesti. Kaupunkimaisuuden tilallisilla paikantumilla tarkoitan sitä, että kaupunkimaisuus tulee maaseudun paikkaseksikkäiden yritysten kautta tilallisesti paikannetuksi maaseudulle. Tämä näkyy konkreettisesti esimerkiksi siten, että maaseutumaiseen ympäristöön tulee perinteisesti kaupunkilaisiksi ilmiöiksi tunnistettavia kulutuksellisia ja toiminnallisia tekijöitä ja merkityksiä. Ginin, surffivahan, designhuonekalujen ja -vaatteiden tai maidottomien elintarvikkeiden tuottaminen maaseudulla ovat esimerkkejä kaupunkimaisuuden tilallisista paikantumista. Maaseutu ympäristössä nämä ominaisuudet tulevat visuaalisesti näkyviksi esimerkiksi yritysten tuotteiden, markkinoinnin tai tuotantotilojen muodossa tai erilaisina urbaanista elämäntyylistä ammentavina musiikki- ja kulttuuritapahtumina.

Maaseudun paikkaseksikkyyys on edellä kuvattujen maaseutumaisten ja kaupunkimaisten tilallisten paikantumien ilmiötaso, joka leikittelee erilaisuuksien ja stereotyyppien välisellä kontrastisuudella. Tutkimuksessani olen lähestynyt teemaa niin teoreettisesti kuin empiirisesti eri aloilla toimivien yritysten kautta. Paikan relationaalinen tulkinta sekä maaseudun ja kaupungin väliset verkostosuhteet ovat maaseudun paikkaseksikkyyksi-ilmiön taustalla olevia laajempia teoreettisia selittäviä tekijöitä. Nopeat valokuituyhteydet ovat konkreettinen esimerkki siitä, miten kehittyvät teknologiat ja sosiaalinen media yhdistävät maaseutuja ja kaupungeja keskenään.

Väitöskirjassani olen esittänyt yhden tavan lähestyä maaseudun ja kaupungin välisiä yhteyksiä tilallisten paikantumien näkökulmasta. Tiedostan, että monet suomalaista maaseutua kuvaavat elämisen, yrittämisen ja asumisen teemat jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Maaseudun paikkaseksikkyyys ei tässä mielessä ole tyhjentävä kuvaus maaseudusta, vaan pikemminkin aikaisempaa tutkimusta perustellusti täydentävä näkökulma.

Maaseutu on perinteisesti ollut helppo unohtaa taloudellista kasvua, luovuutta ja kulttuurista pääomaa koskevista keskusteluista. Tämä on joutanut maaseudun ja kaupungin välisen hierarkia-asetelman korostamiseen niiden välisen ilmeisen keskinäisriippuvuuden sijaan. Olisikin tärkeää, että tutkimuksessa ja kehittämisessä maaseutu nähtäisiin laaja-alaisesti osana suomalaista yhteiskuntaa. Vastakkainasettelun sijaan suomalainen maaseutu tulisi asemoida suhteessa muihin paikkoihin ja alueisiin, kuten kaupunkiin ja laajemmin myös muuhun maailmaan. Maaseudun merkitystä yhteiskunnassa ei tule lähestyä

myöskään ainoastaan tuotannollisista tai esimerkiksi luontoa ja henkistä hyvinvointia painottavista näkökulmista käsin. Suomalaisen maaseudun tulevaisuudelle ja elinvoimaisuudelle on tärkeää, että sen lukuisat eri toimijat sisällytetään niin käytäntöjen kuin mielikuvienkin tasolla osaksi yhteiskuntaa kehittäviä taloudellisia, poliittisia ja tuotannollisia keskusteluja.

Honkaniemi, Tuomas. 2023. Maaseutu ja kaupungissa: Paikkaseksikkyyksi-ilmion relationaalinen tulkinta. Acta Wasaensia 508. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-084-9>

KATRI LASSILA

TaT, valokuvataiteilija

Maisema ajan ulkopuolella

Lectio praecursoria Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulussa 28.4.2023

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.141117>

M Maisema, elokuva, valokuva, aika. Nämä ovat tutkimukseni keskiössä. Ensimmäinen muistoni on muisto maisemasta. Olen kolmevuotias ja vanhempieni kanssa matkalla Bretagnessa. Juoksen hiekkarannalla. Minulla on punaiset saappaat ja äiti on pystyttänyt maalaustelineensä niin likelle vettä että aallot pyyhkivät välillä sen puisia jalkoja. Muistan meren valtavan avaruuden ja hiekan vaaleanharmaan värin. Muistan tuulen ja kostean ilman kasvoilla ja oman riemuni kun juoksen ja huudan: ”Aaltoapulaiset, aaltoapulaiset!”

Valokuva saapui elämäni vaivihkaa. Ihailin mustavalkoisten valokuva-vedosten sävyjä lapsuudenkodin seinillä. Pohdin, kuinka mustan saa niin syvän mustaksi ja valkean niin ihmeellisen hohtavaksi. Pimiössä pääsin konkreettisesti oppimaan sen. Pimiön ihme vei mukanaan, kuvan ilmaantumisen paperin valkeasta avaruudesta, sävyjen tavoittelu, sommittelun asettuminen kohdalleen, yhtäaikainen kontrolli ja sen puute, yllättymisen jatkuva läsnäolo. Valokuva ja maisema löysivät pimiössä toisensa.

Elokuvaan perehdyin toden teolla vasta professori Peter von Baghin elokuvahistorian kursseilla 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Istuimme Taideteollisen korkeakoulun Marilyn-teatterissa aamusta iltaan katsoen ja kuunnellen elokuvia, joista monet näimme aidoilta

filmikopioilta. Katseluita seuranneiden keskustelujen aikana alkoi itää ajatuksia. Eräs näistä ajatuksista liittyi maisemakuviin. Ne olivat hitaita kuvia, kuin valokuvia, ajattelin. Ne olivat esteettisesti latautuneita, sommittelultaan voimakkaita, taukoja elokuvan hektisessä tapahtumarytmisissä. Havainto resonoi oman havaintoni kanssa todellisuudesta. Vartuin maaseudulla, ja minua ympäröi lapsesta saakka vihtiläinen peltomaisema, jota täplittivät punaiset tuvat ja hevoslaitumet.

Ensimmäiset maisemakuvani olivat kuvia tuosta lapsuudenkodin vieressä levittäytyvästä pellostä. Maaseutumaisema muutti muotoaan tiuhaan, ja kuva oli kovin eri näköinen eri vuoden- ja vuorokaudenaikoina. Ymmärsin kuvatessani maisemaa ja ympäröivää maaseutua yhä selvemmin näkökulman ja todellisuuden vuorovaikutteisuuden. Mitä useammasta kulkemasta maisemaa ja maaseutua tarkastellaan, sitä moniäänisempi hahmotuksesta lopulta tulee. Minun hahmotukseni ympäröivästä maisemasta oli yksi mahdollinen hahmotus, jota leimasi henkilökohtainen suhteeni ympäristööni ja lapsuusmaisemaani.

Elokuvatutkija Martin Lefebvre esitteli vuonna 2006 artikkelissaan *Between setting and landscape in the cinema* teoriansa maisemakuvan ominaisuudesta, joka pysäyttää elokuvan kerronnan. Lefebvren mukaan maisemakuva elokuvassa laukaisee katsojassa speaktaakkelimaisen katsoamisen moodin, joka saa tarkastelemaan kuvaa irrallaan elokuvan narratiivista – siis eräänlaisena taideteoksena tai toisaalta kuin reaaliomaismana luonnossa (Lefebvre 2006, 20, 28–30, 51). Lefebvren lähtökohta oli Laura Mulveyn teoria naisen kuvasta elokuvassa, speaktaakkele, jossa miehisen katseen kohteena naisen kuva sysää katsojan eroottisen kontemplaation hetkeen (Mulvey 2009 [1975], 715). Tunnistin katsovani maisemakuvaa elokuvassa pohdiskellen. Toisaalta en tunnistanut kaikkea Lefebvren ajattelusta omakseni. Aloin tutkia asiaa lisää.

Mikä maisemakuvan pysähtyneisyydessä oli minulle olennaista? Millainen kuva maisemakuva elokuvassa itse asiassa oli?

Tutkimuksen alussa kohtasin kysymyksen siitä, mitä itse asiassa määrittelen kuuluvaksi maisemaan ja edelleen sen kuvaan, sillä jokaisella koki-jalla on oma ymmärryksensä siitä, mitä näihin luetaan. Samoin tuntuu olevan usein maaseudun käsitteen kanssa. Vaikka valtaosa suomalaisista tunnistaa maaseutumaiseman, eivät hahmotukset siitä, mitä siihen itse asiassa kuuluu ja mitä siihen ei kuulu, ole aina täysin yhteneviä. Maaseutu itsessäänkin on tällainen pehmeä kategoria, jonka määrittely on

haasteellista. Se, mikä jonkun mielestä kuuluu maaseutuun, on jonkun toisen mielestä luontoa tai kolmannen mielestä ehkä jo esikaupunkia. Nykyisen kotini vieressä levittäytyvät Tuomarinkartanon pellot Vantaanjoen varressa. Ne muistuttavat ulkoisesti maaseutua, mutta sijaitsevat vartin junamatkan päässä Helsingin päärautatieasemalta.

Tuleeko pellon sijaita Kehä III:n ulkopuolella, jotta se voidaan laskea kuuluvaksi maaseutuun? Ongelmaa lähestyäkseen otin avuksi kognitiivisen psykologian tutkijan, Eleanor Roschin (1978a) pehmeiden kategorioiden käsitteen ja prototyypiteorian. Vaikkakin ihmisillä on tarve jaotella ympäristöään kategorioihin, nämä kategoriat ovat Roschin mukaan luonteeltaan asymmetrisiä (Lakoff 1990, 39). Onkin hedelmällistä määritellä käsiteltävä asia sen selkeiden tyyppien, prototyyppien – ei sen rajojen – perusteella (Rosch 1978b, 1). Rosch (1978b, 11) kuvaa ajatusta esimerkillä kahdesta naapurista, jotka tavallisesti tietävät, kumman alueella seisovat, ilman eksaktia tonttien rajaviivan merkitsemistä.

Tutkimukseni perustui minun maisemaprototyyppiini – henkilökohtaiseen käsitykseen siitä, mikä ja millainen on maisema, ja edelleen sen kuva. Kertomastani varhaisesta lapsuusmuistosta käy lisäksi ilmi energettinen maisemayhteys, joka on seurannut minua aikuisuuteen ja taiteellisella urallani. Maisema vaikuttaa minuun siinä ollessani ja sitä kuvattessani, ja tuo läsnäoleva vaikutus mutta myös menneisyyteni maisemien ja ennen ottamieni maisemakuvien muisto vaikuttaa siihen, kuinka maiseman nyt hahmotan ja kuinka sitä kuvaan. Lapsuudenkotini maisema resonoi minussa edelleen kohdatessani uusia maisemia. Energeettistä maisemayhteyttä leimaa vuorovaikutteisuus maiseman kanssa. Maisemakuva ei ole kuitenkaan sama asia kuin maisema. Joitakin tärkeitä rajoja oli vedettävä, sillä muutoin tutkimus olisi kasvanut hallitsemattomaksi.

Elokuvan maisemakuvassa kohtaavat tila ja aika – syvyyden lupaus, joka kuitenkin törmää taustaansa. Aika, joka jatkuu, mutta samalla pysähtyy – irtautuu erilleen kertomuksesta. Tutkimukseni lähtökohtana ollut maisemakuvan ajallinen erityisyys elokuvassa merkitsi sen tunnistamista, että kuva maisemasta muodostuu toisinaan elokuvassa ajallisesti erityislaatuiseksi maisemakuvaksi. Näin ei aina ole, sillä maiseman kuva voi elokuvissa esiintyä myös narratiivisessa tai tapahtumallisessa roolissa, jolloin sen ajallinen erityisyys ei korostu. Se maisemakuvan ominaisuus, jota tutkin, oli kuvan toisinaan sisältämä pysähtyneisyyden ja elokuvan narratiiviseen aikaan sitoutumattomuuden piirre.

Tätä ajan ulkopuolisuutta kuvaamaan loin termin *apokronia*. Apokronia tulee kreikan sanoista *apo*, joka merkitsee laajasti ottaen jonkin ulkopuolella olemista, ja *kronos*, jolla viitataan termissä aikaan. Maisemakuva elokuvassa, pysähtyneessä ja tapahtumattomassa muodossaan, on *apokroninen* kuva. Apokroniaa voi terminä toki käyttää kuvaamaan ajan ulkopuolisuutta muussakin yhteydessä kuin vain elokuvan maisemakuvasta puhuttaessa. Havainnollistan *apokronisen maisemakuvan* käsitettä esimerkiksi Kanerva Cederströmin elokuvasta *Trans-Siberia – merkintöjä vankileireiltä* vuodelta 1999.

Trans-Siberia-elokuvassa on lukuisia junan ikkunasta kuvattuja kuvia, joissa näkyy elokuvan kuvaushetken eli 1990-luvun loppupuolen Siperian maisema. Samalla elokuvan tekstissä kuullaan kuitenkin Siperian vankileireillä olleiden kertomuksia vuosikymmeniä varhaisemmalta ajalta. Elokuvan maisemakuvat laajenevat silti luontevasti esittämään paitsi kuvaamishetkensä aikaa myös tuota menneisyyden aikaa. Syy tähän moniaikaisuuteen tai ajan ulkopuolisuuteen on maisemakuvien luonteessa. Junan ikkunoista näkyvä maisema ei vuosikymmenten kuluessa ole muuttunut, ja siksi se voisi kuulua ja kuuluukin yhtä aikaa sekä menneisyyden että nykyisyyden, ja sittemmin myös tulevaisuuden, aikaan – tähänkin aikaan, jossa elokuvaa nyt, taas vuosikymmeniä myöhemmin, katson. Apokroninen maisemakuva merkitsee sitä, että ajallisesti ambivalenttina maisemakuva elokuvassa sopii kuvaamaan mitä tahansa mahdollista aikaa, ja myös niitä kaikkia yhdessä.

Lefebvren (2006, 29) mainitsema speaktaakkelimaisen katsomisen tavan aktivoituminen maisemakuvan yhteydessä on eräs tulkinta maisemakuvan pysähtyneen luonteen alkusyystä. Oma tulkintani liittyy kuitenkin ensisijaisesti maisemakuvan ajalliseen fluiditeettiin, aikaan sitoutumattomuuteen ja intransitiivisuuteen, jotka resonoivat oman havaintoni kanssa maiseman erityisestä olemuksesta elokuvassa. Tämä maisemakuvan apokroninen luonne erottaa sen siten myös elokuvan tarinasta ja tuottaa katsojalle pysähtyneen vaikutelman. Maisemakuva asettuu silloin Gilles Deleuzen (2005 [1985], 66–94) hahmotteleman ajan kristallin keskiöön ja samalla sitoo keskenään yhteen aikakuvan (Deleuze 2005 [1985]; Vanhanen 2010, 112), Pier Paolo Pasolinin (1976, 1–11) poetiikan ja runouden elokuvan ja toisaalta intransitiivisuuden eli muutoksettomuuden piirteet.

Mutta miksi, herää kysymys. Mikä ominaisuus maiseman kuvassa saa elokuvassa usein lineaarisena esitetyn ajan olemuksen muuttamaan muotoaan? Miten apokronia saavutetaan, mikä on apokronian resepti?

Psykologi James J. Gibson esitteli affordanssin käsitteen 1970-luvun lopulla biologian yhteydessä (Gibson 1979, 127). Hänen mukaansa ympäristön affordanssit ovat sitä, mitä ympäristö tarjoaa eläimelle, mitä se antaa käyttöön sekä hyvässä että pahassa (emt.). Gibson tähdensi, että affordanssi viittaa eläimen ja sen ympäristön komplementaariseen suhteeseen (emt.). Sama komplementaarinen suhde voidaan mieltää myös ihmisen ja tämän elinympäristön välille. Vuodenkierto vaikuttaa ihmiseen voimakkaasti erityisesti ruraalissa ympäristössä. Elämän rytmi määrittäytyy luonnonolosuhteista ja sadon kasvusta.

Tutkimuksessani sovelsin affordanssin käsitettä valokuvan ja elokuvan yhteyteen. Eri medioilla on käytössään erilaiset affordanssit. Kun kirjoitamme kynällä paperille, meillä on käytössämme paperin ja kynän tarjoamat affordanssit. Valokuvalla ja elokuvalla on käytössään näiden taidemuotojen affordanssit eli se kaikki, mikä on niille ominaista ja mahdollista. Eri mediat voivat kuitenkin myös lainata affordansseja toisiltaan. Valokuvan ja elokuvan yhteydessä keskinäinen lainaaminen on erityisen helppoa niiden kuvallisesta ja teknisestä sukulaisuudesta johtuen.

Teos, joka muodostui minulle erityisen tärkeäksi tutkimuksen kuluessa affordanssien havainnollistajana, oli Chris Markerin *La Jetée* vuodelta 1962. Kyseessä on elokuvatutkimuksessa kulttimaineen saavuttanut puolituntinen lyhytelokuva, joka koostuu kokonaan mustavalkoisista valokuvista, lukuun ottamatta yhtä lyhyttä liikkuvan kuvan jaksoa. *La Jetéetä* pidetään kaikissa sitä käsittelevissä tutkimuksissa poikkeuksetta elokuvana, vaikka se koostuu pääosin still-kuvista. Se on siis todellisuudessa yhteen liitettyjen valokuvien sarja. Päättelin, että syy tutkijoita hämmäntäneeseen elokuvamaisuuteen on ensisijaisesti elokuvan affordansseissa. *La Jetée* käyttää häikäilemättä hyväkseen kaikkia niitä elokuvallisia keinoja, jotka koetaan elokuvalle (mutta ei niinkään valokuvalle) tyypilliseksi: leikkausta, äänisuunnittelua, sommittelua ja jopa liikkeen illuusiota.

Tästä pääsen maisemakuvaan. Päädyin pohtimaan, että mitäpä jos maisemakuvan pysähtyneisyys elokuvassa liittyykin affordansseihin. Se, mitä Lefebvre (2006, 20, 28–30, 51) kuvasi speaktaakkelimaisen katsomismoodin aktivoitumiseksi, onkin sitä, että katsoja katsoo elokuvassa kuvaa

maisemasta kuten hän katsoisi valokuvaa, koska kuvan yhteydessä, kuvaa tehtäessä on käytetty joko tiedostaen tai sitä tiedostamatta juuri valokuvan affordanssia.

Elokuva *Jyrkänne* oli tapa selvittää hypoteesia taiteellisen työn tarjoamin keinoin. *Jyrkänne* on elokuva, jonka inspiraationa toimi valokuvallisen ja elokuvallisen affordanssin käsitteiden osalta *La Jetée* ja toisaalta apokronisen maisemakuvan osalta *Trans-Siberia*. *Jyrkänne* ei ole varsinainen koeasettelu eikä kenties – näin jälkeempään ajatellen – kovin helposti tulkittava havainnollistuskaan. Vaikka *Jyrkänne* oli tutkimuksen väline, pyrin sitä tehdessäni luomaan itsenäisen ja omaehtoisen taideteoksen. *Jyrkänne* on kuvattu Leica M3 -valokuvakameralla mustavalkoiselle filmille pääosin Kiinassa ja Tiibetissä vuonna 2016. *Jyrkänne* kertomuksen synty liittyy vuonna 2015 "pakolaiskriisiksi" kutsuttuun poliittiseen tilanteeseen, jolloin turvapaikkahakemusten määrä Suomessakin moninkertaistui. Tuolloinen Sipilän hallituksen retoriikka dehumanisoi apua tarvitsevat eräänlaiseksi ongelmia tuottavaksi massaksi (Valtioneuvosto 2015).

Jyrkänne tekoprosessin aikana eläydyin roolipeleistä ja larpeista oppimiani eläytymistekniikoita hyödyntäen tilanteeseen, jossa totunnaiset geografis-poliittiset osat ovat kääntyneet maailmassa pääläelleen. Me pohjoisessa Euroopassa olemme kohdanneet kriisin, joka on pakottanut meidät lähtemään pakolaisiksi maahan, jonka kieltä ja kulttuuria emme ymmärrä.

*Jyrkänne*ssä koettelin elokuvan affordansseja valokuvista koostuvan teoksen yhteydessä esimerkiksi narratiivin, äänen ja kuvien sommittelun suhteen. Samalla opin lisää siitä, millaiset valokuvan affordanssit maisemakuvan yhteydessä ovat yleensä käytössä elokuvassa. Kun valokuvan tekee elokuvalliseksi kertomuksen läsnäolo, tarinaa eteenpäin kuljettavat ja toisteiset kuvat, kertomusta tukevat äänisuunnittelulliset valinnat ja kuvien liikkuvaa kameraa imitoiva sommittelemattomuus, apokronisessa ja valokuvan affordanssia hyväkseen käyttävässä maisemakuvassa tapahtuu juuri päinvastoin. Apokroninen maisemakuva on pysähtynyt siksi, että siitä puuttuvat tyyppilliset elokuvalliset piirteet ja käytössä ovat sen sijaan ne piirteet, jotka luetaan yleisesti valokuvaan kuuluviksi. Näitä ovat paitsi tapahtuman ja liikkeen puute myös kuvan sommitteluun ja syväterävyyteen liittyvät valinnat.

Katri Lassila: Tanggulan sola, Tiibet, 2016. Hopeagelatiinivalokuva elokuvasta Jyrkänne.

Maiseman aiheen ytimessä on arvoituksellisuus, jonkinlainen määrittelyä väistävä piirre. Maisemakokemus on yhtä aikaa jaettu ja henkilökohtainen. *Jyrkänne* tekoprosessin aikana osa saavuttamistani maisemakokemuksista oli luonteeltaan kehollisia ja vaikeasti jaettavia ja kuvailtavia. Ne vertautuivat lapsuudenkokemuksiini ja lapsuusmuistoihini maaseudulla: kurkien huutoon pellolla, hevosten hirnahduksiin haassa, lehmien ammuntaan naapurin navetassa ja näiden yhdessä välittämään tunnelmaan, joka osittain on jo kadonnut. Nämä kokemukset olivat kuitenkin tärkeitä heijastuspintoja ja toimivat innoituksena teoreettisille pohdinnolle tutkimuksessani. Maisemakuvassa yhdistyvät ikuisuus ja hetkellisyys, muutokseton läsnäolo ja samalla jatkuva katoavaisuus.

Meitä ympäröivä maisema kaikkine elementteineen sulkee sisälleen kaiken sen, mitä olemme, mitä omistamme ja mihin kuulumme. Se päättyy sisältämään elämämme ja lopulta myös väistämättömän kuolemamme. Maisemakuvassa – niin hetkellinen kuin se elokuvassa onkin – piilee siksi iankaikkisuuden muisti.

Lassila, Katri. 2023. Näkymä ajan ulkopuolella. Maisemakuvan apokronia ja valokuvallinen affordanssi elokuvassa. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu.

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-64-1171-2>

Lähteet

- Cederström, K. (ohjaaja) 1999. *Trans-Siberia – Merkintöjä vankileireiltä* [elokuva].
Kinotar Oy, Suomi.
- Marker, C. (ohjaaja) 1962. *La Jetée* [elokuva]. Argos Films, Ranska.

Kirjallisuus

- Deleuze, G. 2005 [1983]. *Cinema 1: The movement-image*. Continuum, London.
- Gibson, J. J. 1979. The theory of affordances. Teoksessa Gibson, J. J. *The ecological approach to visual perception*. Houghton Mifflin, Boston. 127–137.
- Lakoff, G. 1990. *Women, fire, and dangerous things*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Lefebvre, M. 2006. Between setting and landscape in the cinema. Teoksessa M. Lefebvre (toim.). *Landscape and film*. Routledge, New York. 19–59.
- Mulvey, L. 2009 [1975]. Visual pleasure and narrative cinema. Teoksessa Braudy, L. & M. Cohen (toim.). *Film theory and criticism: Introductory readings*. Oxford UP, New York. 711–722.
- Pasolini, P. P. 1976. The cinema of poetry. Teoksessa B. Nichols (toim.). *Movies and methods 1*. University of California Press, Berkeley. 542–558.
- Rosch, E. 1978a. Principles of categorization. Teoksessa Rosch, E. & B. B. Lloyd (toim.). *Cognition and categorization*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ. 27–48.
- Rosch, E. 1978b. Principles of categorization. University of California, Berkeley. Saatavissa: https://commonweb.unifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/4610/9778_083247.pdf [Viitattu 16.11.2023.]
- Valtioneuvosto 2015. Hallituksen turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1058456/Hallituksen+turvapaikkapoliittinen+toimenpideohjelma+8.12.2015/98990892-c08e-4891-8c23-0d229f1d6099> [Viitattu 2.2.2023.]
- Vanhanen, J. 2010. *Encounters with the virtual: The experience of art in Gilles Deleuze's philosophy*. University of Helsinki, Helsinki.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-95210-6458-6>

AAPO JUMPPANEN
YTT, FM, KTM, yliopistotutkija
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

MARJA ENBUSKA
VTM, väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

ATTE PENTTILÄ
YTT, MMM, tutkija
E2 Tutkimus

TONI RAJALA
VTM, yliopisto-opettaja
Turun yliopisto

Sosiaalisesti oikeudenmukainen maaseutu?

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.138668>

Tämän puheenvuoron tekemiseen kirjoittajat saivat kimmokkeen Salon Lehmirannassa elokuussa 2023 järjestetyn kansallisen maaseutututkijatapaamisen Sosiaalisesti oikeudenmukainen maaseutu -työryhmässä. Puheenvuoron tarkoituksena on jatkaa ja syventää tilaisuudessa aloitettua keskustelua maaseudun sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuuksista.

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus alkaa ryhmien tunnistamisesta

Laajasti ottaen sosiaalisella oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan sitä, että jokaisella yhteiskunnan jäsenellä on elämässään yhdenvertaiset mahdollisuudet. Maaseutututkimuksen kontekstissa tämän voidaan nähdä tarkoittavan esimerkiksi sitä, että niin maalla kuin kaupungissa asuvilla tulisi olla yhtäläiset mahdollisuudet hyvään elämään.

Yhdysvaltalaisen politiikan tutkijan Nancy Fraserin mukaan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteuttaminen edellyttää erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien tunnistamista sekä yhteiskunnallisten resurssien jakautumisen ja osallistumismahdollisuuksien yhtäaikaista huomioon ottamista.

Fraserin mukaan taloudellinen ja kulttuurinen epäoikeudenmukaisuus ovat usein toisiinsa sidottuja ja toisiaan vahvistavia tekijöitä. Erityisesti väheksytyt ja tunnistamatta jäävät ryhmät ovat usein muita taloudellisesti heikommassa asemassa, mikä kaventaa niihin kuuluvien yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia. (Fraser 1998; 2003; 2008; Häikiö 2014, 121–122)

Fraserin näkemyksiä jo 1960-luvulta vahvasti kaupungistuneeseen suomalaiseen yhteiskuntaan soveltaen voidaan pohtia, ovatko erilaisten maaseutujen asukkaat elämäntapoineen, tarpeineen ja ongelmineen muuttumassa yhteiskuntamme sisäisiksi toisiksi, joita ei vallitsevan kaupunkimaisen elämäntavan puitteissa tarvitse ottaa yhtäläisesti huomioon? Esimerkiksi energiaköyhyys voi rajoittaa syrjäisellä maaseudulla elävien nuorten sosiaalista elämää kaupungissa asuvia nuoria enemmän, onhan kaupungissa moni asia helpommin kävellessä tai pyöräillen saavutettavissa. Toisaalta myös maaseutualueille on asettunut ja asettumassa uusia väestöryhmiä, kuten maahanmuuttajia, joiden tarpeiden tunnistaminen ja sosiaalisesti oikeudenmukaisen elämän mahdollistaminen on yhtä lailla akuutti kysymys.

Köyhyyden haasteet maaseudun nuorten arjessa

Suomalaisessa laadullisessa köyhyystutkimuksessa on saatu uutta tietoa maaseudulla asuvien nuorten köyhyyskokemuksista 2020-luvulla. Turun yliopiston sosiaalityön tutkijat keräsivät yhdessä Tietoarkiston kanssa syksyllä 2022 valtakunnallisen *Nuorten arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -kirjoitusaineiston 15–21-vuotiailta nuorilta (Isola ym. 2022). Aineistonkeruu tapahtui Koneen säätiön rahoittamassa monitieteisessä tutkimushankkeessa *Lasten ja nuorten arjen kokemukset köyhyydestä ja huono-osaisuudesta kriisien jälkeisessä Suomessa 1800-luvulta nykypäivään*. Kirjoituskutsussa pyydettiin kertomaan vapaamuotoisesti omista köyhyyskokemuksista ja siitä, miten köyhyys näkyi nuorten arjessa. Kirjoituskutsuun vastasi yhteensä 84 nuorta, joista 29 ilmoitti asuvansa maaseudulla. Nuorten näkökulmaa ei ole juurikaan kuultu aikaisemmin suomalaisessa laadullisessa köyhyystutkimuksessa ennen 2010-lukua (Hakovirta & Rantalaiho 2011), ja maaseutuköyhyys on usein jäänyt kaupunkiköyhyyden varjoon (Gurley 2016). Maaseutunuorten köyhyyskokemusten huomioiminen onkin hyvin ajankohtaista keskusteltaessa sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta.

Vastauksissaan monet nuoret kuvasivat köyhyyttä ensisijaisesti arkisten perustarpeiden, kuten kunnollisten vaatteiden ja ruuan, puutteena. 18-vuotias nainen kuvasi näitä kokemuksia seuraavasti: ”Vaatteet joutuu joka päivä pestä, koska niitä ei ole tarpeeksi, ruoka riittää vain päiväksi – – enkä voi nauttia tuloistani.”

Maaseutunuorten kirjoituksissa nousivat vahvasti esille viime vuosien yhteiskunnalliset ilmiöt, kuten hintainflaatio ja Euroopan energiakriisi, jotka näkyivät nuorten ja heidän perheidensä jokapäiväisessä elämässä. Arjen haasteitaan kuvaileva 16-vuotias tyttö kirjoitti, kuinka omat varat ja etuudet ”eivät riitä maksamaan edes kuukauden ruokia ja pakollisia bensoja, kun siitäkkin osa menee vuokranmaksuun, vesilaskuun ja kallistuneeseen sähköön”.

Perustarpeiden puutteen lisäksi nuoret kokivat stressiä ja voimakkaita negatiivisia tunteita, kuten häpeää ja ahdistusta, perheen rahatilanteesta. Maaseutunuorten kirjoituksissa korostui kaikkein voimakkaimmin liikenneköyhyys, eli vaikeudet liikkua paikasta toiseen vaivattomasti tai kohtuullisin kustannuksin (Lucas ym. 2016; Mattioli ym. 2017). Liikenneköyhyyden syynä oli polttoaineiden kallistuneet hinnat, jotka nostivat liikkumisen kustannuksia. 17-vuotias tyttö kirjoitti, kuinka ”bensoihin menee tosi paljon rahaa varsinkin talvisin ja näillä bensa hinnoilla”. 19-vuotias nainen puolestaan kuvasi töihin kulkemistaan: ”Töihin autolla ajaessa ahdistun bensa hinnasta.”

Kallistuneen liikkumisen vaikutukset ulottuivat elämän eri osa-alueisiin, kuten koulunkäyntiin, harrastamiseen ja jopa sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. 19-vuotias nainen sanoi pohtivansa, ”mistä saa rahaa bensaan että voi käydä koulussa joka ikinen päivä (50 km per suunta). Aina ei ole sitä rahaa ja tämän takia koulunkäyntini on kärsinyt.” 17-vuotias tyttö kuvaili puolestaan kallistuneen liikkumisen ja hintainflaation vaikuttaneen arkeen huomattavasti: ”Harrastukset ovat jääneet pois, koska niiden hinnat ovat nousseet – – . Ystävien kanssa tapailu on vähentynyt, koska heidän luokseen on pitkä matka ja bensa hinnat on korkealla...”

Kirjoitukset antavat siis viitteitä siitä, että maaseudulla asuvien köyhien nuorten yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua yhteiskuntaan ovat liikkumisen kallistumisen ja hintainflaation vuoksi heikentyneet. Myös osattomuuden tunne yhteiskunnasta näyttää kirjoitusten perusteella voimistuneen maaseutunuorten keskuudessa. Jos maaseuduilla asuvien

nuorten tasavertaisia mahdollisuuksia osallisuuteen ei pystytä turvaamaan, seurauksena voi pahimmillaan olla alueellista eriarvoistumista kaupungeissa asuviin nuoriin verrattuna. Samoin ovat vaarana nuorten syrjäytymisen riski ja syrjäytymisestä aiheutuvat kalliit yhteiskunnalliset kustannukset, jos nuorten köyhyyttä ei tunnisteta eikä siihen reagoida ajoissa. Maaseutua koskevassa tutkimuksessa, suunnittelussa ja päätöksenteossa on siis jatkossa huomioitava myös huono-osaisten nuorten tasavertaiset mahdollisuudet olla osallisia ja tulla kuulluksi heitä koskevissa asioissa.

Maahanmuutto on koko paikallisyhteisön asia

Yksi tärkeä näkökulma sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen maaseudulla on maahanmuuttajien tunnistaminen maaseudun paikallisyhteisön jäsenenä, joilla on mahdollisuus osallistua yhteisön elämään sen tasavertaisina jäsenenä. Maaseudusta ja maahanmuutosta puhuttaessa huomio kiinnittyy kuitenkin usein ennen kaikkea työvoiman ja alueellisen elinvoiman kysymyksiin, jolloin painotus on maahanmuuttajien tuottamassa taloudellisessa hyödyssä maaseutualueille.

Tällöin maahanmuuttajille määritellään ulkoapäin tietty tehtävä, joka heidän täytyy täyttää. Yhtäältä puhutaan paljon myös maahanmuuttajien kotoutumisesta ja onnistuneen kotoutumisen edistämisestä. Tällaiset usein toistuvat diskurssit rakentavat asetelman, joka luo raja-aitoja ihmisten välille: on niitä, joita tarvitaan tietyille aloille töihin, ja niitä, jotka tarvitsevat apua kotoutumiseen. Muun paikallisyhteisön merkitys tässä prosessissa jää taka-alalle. Samalla ihmisten välille syntyy jakolinjoja, jotka vaikuttavat sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen paikallisyhteisön sisällä. Vähemmälle huomiolle jää myös se, mistä kaikista tekijöistä maahanmuuttajien henkilökohtainen kuulumisen ja kotona olemisen kokemus maaseutualueilla muodostuu.

Kokemus kuulumisesta on henkilökohtainen. Se edellyttää, että yksilö kokee olevansa hyväksytty, arvostettu ja tarvittu yhteisön jäsen (Mahar ym. 2013). Tätä kokemusta ei voi rakentaa yksipuolisesti, vaan se muodostuu vuorovaikutuksessa muiden ihmisen kanssa erilaisissa sosiaalisissa suhteissa (May 2013). Tähän prosessiin osallistuu koko maaseudun paikallisyhteisö: naapurit, työkaverit, opettajat, koulukaverit – kaikki ne, joita maahanmuuttajat arjessaan kohtaavat.

Toisin sanoen maahanmuuttajien kuulumisen kokemusten edistämistä ei voi sysätä pelkästään tahoille, jotka työskentelevät kotoutumisen parissa, kuten paikallisille maahanmuuttokoordinaattoreille ja erilaisille hanke-työntekijöille. Virallisten tahojen lisäksi tarvitaan ihmisten avointa kohtaamista ja vuorovaikutusta kylien raiteilla ja harrastusporukoissa. Nämä erilaiset sosiaaliset suhteet ja kohtaamiset määrittävät osaltaan sitä, millaiseksi maahanmuuttajien kuulumisen kokemukset paikallisesti muodostuvat tai jäävät muodostumatta. Samalla määrittäytyy sosiaalisen oikeudenmukaisuuden toteutuminen paikallisyhteisöjen sisällä.

Kyse on ihmisten yhdenvertaisesta ja sosiaalisesti oikeudenmukaisesta kohtelusta, jossa maahanmuuttajia ei nähdä kotouttamistoimien yksipuolisena kohteena tai ryhmänä, jota tarvitaan vain paikkaamaan tiettyjen alojen työvoimapula. Tässä jaottelussa maahanmuuttajat näyttävät toistuvasti maaseudun toisena, jotka kyllä ovat fyysisesti paikalla, mutta eivät tasavertaisesti osallisina ja olemassa. Mikäli maahanmuuttajat jäävät maaseudun ulkopuoliseksi, moni epäilemättä suuntaa kaupunkiin. Tällä tavalla paikallisyhteisöt menettävät uudet jäsenensä ja työvoiman, joita maahanmuuttajista maaseutualueille on toivottu.

Ukrainalaisten kausityöntekijöiden ja suomalaisten maatilayrittäjien kokemukset kriisien keskellä

Valtaosa suomalaisilla maatiloilla ja puutarhatalouden parissa työskentelevästä kausityövoimasta tulee Ukrainasta. Jopa 90 % vuosittaisista kausityöluvista ja -todistuksista myönnetään ukrainalaisille. Suurin osa heistä saapuu Suomeen noin kolmeksi kuukaudeksi. Kausityöläiset saapivat pitkään ilman perheenjäseniä, tekivät töitä ja palasivat takaisin rakentamaan elämäänsä Ukrainassa Suomessa ansaituilla tienesteillä. Viime vuosien kriisit, koronapandemia ja Venäjän hyökkäys Ukrainaan, ovat inhimillisten tragedioiden lisäksi sotkeneet tätä kuviota sekä ukrainalaisten työntekijöiden että suomalaisten tilayrittäjien keskuudessa. Suomalaisen maa- ja puutarhatalouden riippuvuus ulkomaisesta työvoimasta on tullut samalla myös laajempaan tietoisuuteen.

Koronapandemian aikaan Suomeen pääseminen muuttui kausityöntekijöille alun mahdollisuuden jälkeen vaikeaksi ja kalliimmaksi. Rajoja suljettiin sekä Suomessa että Ukrainassa, ja keväällä 2020 näytti siltä, että tiloille ei saada kausityöntekijöitä juuri lainkaan. Matkustamisesta joutui maksamaan enemmän ja välittäjien hinnat nousivat. Eräs Suomeen

saapunut kausityöntekijä kuvasi tilannetta näin: ”Tiesin, että se oli vaikeampaa [saapuminen pandemian aikana] ja siksi olen maksanut välittäjälle, että hän järjestää kaikki tarvittavat asiakirjat. Hänen palvelunsa oli erittäin, erittäin kallista!”

Työnantajien edunvalvontatyö oli keskeisessä roolissa pandemian rajoitteiden selättämisessä. Kansalliset viranomaiset saatiin ymmärtämään kausityövoiman keskeinen rooli maataloudessa, mikä mahdollisti poikkeuslupien saamisen, joskaan normaaliolojen työvoimatasolle ei päästy.

Ukrainalaisia kausityöntekijöitä ei ole varsinaisesti pidetty maahanmuuttajina, sillä he ovat aina kauden päätteeksi lähteneet takaisin kotimaahansa. Venäjän hyökkäys Ukrainaan muutti tätä asetelmaa, ja ukrainalaiset ovatkin nyt Suomessa merkittävä maahanmuuttajaryhmä (Alho ym. 2023). Sodan alettua oli selvää, että miehet eivät päässeet pois Ukrainasta – heidät kutsuttiin rintamalle tai odottamaan reserviin. Monet kausityöntekijät kysyivät maatilayrittäjiltä mahdollisuuksia lähettää sukulaisiaan turvaan sodalta. Useat yrittäjät tarjosivat turvapaikkoja kausityöntekijöilleen ja heidän perheilleen. Yksi haastatelluista yrittäjistä kertoi asiasta: ”Me yhteisesti tavallaan kirjoitettiin heille, että jos he kokevat, että he tarvitsee turvaa, niin nää meillä pitkäaikaisesti olleet työntekijät voivat tulla Suomeen ja ottaa lapsensa mukaan ja että me järjestetään heille asuminen ja että työtä on sitten, kun työtä on.” Näin myös tapahtui, ja ukrainalaisia saapui suomalaisille tiloille ennen kuin kansallinen vastaanottojärjestelmä oli järjestetty.

Sodan aikana Suomeen saapuneet kausityöntekijät ja pakolaisena maahan tulleet ukrainalaiset ovat kokeneet saaneensa suomalaisilta vahvaa tukea. Tilanne on ollut erilainen kuin muilla maahanmuuttajaryhmillä aiemmin. Paikallisyhteisöt, järjestöt, tavalliset kansalaiset ja maatilayrittäjät ovat osallistuneet ukrainalaisten tukemiseen ja järjestäneet esimerkiksi asuntoja, kalusteita ja harrastusmahdollisuuksia lapsille. Erittäin tärkeänä on koettu työntöön mahdollisuus, jota edesauttoi tilapäisen suojelun statuksen myöntäminen ukrainalaisille. Sen myötä saa tehdä työtä millä tahansa alalla – toisin kuin kausityöluvalla.

Edellä mainitut seikat ovat osaltaan edesauttaneet ukrainalaisten kotoutumista. Toki kaikki ukrainalaisten kokemukset Suomessa eivät ole olleet positiivisia; negatiivisia kokemuksia on ollut esimerkiksi byrokratiasta, huonosta kohtelusta tiloilla samoin kuin työnvälittäjistäkin. Myös jaksamisen suhteen on ollut haasteita. Ukrainalaiset työntekijät kantavat

sodan traumaattisia kokemuksia ja huolta läheisistään myös Suomessa. Samoin suomalaisten tilayrittäjien jaksaminen on ollut koetuksella tilanteen aiheuttaman epävarmuuden vuoksi.

Sodan päättymien ei ole näköpiirissä, ja Suomeen on saapunut sodan alettua noin 53 000 ukrainalaista. Heistä noin viidesosa oli heinäkuussa 2023 palkansaajia. Iso osa palkansaajista on maa-, metsä- ja kalatalouden palveluksessa. (Tilapäisen suojelun piirissä olevat ukrainalaiset Suomessa 2023) On selvää, että alat, jotka olivat ukrainalaisille tuttuja, ovat vetäneet heitä puoleensa myös kriisien aikana. Koska emme tiedä, milloin sota päättyy, meidän tulee yrittää auttaa ukrainalaisia kotoutumaan mahdollisimman hyvin. Tämä on tärkeää myös siksi, että moni pohtii Suomeen jäämistä erinäisistä syistä. Kaikilla ole enää edes kotia, johon palata.

Viranomaisten tarjoamat vastaanottopalvelut eivät ole aina suurin tie kotoutumiseen, vaan asioita voidaan hoitaa paremminkin. Maatilayrittäjät, kyläyhteisöt ja muut toimijat ovat tehneet huomattavasti yhteistyötä ukrainalaisten kotoutumisessa – siitä olisi syytä ottaa oppia vastaisen varalle. Myös ukrainalaisten tutkintotodistusten hyväksyminen Suomessa edesauttaisi työllistymistä nykyistä monipuolisemmin, ja samalla kotoutuminenkin helpottuisi.

Tutkimuksella kohti sosiaalisesti oikeudenmukaisempaa maaseutua?

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kokemus on keskeinen osa erilaisten ihmisryhmien elämää maaseudulla. Mikäli asuinpaikkaan, osallisuuteen ja vaikuttamismahdollisuuksiin, rahojen riittävyyteen, työoloihin tai kuumumiseen liittyy ongelmia, voidaan pidemmällä aikavälillä ennustaa yksilötason sosiaalisten ongelmien lisäksi myös laajempia yhteiskunnallisia ongelmia. Vähävaraisten nuorten syrjäytyminen on merkittävä inhimillinen ja taloudellinen uhkakuva, eikä maahanmuutto auta kohentamaan maaseudun elinvoimaa, mikäli maahanmuuttajat eivät koe maaseudulle kuuluvansa tai työlupaprosessit ovat kohtuuttoman raskaita.

Kestävästi rakennetussa yhteiskunnassa epäkohtia pyritään tunnistamaan ja niihin puuttumaan ennakoivasti. Yhteiskuntatieteellisen maaseutututkimuksen tehtävänä sosiaalisesti oikeudenmukaisemman maaseudun luomisessa on tunnistaa, tutkia ja tehdä näkyväksi sellaisia maaseudun eri väestöryhmien ongelmia, jotka ovat jääneet vähälle huomiolle.

Niin maaseudun vähävaraisten nuorten kuin maahanmuuttajien asemasta tarvitaan lisää tutkimusta. Tutkimustulokset tarjoavat vankan tiedollisen pohjan ja legitimitetin konkreettisille kehittämistoimille maaseudun sosiaalisten epäkohtien ratkaisemiseksi. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan yhteistyön edistäminen ja ylläpito onkin tärkeää. Tutkijoiden ja kehittäjien välille ei pidä rakentaa tarpeettomia raja-aitoja, vaan tulee pyrkiä yhteistyössä kohti sosiaalisesti oikeudenmukaisempaa maaseutua.

Lähteet

- Isola, A.-M., T. Rajala & J. Kallio 2022. Nuorten arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoitusaineisto (FSD3732). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3732> Aineisto saatavilla vuonna 2025.
- Tilapäisen suojelun piirissä olevat ukrainalaiset Suomessa 2023. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. Datahuone (shinyapps.io). Tiedot päivitetty 30.8.2023. Saatavissa: <https://datahuone.shinyapps.io/dataholvi/#tyomarkkinat/ukrainalaiset> [Viitattu 30.10.2023].

Kirjallisuus

- Alho, R., E. Eronen, M. Paljakka, A. Penttilä, J. Simonen, M. Välimäki & T. Väyrynen 2023. Katsaus: Ukrainalaiset Suomessa 2022. E2 Tutkimus, Sisäministeriö & Sitra. Saatavissa: <https://intermin.fi/documents/1410869/3723668/Ukrainalaiset+Suomessa+katsaus.pdf/495185eb-fe2a-2dfb-9907-544ed25170c8/Ukrainalaiset+Suomessa+katsaus.pdf?t=1674121330577> [Viitattu 13.10.2023.]
- Fraser, N. 1998. From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a “post-socialist” age. Teoksessa Willett, C. (ed.). *Theorizing multiculturalism: A guide to the current debate*. Blackwell Publishers, Oxford. 19–49.
- Fraser, N. 2003. Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition, and participation. Teoksessa Fraser, N. & A. Honneth (eds.). *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. London: Verso.
- Fraser, N. 2008. *Scales of justice: Reimagining political space in a globalizing world*. Polity Press, Cambridge.
- Gurley, L. 2016. Who's afraid of rural poverty? The story behind America's invisible poor. *American Journal of Economics & Sociology* 75:3, 589–604. <https://doi.org/10.1111/ajes.12149>
- Hakovirta, M. & M. Rantalaiho 2011. Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Janus Sosiaalipoliitikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 19:4, 342–357.
- Häikiö, L. 2014. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus sosiaaliturvan uudistamisessa. Teoksessa Häikiö, L. & H. Leino (toim.). *Tulkinnan mahti: Johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*. Tampere University Press. 121–146.

- Lucas, K., B. van Wee & K. Maat 2016. A method to evaluate equitable accessibility: Combining ethical theories and accessibility-based approaches. *Transportation* 43: 473–490. <https://doi.org/10.1007/s11116-015-9585-2>
- Mahar, A. L., V. Cobigo, & H. Stuart 2013. Conceptualizing belonging. *Disability and Rehabilitation* 35:12, 1026–1032. <https://doi.org/10.3109/09638288.2012.717584>
- Mattioli, G., K. Lucas & G. Marsden 2017. Transport poverty and fuel poverty in the UK: From analogy to comparison. *Transport Policy* 59: 93–105. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2017.07.007>
- May, V. 2013. *Connecting self to society: Belonging in a changing world*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Penttilä, A. 2023. Kriisien keskellä: Miten ukrainalaiset kausityöntekijät ja suomalaisten tilojen työnantajat ovat selviytyneet kahdesta perättäisestä kriisistä. E2 Tutkimus. Saatavissa: <https://www.e2.fi/hankkeet-ja-julkaisut/julkaisut/e2-tutkimuksen-uusi-raportti-kertoo-raha-ja-sota-motivoivat-ukrainalaisia-kausityohon-suomeen.html> [Viitattu 31.10.2023].
- Turunen, E. 2023. Maatalousluonnon monimuotoisuus- ja ilmastonmuutoskeskustelun oikeudenmukaisuus – Pirkanmaalaisten viljelijöiden kokemuksia. Johtamisen ja talouden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202304274783>
- Valtonen, S. 2023. Ilmastodiskurssit harvaan asutulla maaseudulla – tapaustutkimus Pirkanmaalta. Johtamisen ja talouden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202304113612>

SARI IIVONEN

MMT, johtaja

Luomuinstituutti, Luonnonvarakeskus

Suomalaisen luomutuotannon ja monitieteisen luomututkimuksen tilasta ja tulevaisuudesta

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.138075>

Luomuinstituutti perustettiin kymmenen vuotta sitten tukemaan suomalaisen luomutuotannon kehittymistä. Jo silloin tunnistettiin luomutuotannon tietointensiivinen luonne, joka edellyttää kehittyäkseen myös tutkimuspanostusta. Luomuinstituutin ensimmäiset kymmenen vuotta ovat olleet luomun voimakkaan kasvun ja kunnianhimoisten kasvutavoitteiden aikaa. Viime vuosikymmenen aikana Suomen luomupeltopinta-ala ja luomumarkkinan arvo lähes tuplaantuivat ja luomutilojen määrä kasvoi yli tuhannella. Euroopan komissio julkaisi Pellolta pöytään -ohjelmassa ja Biodiversiteetti-strategiassaan kunnianhimoiset tavoitteet luomulle: 25 % peltopinta-alasta luomuun, kemiallisten kasvinsuojeluaineiden käyttö on puolitettava ja kemiallisten lannoitteiden käyttöä vähennettävä 20 % vuoteen 2030 mennessä. Tuntui että luomutuotannon kasvussa kaikki on mahdollista ja että alan merkitys oli viimeistään nyt laajasti ymmärretty ja hyväksytty.

Maailmantilanne muuttui kuitenkin nopeasti ja ennakoimattomasti. Koronapandemian aiheuttamat kulutusmuutokset, Ukrainan sota, inflaatiokehitys ja yleinen elinkustannusten nousu näkyivät nopeasti luomumarkkinassa. Luomun markkinaosuus kotimaan elintarvikemyynnistä tipahti 2,2 %:iin vuonna 2022. Kotimaan luomumarkkinan arvo oli korkeimmillaan 409 miljoonaa euroa vuonna 2020, ja viime vuonna palattiin vuoden 2019 lukuihin (ProLuomu 2023). Tämä muutos tapahtui siitä

huolimatta, että luomulla pitäisi olla kaikki mahdollisuudet edistää omavaraisempaa ruokajärjestelmää, joka tuottaa myös ympäristöhyötyjä ja parantaa pitkällä tähtäimellä sopeutumista muuttuviin ja entistä haastavampiin viljelyoloihin.

Vuosien kasvun jälkeen koettiin markkinan notkahdus, ja samalla myös tuotannon kannattavuus heikentyi. Kuluneena vuonna luomutuottajien määrä laski, samoin tuotantopinta-ala. Media on tämän kesän aikana nostanut esille luomutuottajien ahdingon. Samaan aikaan markkinan notkahduksen kanssa alettiin soveltaa uutta, osittain aiempaa vaativampaa luomuasetausta, nähtiin laskua luomutuissa uuden CAP-ohjelman myötä, ja luomuvalvontamaksuissa tapahtui nousua. Luomualalla ollaan uudessa tilanteessa.

Tarkastelen luomutuotannon tulevaisuutta ja luomutuotuksen tilaa Suomessa tutkijan silmin ja esitän ajatuksia, jotka ovat jalostuneet mielessäni kuluneina vuosina, joihin olen saanut toimia suomalaisen luomutuotuksen aitiopaikalla Luomuinstituutissa.

Millainen on luomutuotannon tulevaisuus?

Luomutuotantoa on pidetty kestävyysmuutoksen veturina, joka on näyttänyt mallia muille ympäristöystävällisestä ja eettisemmästä tavasta tuottaa ruokaa (Eyhorn ym. 2021). Meillä on laaja konsensus siitä, että kestävyysmuutos on välttämätöntä, jotta ruoantuotantomme selviäisi muuttuvissa ilmasto-olosuhteissa. Luomutuotanto onkin pilotoinut ansiokkaasti kestävämpiä ruoantuotantomenetelmiä, jotka ylläpitävät maan kasvukuntoa ja maatalousluonnon monimuotoisuutta (Iivonen ym. 2023).

Kestävyysmuutos on välttämätöntä, mutta tarvitaanko siihen sertifioitua luomutuotantoa? Ja jos tarvitaan, millaista luomua? Tämä on mielestäni aiheellisen kysymys, sillä luomutuotannon pilotoimia menetelmiä on ryhdytty hyödyntämään jo laajemmin maataloudessa. Uudistava viljely on noussut vahvasti keskusteluun, ja se tarjoaa kaikille viljelijöille keinoja kehittää omaa tuotantoaan kestävämpään suuntaan edellyttämättä kuitenkaan samanlaista tiukkojen tuotantosääntöjen noudattamista ja valvontaa kuin luomutuotanto. Kuluttajien näkökulmasta sertifioidun luomutuotannon vahvuus on se, että kuluttajat voivat olla vakuuttuneita tuotteiden tuotannon olevan tuotantosääntöjen mukaista. Valvottuun ja

sertifioituun tuotantoon liittyvä brändi ja tukipolitiikka on myös kannustanut tuottajia luomutuotantoon, vaikka nimenomaan valvontaan liittyvä byrokratia usein rasittaa luomutuottajia ja arveluttaa luomuun siirtymisessä.

Luomutuotannon tulevaisuuteen vaikuttavat mielestäni seuraavat kaksi tärkeää kysymystä: Miten kuluttajat suhtautuvat luomuun? Miten luomutuotanto pystyy vastaamaan muuttuvan maailman kestävyyshaasteisiin?

Sertifioinneilla ja kestävyysmerkinnöillä halutaan vakuuttaa kuluttajia tuotteiden vastuullisuudesta. Tuoreen luomubarometrin mukaan luomun imago suomalaisten kuluttajien keskuudessa on parantunut ja suomalaiset liittävät luomun vastuullisuuteen (Kantar Agri Oy 2023). Luomu on yksi tunnetuimpia ruoan kestävyyssertifikaatteja maailmalla, ja uskon, että kestävyysmerkintöjä tarvitaan jatkossakin. Luomun kannalta kiinnostavaa on se, riittävätkö kuluttajille kestävyysmerkinnät, jotka viittaavat joihinkin ominaisuuksiin – esimerkiksi tuotteen ilmastoystävällisyyteen, biodiversiteetin vaalimiseen tai eläinten hyvinvointiin. Vai tarvitaanko luomun kaltaista holistista ja osin vaikeastikin kuluttajille viestittävää pakettia?

Luomusta viestimiseen liittyy myös kysymys: mitä luomu lupaa kuluttajille? Jos halutaan olla edelläkävijöitä, pitäisi pystyä uudistumaan ajassa ja tarjoamaan ratkaisuja kunkin hetken ongelmiin. Luomutuotannon kehittämiseen liittyy haasteita, jotka juontuvat luomujärjestöjen määrittämisestä luomun periaatteista ja arvopohjasta ja toisaalta myös vaativan luomukuluttajakunnan palvelemisesta. Euroopan maiden yhteiseen luomusertifikaattiin liittyy myös monen maan erilaisten intressien yhteensovittamista, jolloin ei voida välttää kompromisseja. Vahvat periaatteet ja arvopohja ovat toisaalta luomutuotantotavan vahvuuksia, mutta toisaalta ne vaikeuttavat tuotantosääntöjen kriittistä tarkastelua ja kehittämistä tutkimustiedon pohjalta. Vaativien kuluttajien luottamuksen vaaliminen on johtanut luomutuotantosääntöjen kiristymiseen, mikä on haastanut tuottajien jaksamista ja kiinnostusta jatkaa luomutuotannossa. Uhkana on, että sertifioidusta luomusta voi tulla marginaalisempaa samalla kun luomussa käytetyt tuotantomenetelmät valtavirtaistuvat ruoantuotannossa.

Luomualan pitäisi mielestäni pystyä avoimesti tarkastelemaan omia tavoitteitaan. Onko tavoitteena kestävyysmuutoksen kirittäjänä pilotoida

parhaita käytäntöjä sekä luoda yhä tiukempia kriteerejä tuotannolle ja samalla hyväksyä tuotantotavan marginaalisuus? Vai voisiko tuotantosääntöjä tarkastella tuotannon kestävyuden näkökulmasta sekä arvioida vaatimusten ja niistä seuraavien hyötyjen suhdetta tavoitteena luoda tuotantotapa, joka olisi valvottavissa ja tuottajille motivoiva sekä palvelisi laajenevaa kuluttajakuntaa?

Luomutuotannon tulevaisuuteen vaikuttaa myös sen asema yhteiskunnassa

Euroopan unionin luomusertifiointijärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1991. Luomuviljelyn juuret ovat kuitenkin paljon kauempana viime vuosisadan alkupuolella. Albert Howard oli 1900-luvun alkupuolella vaikuttanut brittiläinen kasvitieteilijä, jota voi kutsua luomututkimuksen ja luomuviljelyn pioneeriksi (Barton 2018).

Howardin elämäntyö liittyi kompostointimenetelmään. Hän kehitti yhteistyössä intialaisten pienviljelijöiden kanssa Indore-kompostointimenetelmän. Howard huomasi jo yli sata vuotta sitten, että maan kasvukuntoon on syytä panostaa, sillä voimakas typpilannoitus salpietarilla johti humuksen vähenemiseen ja satotason vähittäiseen hiipumiseen. Maan kasvukunnon hän havaitsi vaikuttavan kasvien kasvuun ja stressinsietokykyyn ja olevan kasvinsuojelun ennaltaehkäisevä keino. Hyvinvoiva maa oli vastustuskykyinen taudinaiheuttajille. Howardin opit eivät saaneet laajaa kannatusta, sillä vielä nykypäivänäkin yritämme korjata luomuviljelyn menetelmillä kemiallisiin panoksiin perustuvan voimaperäisen viljelyn aiheuttamaa humuksen vähenemistä ja maan heikkoa kasvukuntoa.

Luomutuotanto on Suomessakin tarjonnut vaihtoehdon valtavirtaa edustavalle tekniskemialliselle viljelylle, mutta se on kasvustaan huolimatta vielä marginaalista, erityisesti elintarvikemarkkinassa. Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa on ansiokkaasti tarkasteltu luomutuotannon asemaa, luomukuluttamista ja luomutuottajiin kohdistuvia ajatuksia suomalaisessa yhteiskunnassa. Tomi Lehtimäki (2021) käsitteli väitöskirjassaan luomusta käytyä keskustelua suomalaisessa mediassa vuosina 1980–2015. Keskusteluun on sisällynyt luomutuotteiden ja tavanomaisten tuotteiden ominaisuuksien vertailua ja tavanomaisen tuotannon puolustamistakin siten, että luomua arvioitaessa ei yleensä ole huomioitu tavanomaisen tuotannon ongelmia.

Suomalaiset luomutuotannon pioneerit joutuivat perustelemaan olemassaoloaan ja irtautumaan siitä negatiivisesta leimasta, joka luomuun liitettiin (Lähdesmäki ym. 2019; Siltaoja ym. 2020). Luomutuotannon parempi kannattavuuskehitys viime vuosikymmenellä toi keskusteluun taloudellista näkökulmaa ja luomumarkkinan voimakas kasvu kaupallista kiinnostusta, joka osaltaan muutti luomutuotantoon liittyvää keskustelua. Luomuun siirtymistä pystyi perustelemaan taloudellisella kannattavuudella ja samalla ravistelemaan luomutuotantoon liitettyä idealistista leimaa harteiltaan. Ei tarvinnut enää leimautua idealistiksi, sillä ratkaisujaan pystyi perustelemaan taloudellisella realismilla. Siirtyminen tavanomaisesta viljelystä paremmin kannattavaan luomuviljelyyn on voinut tarkoittaa myös viljelijäidentiteetin uudelleenpohdintaa. Merja Lähdesmäki ja Kari Mikko Vesala (2022) ovatkin tuoreessa julkaisussaan tarkastelleet, kuinka suomalaiset viljelijät ovat luomuviljelyyn siirryttyään joutuneet rakentamaan hyvän viljelijän identiteettiä niin, että siirtymistä tavanomaisesta viljelystä luomuviljelyyn ei koettu liian vaikeaksi viljelijäidentiteetin näkökulmasta.

Suomessa otsikoihin ja erilaisiin maatalous- ja ruoka-alan strategioihin on viime vuosina noussut uudistava maatalous, vaikka uudistavalle viljelylle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää. Mielenkiintoiseksi tilanteen tekee se, että uudistavan viljelyn menetelmät ovat pitkälti samoja kuin luomutuotannon, mutta keskusteluissa luomutuotanto mainitaan hyvin harvoin. Tämä voi johtua siitä, että uudistavan viljelyn katsotaan soveltuvan kaikille viljelijöille ja halutaan välttää leimautumista tiukasti säädeltyyn ja sertifioituun tuotantoon, joka myös rajoittaa liikaa viljelijöiden valinnanvapautta viljelypäätöksissä. Toisaalta tämä voi kertoa myös siitä, että luomuun liittyy vieläkin sellaista negatiivista leimaa, jota uudistavan viljelyn edistäjät haluavat välttää. Onko luomulla yhä yhteiskunnassamme leima, joka vaikuttaa tuotantotavan asemaan ja siitä puhumiseen? Luomun asema suomalaisessa yhteiskunnassa saattaa kertoa myös laajemmin suhtautumisestamme valtavirrasta poikkeavaan ajattelutapaan ja vaikeuttaa monimuotoisuuden nojaavan muutosjoustavan suomalaisen ruokajärjestelmän rakentamista.

Monitieteiselle luomututkimukselle on tilausta

Elinkeinoja palvelevan tutkimuksen yhtenä tehtävänä on tuottaa tietoa ratkaisujen kehittämisen tueksi. Luomutuotantoa palvelevan tutki-

muksen määrä on viime vuosikymmenen aikana kasvanut Suomessakin. Meillä luomutuotantoon liittyvä tutkimus on ollut vahvasti alkutuotannon kehittämistä palvelevaa tutkimusta, johon on viime vuosina yhä vahvemmin liittynyt myös ympäristövaikutuksien tutkimusta. Toisaalta meillä on ollut vastapainona myös korkeatasoista edellä jo mainitsemaani yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Elintarvike- ja kuluttajatutkimusta meillä on sen sijaan tehty hyvin vähän, vaikka tavoitteena on tuottaa luomutuotteita kuluttajien tarpeisiin.

Chopin ym. (2023) tarkastelivat luomualaan liittyvää kansainvälistä tutkimusjulkaisutoimintaa vuosilta 1945–2021 tavoitteenaan ymmärtää tutkimuksen painopisteitä ja niiden suhdetta luomualan tuotannolle asetettiin tavoitteisiin. Luomualan kansainvälinen järjestö IFOAM määrittelee luomutuotannon periaatteiksi ekologian, huolenpidon, terveyden ja oikeudenmukaisuuden (*ecology, health, care, justice*). Näihin periaatteisiin on viitattu luomutuotantosääntöjä ohjaavassa Euroopan yhteisessä luomuasetuksessa, ja niiden pitäisi myös ohjata luomualan yritysten toimintaa sekä alan kehittämistä. Entä onko tutkimusta suunnattu näiden periaatteiden edistämiseen?

Luomuun liittyvien vertaisarvioitujen tutkimusjulkaisujen määrä alkoi kasvaa voimakkaasti 1990-luvun loppupuolella (Chopin ym. 2023). Vuosina 1945–2021 julkaistiin tutkijoiden kriteerit täyttäviä artikkeleja noin 10 000, joista vajaan 10 % vuonna 2021. Viime vuosina julkaisutoiminta on voimakkaasti kiihtynyt. Tarkempi julkaisujen tutkimusteemojen tarkastelu osoittaa, että viime vuosina on tutkittu erityisen paljon kuluttajien asenteita luomuruokaa kohtaan ja luomuruoan laatuun liittyviä teemoja, mikä kertoo myös luomutuotannon kaupallistumisesta.

Luomutuotantoon liittyvä monitieteinen tutkimus, joka pyrki kehittämään samanaikaisesti viljelyjärjestelmän kestävyyttä ja sosioekonomista vaikuttavuutta, on sitä vastoin ollut hyvin vähäistä. Myös tutkimusta, joka edistäisi tuotannon oikeudenmukaisuusperiaatteen toteutumista, on tehty erittäin vähän. Oikeudenmukaisuusperiaatteen mukaan luomumaatalouden pitäisi rakentua vuorovaikutussuhteille, jotka turvaavat oikeudenmukaisuuden suhteessa yhteiseen ympäristöön ja elinmahdollisuuksiin kaikilla tasoilla. Oikeudenmukaisuuden ja reilun periaate koskee luomuruokaketjun kaikkia toimijoita – tuottajia, työntekijöitä ja jalostajia, kauppiaita ja kuluttajia. Aihepiiri on hyvin ajankohtainen myös suomalaisen kannattavuuskriisissä olevan alkutuotannon ja laajemmin maaseudun elinvoiman näkökulmasta.

Suomessa luomutuotannon kehittämistä tutkimusperustaisesti tarvitaan jatkossakin. Tarvitaan monitieteistä tutkimusta, joka tarjoaa tilatason ratkaisuja ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävämmän luomutuotannon kehittämiseen eri alueilla. Monitieteinen tutkimus tarjoaa keinoja monimutkaisten ja monella eri tasolla olevien haasteiden ymmärtämiseen ja ratkaisujen tuottamiseen. Ruokajärjestelmän kestävyysmuutos on meille valtava haaste.

Muutos syntyy ihmisten toiminnan kautta. Siksi ratkaisut vaativat monitieteistä näkökulmaa, joka yhdistää ymmärryksen ruoantuotannosta ja sen ympäristövaikutuksista ihmisten käyttäytymistutkimukseen ja kulutustamme kestävämpään suuntaan ohjaaviin keinoihin. Muutoksessa on tärkeää ymmärtää myös paikallista toimintaympäristöä. Vaikka maailmalla on tehty paljon kuluttajatutkimusta, Suomessa tarvitaan jatkossakin luomukuluttajuuteen liittyvää tutkimusta, joka palvelee kotimaan markkinoilla toimivia ja vientiin tähtäviä yrityksiä.

Tutkimuksen ohella on hyvin tärkeää ylläpitää keskustelua luomusta ja sen yhteiskunnallisesta asemasta osana kestävää ja oikeudenmukaisempaa suomalaista ruokajärjestelmää ja elinvoimaista maaseutua.

Kirjallisuus

- Barton, G. A. 2018. *The global history of organic farming*. Oxford University Press, New York.
- Chopin, P., A. Menegat, G. Bergkvist, S. Dahlke, O. Jäck, I. Karlsson, M. Lana, T. Ortman, R. Reumaux, I. Öborn & C. A. Watson 2023. The reflection of principles and values in worldwide organic agricultural research viewed through a crop diversification lens: A bibliometric review. *Agronomy for Sustainable Development* 43, e23. <https://doi.org/10.1007/s13593-023-00875-y>
- Eyhorn, F., A. Muller, J. P. Reganold, E. Frison, H. R. Herren, L. Luttikholt, A. Mueller, J. Sanders, N. E.-H. Scialabba, V. Seufert & P. Smith 2019. Sustainability in global agriculture driven by organic farming. *Nature Sustainability* 2, 253–255. <https://doi.org/10.1038/s41893-019-0266-6>
- Iivonen, S., J. Ekroos, M. Hagner, T. Hyvönen, A. Järvinen, A. Palojärvi & M. Toivonen 2023. Luomutuotannon vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen pohjoisessa maatalousympäristössä: Synteesiraportti. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 5/2023. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-598-9>
- Kantar Agri Oy 2023. *Luomun kuluttajabarometri* 2023.
- Lehtimäki, T. 2021. *Organizing natures: Justification and critique in the development of organic agriculture in Finland*. Doctoral Dissertation. Publications of the Faculty of Social Sciences 198. University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7028-6>

- Lähdesmäki, M., M. Siltaoja, H. Luomala, P. Puska & S. Kurki 2019. Empowered by stigma? Pioneer organic farmers' stigma management strategies. *Journal of Rural Studies*, 65, 152–160. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.10.008>
- Lähdesmäki, M. & K. M. Vesala 2022. How can organic farmers be good farmers? A study of categorisation in organic farmers' talk. *Sociologia Ruralis* 62:3, 413–436. <https://doi.org/10.1111/soru.12382>
- ProLuomu (2023). Luomu Suomessa 2022. Saatavissa: <https://proluomu.fi/wp-content/uploads/2018/03/luomu-suomessa-2022.pdf> [Viitattu 28.9.2023.].
- Siltaoja, M., M. Lähdesmäki, N. Granqvist, S. Kurki, P. Puska & H. Luomala. 2020. The dynamics of (de)stigmatization: Boundary construction in the nascent category of organic farming. *Organization Studies* 41:7, 993–1018. <https://doi.org/10.1177/0170840620905167>

SULEVI RIUKULEHTO

Ylimääräinen professori (NWU),

Tutkimusjohtaja, aluehistoria ja kulttuuriperintö

Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

Paikkaseksikkyyttä maaseudulla

Tuomas Honkaniemi: *Maaseutuja kaupungissa – Paikkaseksikkyys-ilmion relationaalinen tulkinta.* 2023. Acta Wasaensia 508. Vaasan yliopisto. 186 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.138102>

Maaseutuja kaupungissa on väitöskirja, ja väitöskirjalta se myös näyttää. Kokoomateos koostuu neljästä, alun perin aikakauskirjoissa julkaistusta tutkimusartikkelista ja 98-sivuisesta yhteenvetoluvusta. Honkaniemi tarkastelee kahta maaseudun kehittämisen ajankohtaista temaa: valokuituverkkojen rakentamista ja yritysten kykyä hyödyntää markkinoinnissaan sijaintiaan maaseudulla. Painopiste on jälkimmäisessä: valokuituaihetta käsittelee yksi artikkeli ja sijaintipaikkaa yrityksen voimavarana kolme artikkelia, joissa osin toistuu sama tematiikka. Kolmea artikkelia yhdistää kirjoittajan esittelemä paikkaseksikkyuden käsite. Se onkin tutkimuksen tärkein uutuus ja ymmärrettävästi nostettu myös kirjan alaotsikkoon. Yhteenvetoluvussa käytetty kuvitus on kokonaisuuden hahmottamisen kannalta miellyttävä ja tarpeellinen ratkaisu.

Neolokalismaa maaseutututkimukseen

Väitöskirjaksi *Maaseutuja kaupungissa* on jopa harvinaisen yhtenäinen kokoomateos, sillä kirjan artikkelit liittyvät monin tavoin toisiinsa. Tutkimuksen käsitteellinen koti löytyy kulttuurisen maantieteen piirissä

kehittyneestä paikkaperustaisesta neolokalismista, jonka suomalaisina esimerkkeinä valokuiturakentaminen ja yritysten paikkaseksikäs markkinointi esitetään.

Honkaniemi on aluetieteilijä, jonka tutkimus profiloituu maaseutututkimukseksi. Rajapintoja on moneen suuntaan. Hakematta mieleen tulevat markkinointi, kuluttajakäyttäytyminen ja humanistinen maantiede. Honkaniemen tutkimuksen erityispiirteinä onkin maaseutututkimukselle ominainen tieteidenvälisyys.

Maaseutuja kaupungissa esittelee selvästi paremmin aluetieteen ja kulttuurisen maantieteen klassiset ajatukset kuin monitieteisen maaseutututkimuksen tämänhetkisen kentän. *Maaseutututkimuksen* toimitusta ja lukijoita toki hivelee, että *Maaseudun uusi aika* -lehti on ollut se foorumi, jonka kautta uusinta suomalaista tutkimusta on seurattu. Kattavampi kuva suomalaisen maaseutututkimuksen kokonaisuudesta olisi kuitenkin saatu maaseutututkimusta tekevien yliopistojen julkaisusarjoista.

Paikkaseksikkyys on uusi ja tuttu

Honkaniemi yhdistelee reaali maailman havaintoja yllättävälläkin tavalla niputtaessaan tutkimusartikkeleiden teemat neolokalismien ilmentymiksi. Varsinkin paikkaseksikkyuden ilmiön hän hahmottaa omaperäisesti kolmen tuntomerkin varaan. Ne ovat rohkea visuaalinen lähestyminen, maaseudun ja kaupungin sekoittuminen sekä sukupolvikohtaisuus, jonka Honkaniemi liittyy nimenomaan milleniaaleihin eli Y-sukupolveen.

Uudiskäsitteestä huolimatta kirjan aihepiiri ei ole aiemmalle suomalaiselle maaseutututkimukselle vieras. Mahdollista lukijakuntaa pitäisi Honkaniemelle siis löytyä. Sekä valokuiturakentaminen että yritystoiminta ovat olleet pitkäaikaisen kiinnostuksen kohteita jo vuosikymmeniä. Paikkaperustaisuudesta on tullut jopa muotitermi. Viimeisen viidentoista vuoden aikana Honkaniemen asetelmaa leikkaavia aiheita ovat olleet ainakin yrityksen ja paikallisyhteisön vuorovaikutus, alueellisen identiteetin ja imagon tutkimus, monipaikkaisuuden ja verkostoitumisen tutkimus sekä paikkaan ja kotiseutuun liittyvä kokemuksellisuuden tutkimus. Kaikkia näitä aiheita on työstetty myös omassa tutkimusryhmässäni.

Suomalaisten maaseutututkijoiden harrastuneisuus ei kuitenkaan näy Honkaniemen kirjassa. Hän kuvaa paikan tulkintaa pääosin humanis-

tisen maantieteen klassikkojen ja hyvin lyhyesti antiikin sekä fenomenologisen tutkimusperinteen klassikkojen varassa.

Historioitsijana jään kaipaamaan erityisesti ajallisuuden tarkastelua. Suuntaan tämän viestini – en niinkään yksittäiselle tutkijalle vaan – koko maantieteestä ponnistavalle maaseutututkimukselle. Luvun 4.2 keskeisenä sisältönä on esittää vaihtoehto tulkinnoille, joissa paikat ymmärtään pysyvyyden näkökulmasta. Juuri siinä olisi ollut luonteva kohta syventää käsitteellinen tarkastelu myös tilan ajallisuuteen: tarkastella paikkojen ajallista ymmärtämistä tapahtumien kautta ja niiden tulkintaa muistoina ja kertomuksina – kokemuksellisuutta. Samassa luvussa mainitaan myös tarinoiden eli narratiivien merkitys neolokalismille. Siinäpä toinen syy, miksi ajallisuus olisi ansainnut enemmän huomiota: narratiivihan on historiatieteiden peruskäsite.

Paikkaseksikyyden ajalliset rajat

Honkaniemi osoittaa kirjassaan mainiota sosiologista mielikuvitusta. Pidän siitä, että hänen päättelynsä on osin heuristista: tutkimuksessa on oltava tilaa myös käsitteellisille koepalloille. Paikkaseksikkyydellä on todennäköisesti myös viestinnällistä voimaa, joka tosin voi osoittautua kaksiteräiseksi: käsite voi olla turhankin seksikäs.

Ymmärrän, että Honkaniemi ei tavoittele uudiskäsitteelleen laajempaa yleistettävyyttä, mutta otan silti pallosta kiinni heittääkseni sitä edelleen ajallisuuden suuntaan. Minusta paikkaseksikkyuden instrumentaalinen soveltaminen esimerkiksi historia-aineistoihin tai muille maantieteellisille alueille ei olisi mahdotonta. Honkaniemi väläyttää itekin jotain tämänsuuntaista viitatessaan Espanjan ydinmaaseudun kasvavaan suosioon sikäläisen nuorison juhlimiskulttuurissa. Maaseudulle mennään juhlimaan; se koetaan siis puoleensa vetäväksi.

Jos paikkaseksikkyuden kaltainen ilmiö löytyy Espanjasta, voisiko sen tunnistaa ja avata muualtakin, vaikkapa 1800-luvun lopun snellmanilaisesta, 1930-luvun kansallissosialistisesta tai 1960-luvun vasemmistolaisesta nuorisosta? Kaikilla näillä sukupolvilla oli oma, edellisistä polvista olennaisesti poikkeava kokemuspöytä ja myös oma visuaalisesteettinen korostuksensa. Onko mahdollista, että se mikä näyttää erityiseltä Honkaniemen aineistossa, ei olekaan niin ainutlaatuista? Ehkä se on jopa pysyvää. Kenties kukin sukupolvi ottaa maailman ja myös maaseudun

haltuunsa omalla visuaalisella – miksei myös auditiivisella ja kirjallisella – tavallaan, jota joku voisi kutsua seksikkääksikin.

Honkaniemi käsittelee paljon brändäämistä. Paikkaseksikkyydellä näyttää olevan ilmeinen yhteys paikkamarkkinointiin. Neljäs artikkeli on kirjoitettukin yhdessä liiketaloustieteilijöiden kanssa. Sekin saa minut miettimään käsitteen ajallisia rajoja: Olen nähnyt jo 1970-luvulla ja 1980-luvulla visualisointia ja sävelkieltä, joka vertautuu paikkaseksikkyyteen. Toisinaan on leikitelty nimenomaan maaseudun seksikkyydellä kaupunkimaisessa ympäristössä tai kaupunkilaisten näkemänä: mieleen tulevat Zetor-ravintolat ja kuuluisa Valion mainos (v. 1990), jossa tien sulkeva lehmä saa kvartetin laulamaan Oodin Helunalle. Olen myös nähnyt, miten uskontoja on markkinoitu uusille sukupolville. Siinäkin on usein turvauduttu maaseudun kuvastoon. Jos relationaalinen tulkinta otetaan vakavasti, monet markkinoinnin ja brändäyksen vanhatkin muodot alkavat näyttää oman aikansa paikkaseksikkyydeltä.

JUHA HELENIUS

MMT, agroekologian professori

Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti

FOOD-tutkimusohjelman ohjelmajohtaja

Maaseudun tulevaisuus on oikeuden- mukaisessa kestävyysmurroksessa. Tuuli Orasmaan kirja rakentaa syylistämisen- keskustelun ylittävää siltaa maatalouden ympäristökysymysten kohtaamiseen

Tuuli Orasmaa: *Maaseudun tulevaisuus*.

Vastapaino. 2023. Tampere. 221 s.

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.138535>

Kirjan takakansi kertoo, että Tuuli Orasmaa on maatalouden ympäristöpolitiikan asiantuntija, maaseutu- ja maataloustaustainen kaupunkilainen ympäristönsuojelija. Johdannosta selviää, että Orasmaan lähtökohtana on ollut tarve tulla ympäristöpolitiikan etäisiä neuvotteluhuoneita lähemmäs maatalouden harjoittajia, päästä keskustelemaan ja kuuntelemaan, millaisena erityisesti ilmastonmuutoskysymys heille näyttäytyy.

Orasmaan kirjan otsikko lupaa maaseutunäkökulmaa; todellisuudessa kirja rajautuu maatalouteen. Toki Orasmaa toteaa, että maatalous on maaseutujen elinvoiman yksi edellytys. Eräs hänen kirjansa lähtökohdista on ollut neuvottomuus ja ihmettely vuosia jatkuneesta niin

sanotusta syyllistämiskeskustelusta. Orasmaa on halunnut kuulla, miten maanviljelijät itse ajattelevat ja sanoittavat erityisesti ilmastonmuutokseen liittyvät, maataloutta koskevat muutospaineet. Hän on kirjaansa varten haastatellut ”yli 40 maatalousyrittäjää eri puolilta Suomea vuosien 2021–2022 aikana” (s. 14).

Keskustelut maatalousyrittäjien kanssa ovat kirjan runkona. Näitä keskusteluja Orasmaa on asiantuntevasti sekä taustoittanut että tulkinut muun muassa haastatteleamalla 33 asiantuntijaa. Suurin osa asiantuntijoista on kirjan käsittelemien teemojen tutkijoita, mutta mukana on myös yhdistysten ja liittojen edustajia. Asiasisältö on, sikäli kuin aihepiirin tutkijakuntaan itse kuuluvana osaan arvioida, virheetön. Orasmaa tulkitsee ja vetää johtopäätöksiä hyvin perustellen.

Kirjan tyyli on toimittajamainen, teemoittain etenevä ja omakohtaisesti reflektioiva. Prosessi on vaikuttanut tekijänsä ajatteluun ja suhtautumiseen. Kirja sisältääkin hyvän joukon suosituksia siihen, miten maatalouden kestävyysmuutosta koskevaa keskustelua tulisi tuloksellisesti käydä. Hän muun muassa kuvailee Maa- ja metsätaloustuottajien etujärjestön MTK:n asemaa yhtäältä yhtenä keskustelun näkyvänä osapuolena ja toisaalta järjestönä, jonka jäsenkunnassa on yhtä järjestöäänä laajempi kirjo kokemuksia, tunteita ja näkemyksiä ympäristökysymyksiin. Tähän liittyen Orasmaa pohtii, että keskusteluun ja kuulluiksi tulisi saada riittävän laajasti eri näkemykset eri ihmisryhmiltä. Oikeudenmukaisuuden siirtymän polku ei näin olisi neuvoteltavissa vain järjestöjen ja poliitikkojen välisenä asiana.

Orasmaa haluaa lisätä ilmastonmuutoksesta huolestuneiden kaupunkilaisten ymmärrystä maaseuduilla toimivien maanviljelijöiden elinkeinosta, nykytilanteesta ja ajattelutavoista. Johdannossa hän linjaa, että yhtä hyvin kuin maataloudella on oltava tulevaisuus, sen on oltava erilainen kuin nyt: ennen kaikkea ympäristöllisesti kestävä.

Kirjan ensimmäinen osa tarkastelee, ”mitä ilmastonmuutos tarkoittaa suomalaisille maatalousyrittäjille”. Osa sisältää tiiviisti sen, miksi niin sanottu turvepelto-kysymys on keskeinen. Orasmaa välittää onnistuneesti tilannekuvausta lisää turvepeltoa juuri raivanneen liminkalaisen yrittäjän kanssa käymänsä keskustelun ja peltovierailun avulla. Turvepeltoja ei voi noin vain ottaa pois viljelystä: kysymys on elinkeinosta. Toisaalla kirjassa hän kuvaa, nyt Alankomaiden tyyppiyllyttämällä esimerkkinään, millaisiin tilanteisiin vasta pakon edessä tehdyt järjestelmämuutokset johtavat.

Kirjan toinen luku tarkastelee, miksi kestävyys siirtymä on vaikea asia maatalousyrittäjille. Orasmaa kuvaa tilannetta, johon harjoitettu maatalouspolitiikka on osaltaan meitä johtanut: maatilayritystä päädytään kasvattamaan, jotta pysyttäisiin taloudellisesti paikallaan – ja lopulta joudutaan mahdollisesti kuitenkin harkitsemaan lopettamista. Hän pohtii nurmituotannon – siis nautakarjatalouden – sopivuutta Suomeen ja tunnistaa siinä Suomelle suhteellisen edun. Samalla hän kuvailee, miten tämän tosiasian tunnistaminen vaikuttaa hänen omaan ajatteluunsa, kun keskustelua kotieläintalouden ja eläintuotteiden kulutuksen kestävyydestä käydään kovillakin kierroksilla.

Luvulta ”Kuluttajuudesta kumppanuuteen” olisin otsikon perusteella toivonut enemmän kuluttajakansalaisuuteen ja ruoan tajuun liittyvää pohdintaa; nyt pääsisältö on niin sanotuissa vaihtoehtoisissa tuotanto- ja jakelutavoissa, kuten esimerkiksi kumppanuusmaataloudessa. Orasmaa palaa kyllä myöhemmin kirjan viimeisessä osassa kaupungistuvien kansalaisten kykyyn ymmärtää maataloutta, ymmärtämisen merkitykseen rakentavan keskustelun ja kestävä siirtymän aikaansaamisessa.

Osassa kolme Orasmaa käyttää lähes 50 sivua syyllistämiskeskustelun analysointiin. Itselleni antoisa oli muistutus siitä, että suinkaan kaikki maatalousyrittäjät eivät pidä maatalouden kielteisiä ympäristövaikutuksia raportoivia puheenvuoroja syyllistävinä – kenties vain äänekäs vähemmistö kokee niin. Syyllistyminen on eri asia kuin syyllistäminen. Kulutus kuormittaa ympäristöä ja ehdyttää luonnonvaroja: voisin kuluttajana syyllistyä tästä tosiasia väittämästä. En kuitenkaan syyllisty, vaan koetan kohtuullistaa kulutustani. Tapaamiaan asiantuntijoita ja maatalousyrittäjiä kuunnellen Orasmaa käy ilmeikkäästi läpi omaa turhautumistaan ja hämmennystään syyllistämisteemasta. Tämän osan rohkaiseva viesti on, että keskustelukulttuurin muutos on mahdollinen.

Viimeisessä, neljännessä osassa Orasmaa tarkastelee, mitä oikeudenmukainen siirtymä maataloudessa tarkoittaa. Hän väljentää rajaustaan ilmastokysymyksen ja maatalousyrittämisen yli. Hän on haastateltavineen aivan ajan hermolla: etenkin tutkijakunta on monin tavoin peräänkuuluttanut tarvetta ruokajärjestelmätason kestävyysmuutokseen. Näin maatalous asettuisi ymmärrettäväksi osaksi kokonaisuutta, jonka tärkeä mutta ei ainoa osa maatalous on. Orasmaa ei tingi siitä, että siirtymä on välttämätön jo ilmastokysymyksen takia. Hän miettii myös globaalia oikeudenmukaisuutta: siirtymä voi olla meille suomalaisille hankala ja kalliskin, mutta kuitenkin hallittavissa ja kohtuullinen. Jos jätämme

siirtymän tekemättä, kärjistämmekö jo vallitsevaa epäoikeudenmukaisuutta? Kehittyvien maiden kansalaisille vastaava muutos voi olla elämän ja kuoleman kysymys.

Kirjan lopuksi Orasmaa kokoaa johtopäätöksensä kannustavaksi ja rohkaisevaksi puheenvuoroksi kohti vastakkainasettelujen lieventämistä ja rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua. Tämän hän näkee kestävyys-siirtymän ehtona ja mahdollistajana.

Teos on helppolukuinen, sujuvasti kirjoitettu. Taustoittavat asiasisältöjaksot vuorottelevat kokemuksellisten jaksojen kanssa. Minämuotoinen kirjoittajana sekä keventää että pitää otteessaan. Tämä kooltaan pieni, mutta aiheessaan suuri ja otteeltaan omaehtoinen teos kannattaa lukea.

ANNI RANNIKKO

Maalaisuus on tunne. Taiteilija Iiu Susirajan haastattelu

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.138103>

Kuvataiteen maisteri Iiu Susiraja, 48, tunnetaan valokuvistaan, joiden surrealistinen tunnelma syntyy tilan, esineiden ja kuvissa olevan hahmon ristiriitaisuudesta. Susirajan valokuvia luonneditaan humoristisiksi, intiimeiksi, jopa poliittisiksi. Taitelija itse katsoo töidensä olevan lähinnä toteavia.

Iiu Susiraja on syntynyt ja asuu kaupungissa, mutta kokee itsensä maalaiseksi. Susirajalle maalaisuus on tunne, mutta se kiinnittyy myös hänen perhehistoriaansa. Hänen molemmat vanhempansa ovat kotoisin Pohjois-Karjalasta, hänen isänsä ”ihan mailta”, kuten hän korostaa. ”Vietin isän kotipaikalla Riikolan kylässä Tohmajärvellä osan kesälomista lapsena. Siellä oli lehmiä ja naapurissa iso kanala. Maitokärryllä vietiin maitoa maitoautoon. Kun olin nuorempana kaljabaarissa, yksi mies tuli sanomaan minulle, että olen ihan väärässä paikassa. Hänen mielestään olisin kuulunut maalle jollekin koivukujalle. Olin samaa mieltä. En ole koskaan kokenut itseäni kovin kaupunkilaiseksi tai turkulaiseksi”, hän kertoo.

Koti taiteilijan työhuoneena

Iiu Susirajan valokuvissa paikalla on keskeinen rooli. Susirajan taiteessa paikan merkitys rakentuu kodin kautta. Hän kuvaa valokuvat ja videotekokset pääosin kotona. Myös teoksissa keskeisessä osassa oleva rekviisiittiä, esimerkiksi siivous- ja ruoanlaittovälineet, liittyy usein jollain

tavalla kotiin. Hän kertoo työskentelevänsä etupäässä omassa kodissaan, mutta on kuvannut myös vanhempiansa ja veljensä kodissa.

Myös ideat syntyvät kotona. ”Makaan sängyssä, kuuntelen musiikkia ja pyöritän sellaista esinelistaa päässäni tai kirjoitan kännykkään ranskalaisilla viivoilla listaa. Yhtäkkiä sieltä löytyy jokin esinepari. Jos esine ei löydy suoraan kotoa, tilaan sen netistä tai ostan kierrätyskeskuksesta tai kirpputorilta. Joskus isäni hakee sen jostain roskalavalta. Joitain esineitä on vaikea saada kirpputorilta, jolloin ne pitää ostaa uutena. En heitä niitä pois, vaan lahjoitan kirpputoreille. En tee kuvien rekvisiitalla bisnestä enkä yleensä säilytä”, hän kertoo.

Joskus hän saa esineet lainaan joltain tuttavalta. Esimerkiksi vuonna 2018 kuvatuissa teoksissa näkyvän moottorisahan ja ruohonleikkurin hän lainasi isältään, joka joutui kantamaan ne hissittömässä talossa työhuoneeseen kuvauksia varten. Garden party is over -teos, jossa ruohonleikkuri on keskeisessä roolissa, on myyty loppuun. Susiraja muistelee, että yksi kuvista päättyi Miamiin: ”Sinnekin pääsi isän ruohonleikkuri.”

liu Susiraja: Garden party is over, 2018.

liia Susiraja: Table service, 2018.

Susiraja kertoo, että koti on aina ollut hänelle tärkeä, vaikka hän onkin muuttanut paljon. ”Olen aina etsinyt kivaa kotia, mutta ei sitä ole löytynyt. Nyt olen asunut harvinaisen kauan yhdessä ja samassa asunnossa”, hän sanoo.

Maaseutu mukana asenteena

Susirajan kuvissa on esillä erilaisia esineitä, joista osaan voi liittää maalaisromanttisia viittauksia. Table service -teoksessa taitelijan kädessä on talikko, ja Lovely wife esiintyy kuvassa moottorisahan kanssa. Idea talikosta juontaa juurensa Susirajan nuoruuden hevosharrastusvuosiin. Hän kertoo olevansa muutenkin hyvin eläinrakas ja lopettaneensa siksi lihan syömisen jo 17-vuotiaana.

Susiraja ei teostensa maalaisromanttisuutta varsinaisesti tunnista, mutta löytää itsekkin kuvistaan viitteitä maaseutuun. ”Maaseutu näkyy taiteesani ennen kaikkea esineissä niin kuin moottorisahassa, mutta luulen, että se näkyy myös olemuksessani niissä kuvissa. Kun isänäitini kävi lypsämässä lehmiä, hänellä oli mekko päällä, huivi päässä ja kumisaappaat jalassa”, hän kertoo.

Iiu Susiraja: Lovely wife, 2018.

Susiraja katsoo maaseutua myös elämänasenteena. ”Kuvien hahmossa näkyy sellainen ’ottaa asiat asioina eikä panikoi’ -asenne, jota kokemukseni mukaan juuri maaseudulta löytää. Myös omat vanhempani ovat sellaisia. Kuvien hahmo on toteava. Hän seisoo omilla jaloillaan. Sellaista järkähtämättömyyttä minä näen siinä”, hän pohtii.

Syrjäisyys on etu

Iiu Susiraja kertoo, ettei ole ikinä ollut mikään matkustelija. Siinäkin hän kertoo samaistuvansa maaseudun asukkaisiin. ”Eihän sieltäkään lähdetä jollekin ostosreissulle New Yorkiin pikalähdöllä, varsinkin jos on eläimiä. Olen varmaan aika stereotyyppinen, kun näen mailla asuvat sellaisina koti-ihmisinä. Siihen kuitenkin samaistun”, hän tuumii.

Kotona viihtyminen ja matkustamisen välttäminen näyttää olevan keskeinen osa Iiu Susirajan julkista taiteilijapersoonaa. Susiraja näkee, että taiteilijan työssä syrjäisyys on ehdottomasti etu.

”En luonut itsestäni mitään kaurismäkihahmoa, vaan olen sellainen. Minä vain olen sellainen, etten mene avajaisiin. Teokset matkustavat, minä en. Koen, että siitä on tullut vähän tapa, että oletetaan, että taitei-

lijat liikkuvat. Tiedostan, että olen todella onnellisessa asemassa, että olen saanut luotua itselleni tällaisen edun, ettei minun tarvitse. Ei ole hyvä olla liikaa esillä pörstänsä kanssa”, hän sanoo. Kotona viihtyminen ei varsinaisesti hankaloita taitelijan työtä edes näyttelyjen osalta. Näyttelyjen kokoamisessa etäyhteydet toimivat apuna, mikä konkretisoi paikkojen keskinäistä yhteyttä ja välimatkojen kutistumista digitaalisessa ajassa.

Susiraja kertoo viettäneensä puoli vuotta New Yorkissa residenssissä. ”Siellä oli paljon rikollisuutta ja kauhean likaista ja uutisissa kerrottiin ampumisista. Kyllä se oli hurja maailma. Suomen syrjäisyys on valttia myös New Yorkin taidemaailmassa. Se kiehtoo ihmisiä. Siellä residenssissä ollessani en lähtenyt kaikkiiin iltarientoihin ja olin paljon myös omissa oloissani. Vedin omat rajani. Joitain se ärsytti, mutta sitä myös kunnioitettiin”, hän muistelee.

Susirajan näyttely MoMA PS1:ssä (Museum of Modern Art) New Yorkissa päättyi syyskuun alussa. Iiu Susirajan seuraava näyttely on Wäinö Aaltonen museossa hänen kotikaupungissaan Turussa. Näyttely aukeaa helmikuun alussa, ja siellä on valokuvien lisäksi esillä videoteoksia, installaatioita, piirroksia ja veistoksia.

KATRI LASSILA

Takaisin Hämeeseen

<https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.141193>

Valokuvataiteilija, tutkija ja taiteen tohtori Taneli Eskola. (Taneli Eskola: omakuva, kasvot.)

Kertoisitko vähän itsestäsi: Mistä olet kotoisin, millainen lapsuutesi maisema on?

Synnyin Hämeenlinnassa 1958 opettajaperheeseen. Kantahämäläinen maisema tuli monin tavoin tutuksi, ja syventyminen siihen jatkuu. Maiseman tarkastelu samalla kun harventaa sokerijuurikaspeltoa on onneksi jäänyt yli viidenkymmenen vuoden taakse. Tuon ajan kulkuvälineistä tärkein, oma pyörä, on pääosin vaihtunut autoon. En kuitenkaan lapsena muista vaeltaneeni metsissä pitkiä taipaleita, joten siinä suhteessa

parannusta on tapahtunut. Luopioisten Kukkiajärvi oli tärkeä. Oli lintuharrastusta, kilpapyöräilyä, soutelua ja kalastusta. Kaikissa niissä oli maisemakytös sisään rakennettuna. Nyt moni sanoo, että 1970-luku oli ahdistava ja näköalaton. Minulle se oli aivan muuta.

Missä opiskelit valokuvaa, millaisia projekteja sinulla on ollut? Mikä valokuvauksessa kiinnostaa?

Muutin ylioppilaaksi tulon jälkeen Helsinkiin Taideteolliseen korkeakouluun opiskelemaan valokuvausta. Vaikka katukuvaus oli silloin valtatrendi, pidin sen rinnalla yllä harrastusta maisemaan. Ensimmäiset isot näyttelyt olivat Hämeenlinnan taidemuseossa 1982 ja Helsingin juhlaviiikoilla 1984. Kiinnitin silloin kuten nykyisinkin paljon huomiota vuodenaikoihin, säätiloihin ja valaistuksiin.

Taneli Eskola: Hiihtoloman viettoa Nummen Leppäkorvessa, 1973.

Ajattelen, että maisemaan liittyy sekä reaaliympäristöön että kuvalliseen esittämiseen kiinnittyvä riippuvuussuhde. Kun liikun reaaliympäristössä, voin mieltää sen aistiympäristön kuvana. Aivoni jäsentävät yksittäiset havaitut hahmot kokonaiseksi maisemaksi. Mutta kun toisaalla katson valmista maisemakuvaa, palauttaa se elettyyn reaaliympäristöön liittyviä rakenteita pinnalle. Sittemmin, kun aloin harrastaa maisematutkimusta, opin, että tätä kutsutaan maiseman resiprookkisuudeksi, *in situ* -kokemuksen ja kuvallisen esityksen väliseksi riippuvuudeksi ja vuorovaikutukseksi. Olin innolla mukana, kun 1990-luvulla aloimme kehittää taiteellisen tutkimuksen metodologiaa.

Olen tehnyt aika lailla teemallisia kuvatietokirjoja eri aiheista. Puutarhataidetta, rannikkolinnakkeita ja arkkitehtuuria. Nyt työn alla on kirja Obnäsista, Upinniemen varuskunnan paikalla olleen kartanon saaristolaiselämästä Kirkkonummella.

Taneli Eskola: Tyrväntö, 1978.

Olet kuvannut paljon maisemaa, ja väitöskirjasi käsitteli Aulankoa. Osa tuotannostasi on kuvattu kauempana, esimerkiksi Altailla. Toisaalta kuvaat myös Helsinkiä ja aivan sen lähiympäristöä. Kertoisitko lisää maisemasuhteestasi?

En ole mikään maailmanmatkaja kuten moni kaverini. Toki Aasia, Eurooppa ja Amerikka ovat jossain määrin tuttuja. Kiinnostuin väittelyn jälkeen kuuluisasta maantieteilijästä J. G. Granöstä. Hän oli paitsi maantieteen metodologian klassikko myös erinomainen Altai-vuoriston valokuvaaja. Työryhmän kanssa tekemäni näyttely ja kirja kiersi Venäjällä, Virossa, Yhdysvalloissa, Kanadassa ja Suomessa. Se projekti syvensi maisema-ajatteluani.

Suomen maisemia olen jäsentänyt kuvastoajattelun kautta. Se tarkoittaa tutkimussuuntausta, missä paikan identiteetti otetaan haltuun sen ikonografiaa eli kuvallisen esittämisen traditiota tutkien. Tämä ajattelu on jäänyt

Taneli Eskola: Hauhon Alvettulan kylää, 1978.

päälle ja toivon, että jaksaisin vielä julkaista artikkelin tai kirjan aiheesta. Kun 1990-luvulla perehdyin teemaan, ei somesta eikä digitaalisen kuvan vallankumouksesta ollut hajuakaan. Nyt 2020-luvulla graafiset kuvastot elävät nettikuvaston rinnalla, ja tuon vuorovaikutuksen avaaminen olisi aika uutta suhteessa Suomen maisemakuvastojen kehitykseen.

Siten kuvateokset ja populaarikuvastot ovat kiinnostukseni kohteita varsinaisen taiteen rinnalla. Esimerkiksi postikortit ovat tällainen toisaalta sosiaalinen, toisaalta visuaalinen traditio, joka ei ole kadonnut, vaikka onkin saanut uudenlaista harrastajakuntaa ja aktiviteetteja taakseen. Etsiessäni maastossa mielenkiintoisia kohteita ajattelen usein näitä. Usein kiinnostukseni kohteet ovat sellaisia maisemia, joista on ennestään muiden tekemää aineistoa jo olemassa.

Toisaalta on myös niin, että valokuvataiteessa on hyvä pitää yllä rynnäköhenkeä. Se tarkoittaa esimerkiksi, ettei välttämättä etukäteen tarvitse kaikkia kotiläksyjä tehdä eli opiskella paikkojen historiaa ja merkityksiä. Tärkeintä on pitää aistit avoimina ja reagoida välittömästi siihen, mitä eteen sattuu.

Voitko kertoa jotakin maaseudun yhteydestä valokuvataiteeseesi?

Voisin, jos tietäisin mikä maaseutu on (naurua). Ainakaan se ei ole kaupungin vastakohta. Maaseudulla on kiinteä yhteys kulttuurimaisemiin, perinnemaisemiin ja metsämaisemiin, mutta on maaseutu paljon muutakin. Unohdettuja entisiä asutuskeskuksia, viimeisiään vetäviä kyläpahasia ja raunioituneiden entisten teollisuuslaitosten ankeutta. Tämän rinnalla on kaikkialle levinnyt kesämökkikulttuuri. Aikamoinen sekametelisoppa.

Muutokset kuvastossa voivat olla nopeita. Kansallispuistojen räjähdysmäisen suosion kasvun myötä retkeilykuvasto on kasvattanut suosiotaan, ja se on kiinteästi sidoksissa etenkin Instagramissa kukoistavaan hyvinvointikuvastoon sekä terveyttä propagoivaan iloisuuskuvastoon. Niihin kuvatraditioihin olen yrittänyt pitää etäisyyttä, vaikka maisemaharrastus iloa ja terveyttä tuottaakin.

Taneli Eskola: Avoin kulttuurimaisema, Vestlax, Kemiönsaari, 1995.

Taneli Eskola: Sille joka pysähtyy, Kuopion Haminanlahden maisema henkii von Wrightin veljesten tunnelmaa, 2022.

Kuvitin Vantaan talopoikaisesta arkkitehtuurista kertovan Amanda Eskolan kirjan *Paritupia ja puustelleja*. Oli hienoa löytää ihka aitoa talonpoikaiskulttuuria aivan Seutulan lentokentän tai Suomen vilkkaimman moottoritien kupeesta. Maaseudun määrittely on koko ajan muuttuva rajanmäärityskysymys.

Millaisia projekteja sinulla on työn alla tai suunnittelet tulevaisuudessa?

1980-luvulla käytiin ankaria kiistoja kulttuurimaisemien, esimerkiksi Kolin, suojelusta. Noista taisteluista seurasi paljon hyvää, muun muassa luotiin kansallismaisemien järjestelmä ja miksei myös koko kansallismaisemakäsittekin. Maisemien suojelu alkoi kiinnostaa laajalla rintamalla. Nyt metsät ovat samassa asemassa. Niistä keskustellaan ja etsitään keinoja niiden suojelemiseksi.

Olen muutaman vuoden ollut tiiviissä suhteessa Luonnonperintösäätiöön, joka hankkii ja suojelee metsiä. Olemme keränneet kollegoilta lahjoituksina taidetta ja myyneet sitä hyvällä menestyksellä metsien suojelun hyväksi. Vuonna 2025 alkujaan Pentti Linkolan ja Anneli Jussilan perustama säätiö täyttää 30 vuotta. Teen paraikaa juhlanäyttelyä Lahden Visuaalisten taiteiden museoon Malvaan. Sinne tulee jonkin verran vanhoja maisemakuviani 1970-luvulta alkaen, mutta pääpaino on uusissa, suojeltuja ikimetsiä esittävässä otoksissa. Ne ovat kuinkas ollakaan Hämettä, Pentti Linkolan kotiseutua. Sieltä, Suomen sydäimestä lähdin ja sinne palataan. Tiedän, että tässä buumissa moni muukin valokuvataiteilija työstää metsäaihetta, joten on kiva ottaa haaste vastaan ja etsiä omaa tulkintaa ja kuvakieltä haastavasta aiheesta.

Taneli Eskola: Hämeessä on yhä joitain kirveen koskemattomia, aitoja aarnimetsiä, turvapaikkoja elämälle, 2023.

Maaseutututkimus-lehden päätoimittajaksi!

Maaseudun uusi aika -yhdistys hakee *Maaseutututkimus*-lehdelle uutta päätoimittajaa kolmi-vuotiskaudeksi 1.1.2024–31.12.2026.

Päätoimittajan tehtävä on keskeinen näköalapaikka maaseutututkimuksen verkostoihin. Päätoimittaja päätehtävä on vastata lehden yleisestä linjasta sekä tieteelliset kriteerit täyttävien artikkeleiden julkaisemisesta. Tehtävässä pääsee kehittymään itse alan asiantuntijana sekä kehittämään monitieteisen maaseutututkimuksen näkyvyyttä ja tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Päätoimittajalta edellytetään tohtorintutkintoa sekä kokemusta maaseudun tutkimus- ja kehittämistoiminnasta. Tehtävää hoidetaan tiiviissä yhteistyössä toimitussihteerin ja toimituskunnan kanssa. Päätoimittajan työ on sivutoimista. Tehtävästä maksetaan palkkio.

Maaseutututkimus - Finnish Journal of Rural Studies

Monitieteisen lehden pääkieli on suomi, mutta lehdessä voidaan julkaista myös ruotsin- ja englanninkielisiä tekstejä. Lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa. Ajoittain julkaistaan teemanumero tai kokonaan englanninkielinen numero. Lehdessä julkaistaan tieteellisiä artikkeleita, katsausartikkeleita, puheenvuoroja, kirja-arvioita ja henkilökuvia. Lehden artikkelit ja katsaukset käyvät läpi vertaisarvioinnin.

Maaseutututkimus-lehti on ottanut käyttöön Tieteellisten seurain valtuuskunnan (TSV) vertaisarviointitunnuksen ja sitoutunut noudattamaan tunnuksen käytölle asetettuja ehtoja. Lehti on akateemisen julkaisufoorumiluokituksen tasolla 1. Lehti on ilmestynyt vuodesta 1993 asti (vuoteen 2019 asti nimellä *Maaseudun uusi aika*).

Vapaamuotoiset hakemukset päätoimittajan tehtävään tulee jättää **31.12.2023** mennessä Maaseudun uusi aika -yhdistyksen puheenjohtajalle mari.kattilakoski@uef.fi.

Lisätietoja antavat nykyinen päätoimittaja Torsti Hyyryläinen pt@maaseutututkimus.fi, p. 044 308 5422 ja yhdistyksen puheenjohtaja Mari Kattilakoski p. 050 4494 896.

Kirjoittajakutsu *Maaseutututkimuksen* TEEMA-julkaisuun 2025

Kylät ja kylien tutkimus 2000-luvulla

Maaseutututkimus-lehti kutsuu kirjoittajia laajasti eri tieteenaloilta TEEMA-julkaisuun, jonka tarkoituksena on päivittää monista näkökulmista ymmärrystämme kylistä sekä tarkastella monipuolisesti niiden kehitystä ja tulevaisuutta.

Kylät-teemajulkaisun sisältö

Mikä on kylien rooli tulevaisuuden yhteiskunnissa – maaseuduilla ja kaupungeissa? Mikä on paikallisyhteisöjen ja kylien merkitys? Mitkä ovat niiden kehitysedellytykset globaalien ja kansallisten kehitystrendien paineissa; miten niihin vaikuttavat maailmantalouden kehitys, geopolitiittiset muutokset, digitalisaatio, hyvinvointivaltion haasteet, alueiden erilaistuminen, mielen-terveysongelmat, pandemioiden uhka, ilmastonmuutos, luontokato, kestävyysmuutos? Voiko pieni ja hajautettu olla tulevaisuuden viisasta ja kestävä? Onko turvallinen kyläyhteisö ihmisen paras elinympäristö vai vain vinoutunut muistikuva menneestä? Mikä on rakennetun ympäristön ja paikallisen kulttuuriperinnön merkitys ihmisten hyvinvoinnille? Suomi on harvaan-asuttu – jäävätkö kylät täällä heikoimpaan asemaan vai onko Suomi edelläkävijä tulevaisuuden yhteiskuntia ja aluerakenteita visioitaessa, etsittäessä kestävä yhteisöllisen elämän perustaa?

Julkaisun aihepiirit määrittyvät tarjottujen tekstien pohjalta. Seuraavassa joitakin esimerkkejä mahdollisista aiheista ja näkökulmista:

- Kylän olemus ja kylän käsitteellistäminen uuden tutkimuksen valossa
- Kylät, kyläyhteisöt ja kestävyysmuutos
- Kylien ja hallinnon suhde
- Kyläyhteisöjen uudistuminen ja toiminta uudistajina
- Kylien kulttuurit ja identiteettien moninaisuus
- Kylä tunnekokemuksena
- Kylien monipaikkaiset asukkaat
- Kylämiljööt ja kylien rakennetun kulttuuriperinnön säilyminen ja uudistuminen
- Kylämaisema ja sen arvottaminen
- Monialainen tutkimus kyliä koskevan päätöksenteon tukena

Kylät -teemajulkaisun aikataulu ja toimituskunta

TEEMA-julkaisun kielet ovat suomi, englanti ja ruotsi. Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan julkaisuun kirjoittamalla tutkimusartikkelin, tieteellisen katsauksen tai puheenvuoron, **ilmoita kiinnostuksestasi 28.2.2024 mennessä** TEEMA-julkaisun toimituskunnalle.

Liitä viestiin lyhyt kuvaus sekä aiheesta että siitä, onko tarkoituksesi kirjoittaa artikkeli, katsaus vai puheenvuoro. Katso tarkemmin kuvaukset *Maaseutututkimus*-lehden eri artikkelityypeistä.

TEEMA-julkaisun toimituskuntaan kuuluvat: **Päivi Oinas** (paivi.oinas@utu.fi) Turun yliopistosta, **Torsti Hyryläinen** (torsti.hyrylainen@helsinki.fi) Helsingin yliopistosta sekä **Maarit Sireni** (maarit.sireni@uef.fi) Itä-Suomen yliopistosta. Heiltä saa lisätietoa.

Saatuun alustavat ehdotukset kirjoittajilta toimituskunta lähettää niiden pohjalta abstraktipyynnöt kirjoittajille. Abstraktien määräaika on 30.4.2024. Kirjan suunniteltu julkaisuajankohta on kevät 2025.

Ismo Björn

FT, erikoistutkija
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos
ismo.bjorn@uef.fi

Marja Enbuska

VTM, väitöskirjatutkija
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti
marja.enbuska@helsinki.fi

Juha Helenius

MMT, agroekologian professori
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti
FOOD-tutkimusohjelman ohjelmajohtaja
juha.helenius@helsinki.fi

Tuomas Honkaniemi

HTT, yliopisto-opettaja
Vaasan yliopisto, Johtamisen yksikkö, Aluetiede
Tuomas.Honkaniemi@uwasa.fi

Torsti Hyryläinen

HT, dosentti, tutkimusjohtaja
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti
torsti.hyrylainen@helsinki.fi

Sari Iivonen

MMT, johtaja
Luomuinstituutti, Luonnonvarakeskus
sari.iivonen@luke.fi

Aapo Jumppanen

YTT, FM, KTM, yliopistotutkija
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti
aapo.jumppanen@helsinki.fi

Katri Lassila

TaT, valokuvataiteilija
lassila.katri@gmail.com

Atte Penttilä

YTT, MMM, tutkija
E2 Tutkimus
atte.penttila@e2.fi

Toni Rajala

VTM, yliopisto-opettaja
Turun yliopisto
toni.j.rajala@utu.fi

Anni Rannikko

YTT, yliopistonlehtori
Itä-Suomen yliopisto
anni.rannikko@uef.fi

Sulevi Riukulehto

FT, tutkimusjohtaja, aluehistoria ja kulttuuriperintö
Helsingin yliopisto Ruralia-instituutti
sulevi.riukulehto@helsinki.fi

Maarit Sireni

YTT, dosentti, yliopistotutkija
Itä-Suomen yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos
maarit.sireni@uef.fi